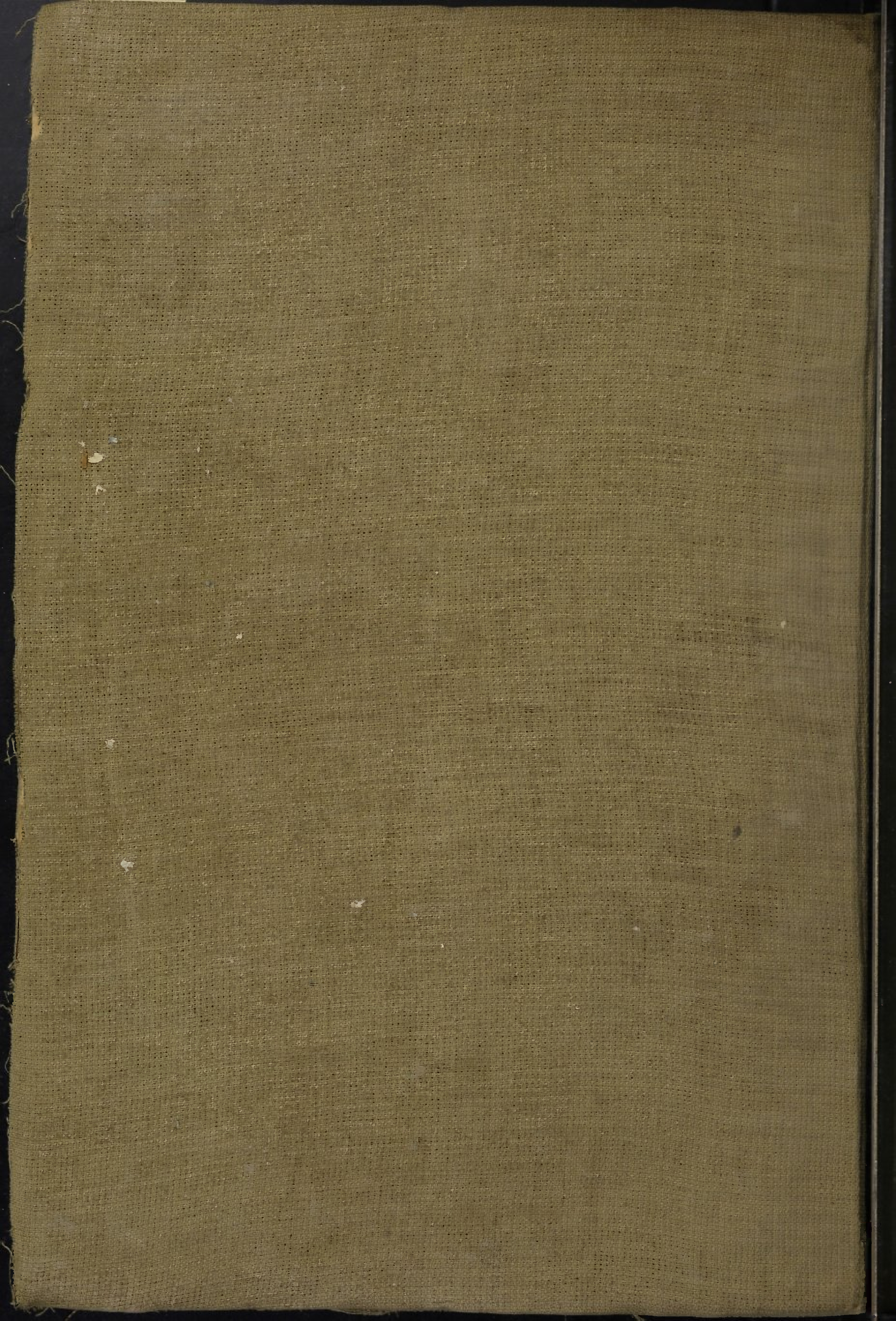
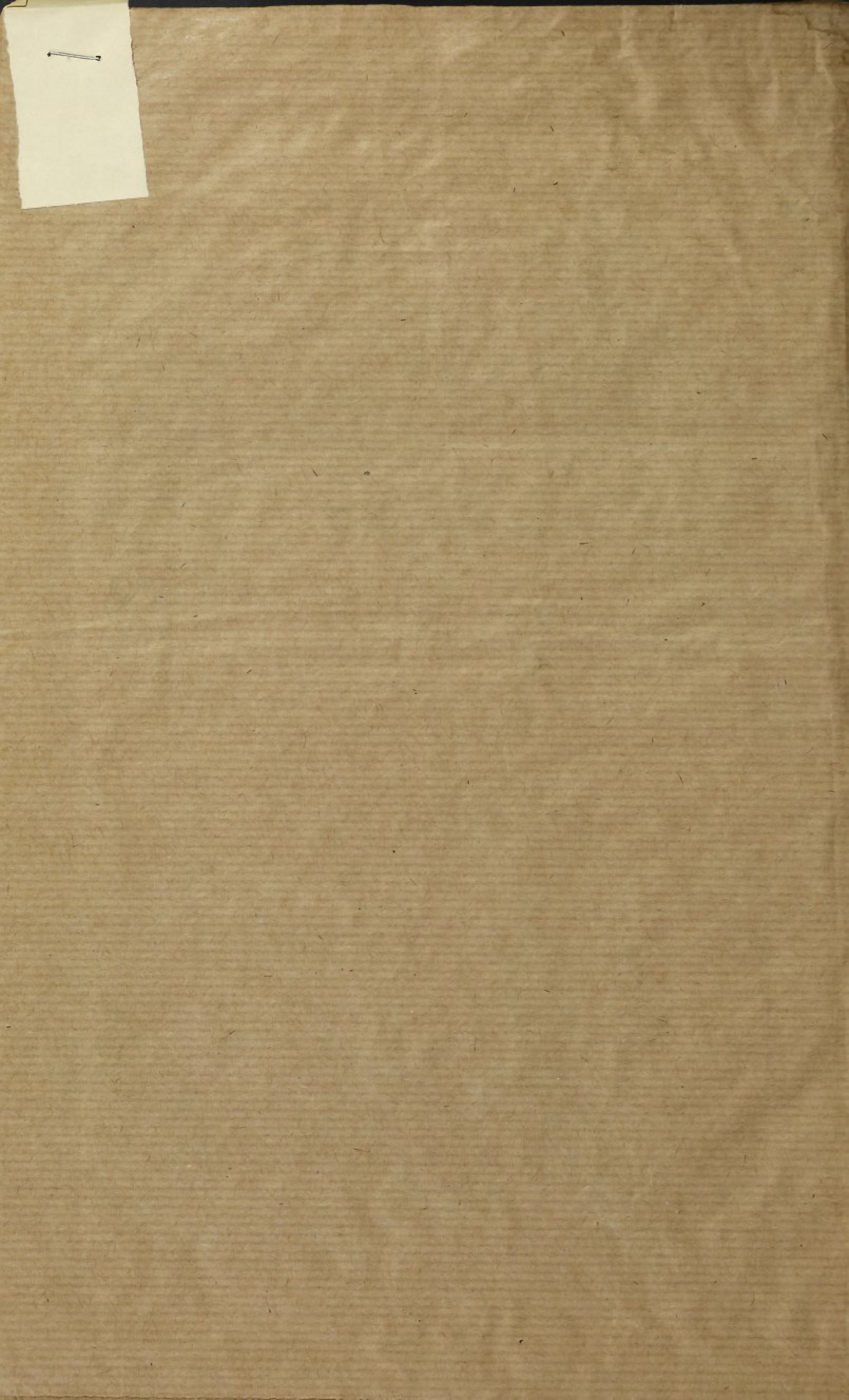
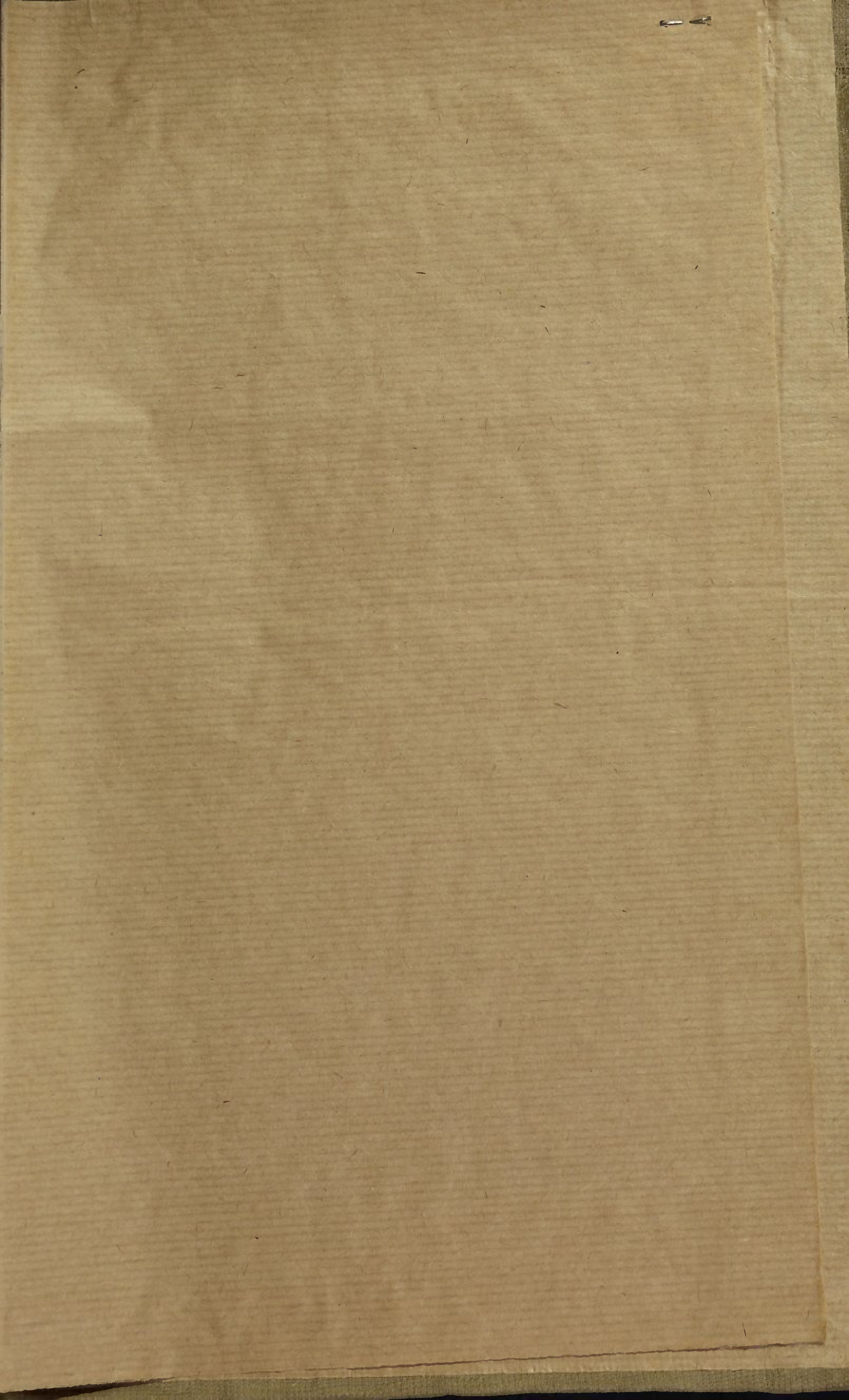

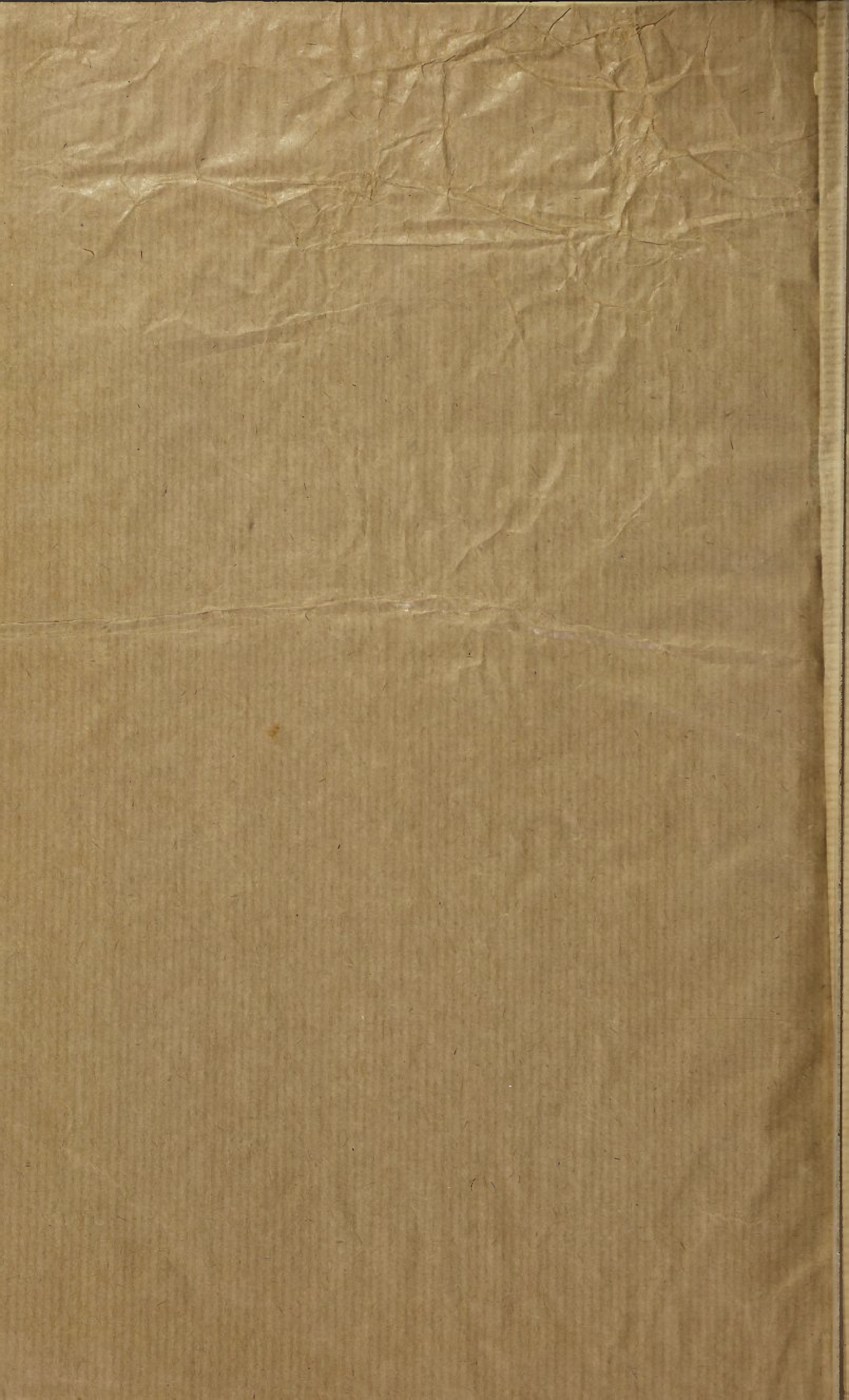
GIFT FROM
PROF. BARKER

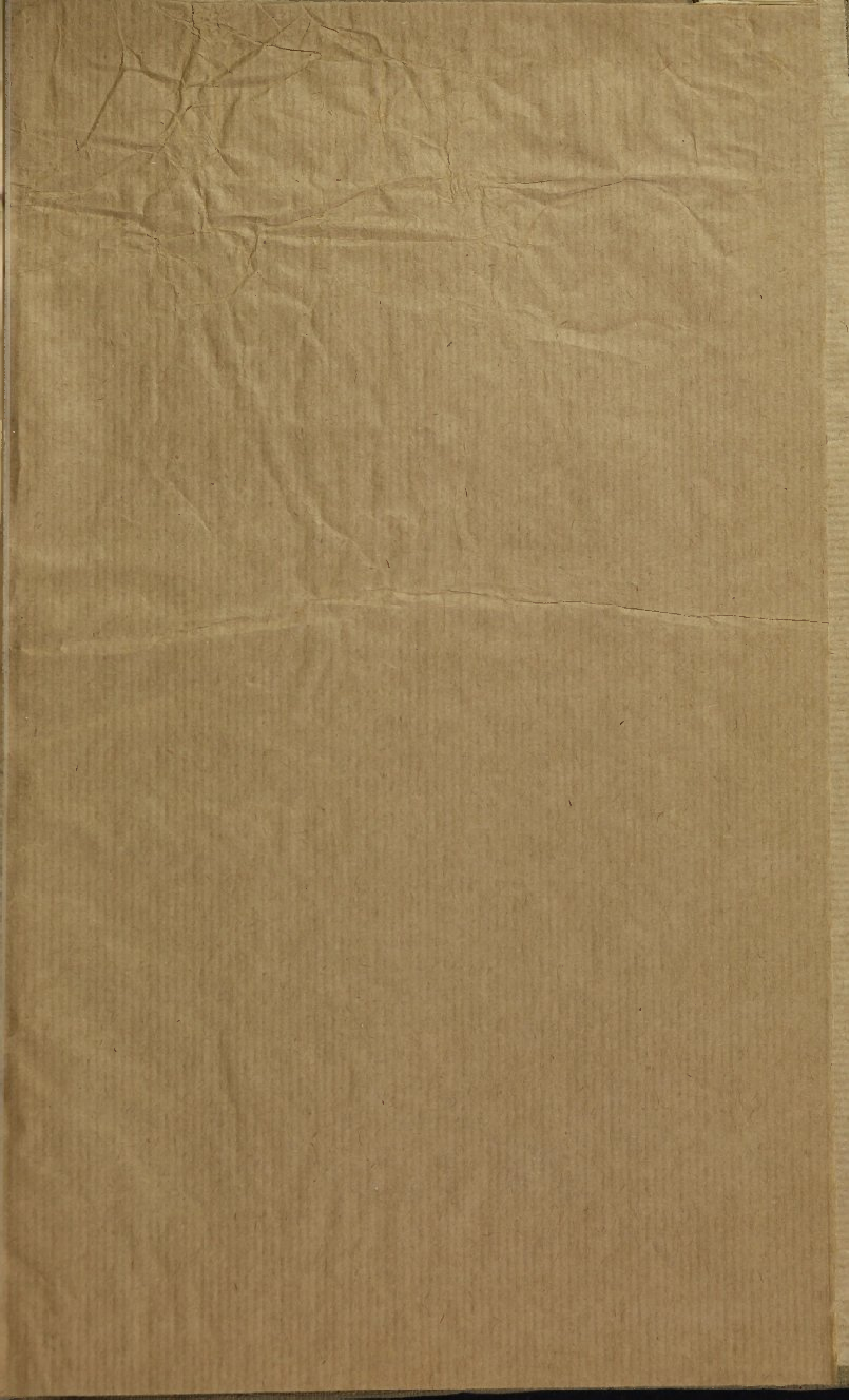
Library
Institute of Islamic Studies MAY 13 1969

417292

مے کشید گفتم این خوک چیست گفت ابن احمد ابن قاضی قرطبہ است کہ خدائے تعالےٰ مرا بر و مسلط کردہ تا ببینم کہ بچہ سبب نزد او مستحق لعنت شدہ ام حضرت ایشان میفرمایند ؎

(از حضرت مرشد نا شاہ تراب علی قلندر قدس سرہ)

ای گرفتارِ خودی طعن بدرویش مکن
جان سلامت نبری از نفس درویشان
؎ زاہد ظاہر پرست از حال ما آگاہ نیست
بردرِ میخانہ رفتن کارِ یکرنگان بود
بنو پیر خرابانم کہ لطفش دائم است

عیبت پاک درونان صفا کیش مکن
لقمۂ شیر مشو دشمنی خویش مکن
در حقِ ما ہرچہ گوید جائے ہیچ اکراہ نیست
خود فروشان رابکوے مے فروشان راہ نیست
ورنہ لطف شیخ و زاہد گاہ ہست و گاہ نیست

وقد كان جماعات من المحدثين والمتكلمين يتكلمون فى الائمة الصوفية سيما اهل السماع منهم وفى علومهم ومعارفهم ثم تابوا وانابوا بعد ما تحقق لهم الحق وسلكوا طريقتهم فاظهروا ذلك او اسروا اما لم يروا فى اظهاره على العامة مصلحة ولذا ترى تختلف الروايات عن الائمة الاربعة وغيرهم فى التوسل والسماع والوجد وغير ذلك من امور الصوفية مدحًا وقدحًا وعامة اهل مذاهبهم الظاهرية لا يعرفون ذلك هذا الامام احمد آخر الاربعة كان فى اول امره ينهى ولده عن مجالسة الصوفية حتى نزل عليه جماعة منهم فى الليل من الهوأ فسألوه عن مسائل فى الشريعة حتى اعجزوه ثم صعدوا فى الهواء فمن ذلك الوقت هو يقول لولده عليك بمجالسة الصوفية فانهم ادركوا من خشية الله واسرار الشريعة ما لم ندركه وكان اذا عجز عن جواب مسئلة يقول للشيخ ابى حمزة البغدادى ما تقول فى هذا يا صوفى فاذا اجابه بشئ اخذ به ذكره جماعة من آخرهم المحدث الفقيه ابن ايمن كما نقله الشعرانى فى اليواقيت فما زال

وبتحقیق بودند جماعتہا از محدثین ومتکلمین کہ کلام میکردند در ائمہ صوفیہ علی الخصوص در اہل سماع از ایشان و در علوم معارف شان باز توبہ کردند و رجوع آوردند بعد آنچہ کہ ثابت شد برائے ایشان امر حق و سلوک کردند طریقۂ ایشان را پس این را ایشان ظاہر کردند یا مخفی داشتند آنرا از آنچہ کہ در اظہارش بر عوام مصلحت ندانستند و بہمین وجہ خواہی دید کہ مختلف میشوند روایات از ائمہ اربعہ وغیرہم در توسل و سماع و وجد وغیر این از امور صوفیہ از مدح وقدح و عام از اہل مذاہب ظاہر این را نمے شناسند امام احمد کہ آخر ائمہ اربعہ اند در اوائل حال خود پسر خود را از مجالست صوفیہ منع میکرد تا اینکہ بیامدند بر وے جماعتے از صوفیہ در شب از ہوا پس پرسیدند شان وے را از مسائل شرعیہ تا اینکہ عاجز کردند وے را باز در ہوا صعود کردند پس ازین وقت وے میگفت با پسر خود کہ لازم گیر بر خود مجالست صوفیہ پس بتحقیق ایشان یافتند از خوف خدا اسرار شریعتش آنچہ کہ ما نیافتیم و وقتیکہ از جواب مسئلہ عاجز مے شد مے گفت از شیخ ابی حمزہ بغدادی کہ چہ میگوئی درین مسئلہ اے صوفی پس وقتیکہ جواب میداد وے را بہ چیزے میگرفت و ویرا ذکر کردند جماعتیکہ از آخرین شان محدث فقیہ ابن ایمن است چنانکہ نقل کرد ویرا شعرانی

احمد يعتقد فيهم ويستند اليهم الى ان صار من
الابدال على ما رواه جماعة من الحفاظ الايقاظ فصار
يحسن سماع الصوفية ورقصهم فيه ويقول انهم
يفرحون بربهم رواه السلفى من جهة الطبرانى عن
عبد الله ابن احمد وصار على ما هو شان الابدال
فيما ذكر الفقيه الصوفى علاء الدوله فى العروة وغيرة
يسمع السماع كما رواه المقدسى وابن الجوزى وفى القوة
حدثت عن عبد الله ابن احمد ابن حنبل قال
قلت قلت لابى بلغنى انك كنت تختلف الى معروف
اكان عنده حديث فقال يا بنى كان عنده راس
الامر تقوى الله وكذا ابن معين فذكر غير واحد
من الحفاظ منهم ابن الجوزى فى صفوة الصفوة
فى ترجمة الامام معروف الكرخى ان احمد وابن
معين كانا يختلفان اليه ويسألانه وكانا اعلم
منه فى علم الظاهر هذا مع تكلمهما اولاً فيمن
هو افضل من معروف وكذا قدوة الشافعية
ابو العباس ابن سريج كان اولاً لا يعتقد التصوف
حتى مر او حضر مرةً بمجلس سيد الطائفة الجنيد
وسمع كلامه ورجع فقيل كيف وجدت قال رموز
قوم لا اعرفها غير ان لهذا الكلام صولة ليست
بصولة مبطل وكان اذا اعجب الحاضرون
ممن يبديه لهم من العلوم يقول لهم اتدرون
من اين لى هذا انما حصل لى ببركة مجالستى الجنيد
رواه جماعات من الحفاظ وكذا امام الحرمين
كان لا يحسن العقيدة فى الصوفية فبينما
هو جالس يوما يدرس فى المسجد بعد صلوة الصبح
اذ مر عليه بعض مشايخ الصوفية ومعه اصحابه

در يواقيت پس پيوسته امام احمد اعتقاد ميكرد دراوشان وسند
ميكرد بسوے شان تا آنكه گشت از ابدال چنانكه روايت كرد
اين را جماعتے از حفاظ باخبرت پس هميشه سماع صوفيه را دوست
ميداشت ورقص شان را دروے ميگفت كه تحقيق اوشان
فرحت ميكنند برب خود روايت كرد اين را سلفى از جهت طبرانى
از عبد الله ابن احمد وگشت بر شان ابدال درانچه كه ذكر كرد فقيه
صوفى علاؤ الدوله در عروه وغير امام احمد نيز سماع مے شنيد چنانكه
روايت كرد اين را مقدسى وابن جوزى ودر قوت القلوب است
كه روايت كردم از عبد الله ابن احمد ابن حنبل كه گفت وى قدس سره
كه از پدر خود گفتم كه رسيده است مارا كه شما اختلاف ميكرديد
بسوے معروف كه بود نزد وے حديث يا نه پس گفت اے
پسر بود نزد وے اصل امر يعنى تقواے خدا وهمچنين ابن معين بود
پس ذكر كرده ويرا غير يكے از حفاظ از اوشان ابن جوزى است كه
نقل كرده در صفوة الصفوة در ترجمهٔ امام معروف كرخى كه امام احمد
وابن معين هردو اختلاف ميكردند بسوے وے ومى پرسيدند
از وے بودند آن هردو عالم تر از وے در علم ظاهر واين با تكلم
آن هردو بود اولاً در كسيكه وے افضل بود از معروف وهمچنين
قدوهٔ شافعيه ابو العباس ابن سريح بود كه اولا در تصوف اعتقاد
نميداشت تا اينكه گذشت يا حاضر شد يكبار در مجلس سيد الطائفه جنيد رح
وشنيد كلام ويرا ورجوع كرد پس گفته شد از وى كه چگونه يافتى گفت
اسرار قوم اند نمى شناسم آنرا مگر براى اين كلام صولتى هست كه در كلام مبطل
نمى باشد ودر وقتيكه حاضرين را علوم ظاهره شان خوش معلوم مى شد
ميگفت براے شان كه آيا ميدانند كه اين از كجا مارا حاصل شد
اين حاصل شد مارا از بركت مجالست جنيد رح روايت كرد اين را جماعت
از حفاظ وهمچنين امام الحرمين بود كه حسن عقيدت در صوفيه نميداشت
پس ناگاه روزى نشسته در مسجد درس ميداد بعد نماز صبح كه بروے
بعض مشائخ صوفيه گذشتند وهمراه شان ياران شان بودند

الی دعوة فقال الامام فی نفسه ما شغل هؤلاء
الا الأکل والرقص فلما رجع الشیخ من الدعوة
مرّ علیه فقال یا فقیه ما تقول فیمن یصلی الصبح
وهو جنب ویقعد فی المسجد ویدرس العلوم
ویغتاب الناس فتذکر امام الحرمین انه کان علیه
غسلٌ ثم حسن اعتقاده بعد ذلك فی الصوفیة
اورده الامام الیافعی والقاری فی المرقاة وغیرهما
وقد اسند فیما مضی تلقنه ولبسه من ید ابی طالب
المکی ومصافحته ایاه ولبسه من ید القشیری
وکذا صاحبه حجة الاسلام الغزالی کان اولاً کثیر
العصبیة لایری مشرب الصوفیة ومذهب الحنفیة
شیئاً بل قد اکثر من النکیر فی بعض کتبه علی ابی حنیفة
فلما تشرف بخدمت الحضرات الصوفیة ترك العصبیة
واثنی علی ابی حنیفة والحنفیة واحسن العقیدة
فی الصوفیة وما اکتسب علومهم العالیة وصار
یقول ضیّعنا عمرنا فی البطالة وکان یقول ضیّعت
العمر العزیز فی تصنیف البسیط والوسیط والوجیز
والف المنقذ من الضلال ومشکوٰة الانوار والاحیاء
وغیرها وحقق معارفهم ومسائلهم سیما وحدة
الوجود مع کثرة الوجد والسماع وکذا انکر علیه الآخرون
وافتوا بتکفیره وحرقوا کتابه الاحیاء ثم نصر الله
تعالی علیهم وکتبوه بماء الذهب وکذا الامام
ابوالحسن ابن حرزهم کان اولاً یتکلم فیهم سیما
فی الغزالی وکتابه الاحیاء حتی افتی باحراقه فلما عذب
بضرب الاسواط بحضرت النبی صلی الله علیه
وآله وسلم تاب واناب ووصل واوصل الی
رب الارباب وکذا ابن الجوزی کان شدید التعصب

که بدعوتے رفتند پس امام در دل خود گفت که این
کسانرا شغلی نیست بجز خوردن ورقص کردن پس وقتیکه
شیخ از دعوت رجوع کرد بر امام بگذشت پس گفت شیخ چه میگوئی
اے فقیه در کسیکه بحالت جنابت نماز خواند ودر مسجد نشیند
وعلوم را درس دهد وغیبت مردمان کند پس یاد کرد امام الحرمین
که بروے غسل بود باز نیک کرد اعتقاد خود را در صوفیه بعد
ازین آورده این را امام یافعی وعلی قاری در مرقاة وغیر آن
ومنسوب کرد در آنچه گذشت خرقه پوشی وے از دست ابی طالب
مکی ومصافحه وے از وے وخرقه پوشی وے از دست امام
قشیری وهمچنین بود صاحب وے حجة الاسلام امام غزالی
که اولاً تعصب بسیار داشت ومشرب صوفیه ومذهب حنفیه را
چیزے نے پنداشت بلکه در بعض کتب خود بر امام ابی حنیفه
اعتراض کرده پس وقتیکه مشرف شد بخدمت حضرات
صوفیه ترک کرد تعصب را وتعریف کرد بر امام ابی حنیفه وحنفیه
ونیکو کرد عقیده را در صوفیه وعلوم عالیه شانرا حاصل کرد
واکثرے گفت که ضائع کردم عمر خود را در بطالت وگاهے
میگفت که ضائع کردم عمر عزیز در تصنیف بسیط ووسیط
ووجیز وتالیف کرد منقذ من الضلال ومشکوٰة الانوار
واحیاء وغیرها ومعارف ومسائل شانرا تحقیق کرد خصوصاً
وحدت الوجود را باین کثرت وجود وسماع وهمچنین انکار
کردند بروے آخرین وفتوے بتکفیر وے دادند وکتاب
احیاء العلوم را سوختند باز مدد داد ویرا الله تعالی بر اوشان
وویرا بآب زر نوشتند وهمچنین امام ابوالحسن ابن حرزهم
اولاً در صوفیه کلام میکرد خصوصاً در باره امام غزالی وکتاب
احیاء العلوم تا اینکه فتوے داد به سوزانیدن وے پس وقتیکه
معذب کرده شد بضرب تازیانه بحضور نبی صلی الله علیه وآله وسلم
توبه کرد وبه پیوست بصوفیه ووصل شد بحق وهمچنین ابن جوزی سخت متعصب

في الصوفية من اشد المنكرة عليهم والمنحرفة
عنهم ولبس عليه ابليس حتى صنف تلبيس
ابليس ذكر فيه مداخل الشيطان مما يخالف
ظاهر الشريعة في فرق الامة عموما وفي الصوفية
خصوصا والطعن عليهم وكان ينكر على الامام
المحي الجيلي رضي الله تعالى عنه وقد سجن بذلك في
المطمورة خمس سنين كما في الفصول الستة وغيره
فلما حضر حضرته فسمع ذكره اخذه وجد شديد
وخرق ثيابه رواه غير واحد من الحفاظ منهم اللخمي
بسند صحيح ولعل ما الف في التصوف كالصفوة
والثبات عند الممات كان بعد ذلك والله اعلم
وكذا اخرجوا الشيخ ابا الحسن الشاذلي من بلاد
المغرب بجماعة ثم كاتبوا نائب اسكندرية بأنه
سيقدم عليكم مغربي زنديق وقد اخرجناه
من بلادنا فالحذر من الاجتماع عليه فجاء الشيخ
الى اسكندرية فوجد اهلها كلهم يسبونه
ثم وشوا به الى السلطان ولم يزل في الاذى
حتى حج بالناس في سنين كان الحج فيها قد انقطع
من كثرة القطاع في طريقه فاعتقده الناس كذا
في طبقات الامام الشعراني وكذا فخر الشافعية
الحافظ المجتهد المجدد سلطان علماء مصره
بل اهل عصره الامام عز الدين ابن عبد السلام
كان اولا يتكلم في الصوفية ويقول وهل ثم
طريق للشريعة غير ما بايدينا من المنقول ثم يقول
من زعم ان ثم علما باطنا للشريعة غير ما بايدينا
فهو باطني يقارب الزنديق ثم بعد ذلك
احسن العقيدة في الصوفية واستفاض من الشيخ

در صوفیه بود وشدید منکرین شان ومنحرف از ایشان وابلیس
بر وے مکاری کرد تا آنکه تلبیس ابلیس تصنیف کرد وذکر کرده
در وے جاے دخول شیطان از آنچه مخالف ظاهر شریعت
است در فرق امت عموما ودر صوفیه خصوصا وطعن بر ایشان
ونکیر بر امام محی الدین جیلی رضی الله تعالی عنه وقید کرده شد
باین وجه در ته خانه پنج سال چنانکه در فصول ستة وغیره است
پس وقتیکه حاضر شد بخدمت وے وشنید نصیحت
ویرا وجد شدید در گرفت وپارچه هاے خود درید
روایت کرد این را غیر یکے از حفاظ از او وشان لخمی
بسند صحیح وشاید آنچه تالیف کرد در تصوف مثل صفوة الصفوة
وثبات عند الممات بعد این واقعه کرده والله اعلم وهمچنین
شیخ ابو الحسن شاذلی را خارج کردند از بلاد مغرب بجماعت
باز به نائب اسکندریه نوشتند که عنقریب خواهد آمد
بر شما مغربی زندیق حالانکه ویرا بدر کرده ایم از شهرهاے خود
پس پرهیز کن از اجتماع بروے پس شیخ سوے اسکندریه
آمد ویافت ساکنان آنجا را که دشنام میدادند جمله شان
شیخ را باز سخن چینی کردند بسوے سلطان ودر تکلیف ماند
تا آنکه همراه مردمان حج کرد دو سال ودران سالها حج از
کثرت راهزنان موقوف شده بود باز مردمان معتقد وے
گشتند چنین است در طبقات امام شعرانی وهمچنین فخر شافعیه
حافظ مجتهد مجدد سلطان علماے شهر خود بلکه زمانیان خود
امام عز الدین ابن عبد السلام اولا در شان صوفیه اعتراض
میکرد ومیگفت که آیا هست راهے براے شریعت سواے
آنچه که بدست ماست از نقول باز میگفت که کسیکه گمان
کند که براے شریعت علم باطن دیگر هست سواے آنچه
که بدست ماست پس وے باطنی است قریب به زندیق
باز بعد این نیک کرد عقیده در صوفیه وفیض گرفت

الشهاب الدين السهروردي ولبس خرقة التصوف
منه ثم اخذ من الشيخ الشاذلي وصار يحضر السماع
في مجالس الصوفية ويرقص في الحال ويمدح طريق
القوم كل المدح ويقول انها طريق جمعت اخلاق
المرسلين رواه كله او بعضه جماعات من الثقات
منهم الامام الفقيه المحدث ابن عطاء الله
الاسكندري المالكي صاحب الامام ابي العباس
المرسي في لطائف المنن وذكره القاضي عز الدين
الهكاري في سيرة العز والعلامة اليافعي في المرآة
والعلامة الكمال الادفوي في الامتاع والسبكي
في طبقاته الكبرى وابن حجر المكي في شرح المنهاج
والشعراني والدهلوي وغيرهم وذكر الحافظ
كمال الدين الدميري في حيوة الحيوان انه قد حكى
غير واحد من الحفاظ ان القاضي الفقيه الامام
علم الاعلام الطراز المذهب الملقب بالباز
الاشهب حامل لواء مذهب الشافعي وناشره
ومؤيده في زمانه وناصره بل المفضل على جميع
اصحاب الشافعي حتى على المزني كما ذكره الامام
ابو اسحاق الشيرازي هلم جرا الى التاج السبكي واليافعي
بل كان يقال له الشافعي الصغير شيخ الطبراني وغيره
من الاعالي صاحب التصانيف الكثيرة المشتملة
فهرس كتبه على اربعمائة المتقرر عند جماعة من
علماء عصره ومن بعدهم انه المجدد على راس
الثلث مائة لامر دين هذه الامة ابا العباس احمد
ابن عمر بن سريج كان اذا عجب الحاضرين مما يبدو
لهم من العلوم يقول لهم اتدرون من اين لي هذا
انما حصل لي ببركة مجالستي ابا القاسم الجنيد

از شیخ شهاب الدین سهروردی و خرقهٔ تصوف از وی
پوشید باز از شیخ شاذلی اخذ کرد و در مجالس صوفیه
به سماع حاضر میگشت و در حال رقص میکرد و طریقهٔ قوم را
مدح میکرد بغایت و میگفت که این طریقی است که جمع کرده
اخلاق مرسلین روایت کرد این را کل یا بعض جماعتها
از ثقات از اوشان امام فقیه محدث ابن عطاء الله اسکندری
مالکی که از یاران امام ابی العباس مرسی است در لطائف المنن
و ذکر کرد وی را قاضی عز الدین هکاری در سیرت عز و علامه یافعی
در مرآة الجنان و علامه کمال ادفوی در امتاع و سبکی در طبقات
خود که مسمی به طبقات کبری است و ابن حجر مکی در شرح
منهاج و امام شعرانی و محدث دهلوی و غیرهم و ذکر کرد حافظ
کمال الدین دمیری در حیوة الحیوان که بتحقیق حکایت کرد غیر یکی
از حفاظ که قاضی فقیه امام علم الاعلام طراز مذهب ملقب به
باز اشهب بردارندهٔ لوای مذهب شافعی و نشر کننده وی
و تائید کننده وی در زمان خود و مددگار وی بلکه فضیلت
داده شده بر جمیع اصحاب شافعی تا اینکه بر مزنی چنانکه ذکر کرد
این را ابو اسحق شیرازی و بگیر سلسله وی تا شیخ تاج الدین
سبکی و یافعی بلکه گفته میشد وی را شافعی صغیر شیخ طبرانی و غیره
وی از بزرگان صاحب تصانیف کثیره مشتمله فهرست
کتب وی بر چهار صد تقرر کرده شده نزد جماعتی از علمای
زمان خود و از بعد شان که وی مجدد است در صدی
سوم برای امر دین این امت ابوالعباس احمد
ابن عمر بن سریج بود که وقتیکه در تعجب می انداخت
حاضرین را از آنچه که ظاهر میشد برای شان
از علوم میگفت از اوشان که میدانید
این از کجاست برای ما حاصل شد ما را
این به برکت حاضری ما در خدمت ابوالقاسم جنید

رضى الله عنه وفى رواية القشيرى وابن الجوزى
والسبكى وقيل للجنيد من اين استفدت هذا
العلم قال من جلوسى بين يدى الله تعالى ثلثين
سنة تحت تلك الدرجة اومى الى درجة
فى داره وذكر جمع من الحفاظ منهم شيخ الاسلام
الهروى عبد الله الانصارى والامام مجد الدين
اللغوى انه اجتاز ابن سريج المذكور مجلس
الجنيد فسمع كلامه وانصرف فقيل له كيف
رأيت اى الجنيد قال رموز قوم لا اعرفها غير
ان لهذا الشيخ صولة ليست بصولة المبطلين
وفى رواية ما ادرى ما يقول ولكنى ارى لهذا
الكلام صولة ليست بصولة مبطل وفى لفظ ولكن
اجد لكلامه صولة فى القلب ظاهرة تدل على
عمل فى الباطن واخلاص فى الضمير وليس كلامه
كلام مبطل وقال الامام خاتمة الحفاظ مجدد مائة
ومجتهد وقته المستشرف برؤية النبى صلى الله
عليه وآله وسلم وصحبته ومشافهته فى يقظته
الشيخ جلال الدين السيوطى فى آخر عقيدته
ونعتقد ان طريق ابى القاسم الجنيد سيد الصوفية
علما وعملا وصحبة طريق مقوم فانه خال عن البدع
مبنى على اتباع الكتاب والسنة وفى العقيدة
المالكية ومالك وسائر الائمة كذا ابو القاسم
هداة الامة وفى شرحه مثل كلام السيوطى
وقد استفاض عن الجنيد واشتهر بل كاد ان يتواتر
انه كان يقول غير مرة مذهبنا وفى رواية علمنا
هذا مقيد وفى لفظ مضبوط باصول الكتاب
والسنة من لم يحفظ القرآن ولم يكتب الحديث

رضی الله تعالى عنه در روایت قشیری و ابن جوزی و سبکی
است که گفته شد برای جنید از کجا حاصل کردی این علم را
گفت از نشست خود رو بروی خدای تعالی سی سال
زیر این درجه و اشارت کرد بسوی درجه که در خانه وی بود
و ذکر کرد جمعی از حفاظ از ایشان شیخ الاسلام هروی عبد الله
انصاری و امام مجد الدین لغوی اند که تحقیق
بگذشت ابن سریج مذکور یکبار به مجلس جنید پس
شنید کلام وی و بازگشت پس گفته شد برای وی که
چگونه دیدی یعنی جنید گفت رموز قوم اند که نمی شناسم وی را
مگر برای این شیخ صولتی است که بصولت مبطلین نیست
و در روایت دیگر است که نمیدانم چه میگفت ولیکن اعتقاد
میکنم برای این کلام صولتی که بصولت مبطل نمی ماند
و بلفظ دیگر اینکه ولیکن می یابم برای کلام وی صولتی
در قلب ظاهر دلالت میکند بر عمل باطنی و اخلاص قلبی
و کلام وی کلام دروغ گو نیست و گفت امام خاتمه حفاظ
مجدد صدی خود مجتهد وقت خود مشرف به رویت
نبی صلی الله علیه وآله وسلم وصحبت وی در رو برو دیدن
در بیداری شیخ جلال الدین سیوطی در آخر عقیده خود
و اعتقاد میکنیم اینکه طریقه ابی القاسم جنید سردار صوفیه
در علم و عمل و صحبت طریق راست کرده شده است پس
بتحقیق وی خالی از بدعت و مبنی بر اتباع کتاب و سنت
است و در عقیده مالکیه است که مالک و همه ائمه مثل ابو القاسم
رهنمایان امت اند و در شرح وی مثل کلام سیوطی
و بتحقیق گرفته شد از جنید و مشتهر شد بلکه قریب بتواتر
رسید که وی میگفت بارها که مذهب ما و بروایتی این
علم ما مقید است و بلفظی دیگر مضبوط است به اصول کتاب
و سنت کسیکه یاد نکند قرآن را و ننویسد حدیث

ولم يتفقه لا يقتدى به فى هذا الامر فى رواية علمنا هذا مشيّد بحديث رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وقال الطرق الى الحق كلها مسدودة على جميع الخلق الا على المقتفين لآثار رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم والتابعين لسنته كما قال الله تعالى وان تطيعوه تهتدوا وقال الله تعالى لقد كان لكم فى رسول الله اسوة حسنة رواها السلمى وابو نعيم والقشيرى والهروى وابن عساكر والسلفى والحاتمى وابن الجوزى والسبكى وغيرهم قال الامام العالم العلامة عبد الله بن اسعد اليافعى اليمنى ثم المكى فى الارشاد والتطريز بلغنا ان الشيخ العارف بالله المشهور الفقيه الامام الورع المشكور شمس الزمن ومفتى اليمن ذو السيرة الحميدة والمجد الاثيل احمد ابن موسى ابن العجيل رضى الله عنه ونفعنا به سئل عن سماع الصوفية فقال ان اجز فلست من اهله وان انكره فقد سمعه من هو خير منى وجاء جماعة من فقهاء اليمن الى الشيخ بحر الحقائق وموضح الدقائق ابو الغيث ابن الجميل قدس الله روحه يمتحنونه فى شئ فلما دنوا منه قال مرحبا بعبيد عبدى فاستعظموا ذلك ورجعوا فلقوا شيخ الطريقين وامام الفريقين ابا الذبيح اسماعيل ابن محمد الحضرمى رضى الله عنه فاخبروه بما قال الشيخ ابو الغيث لهم فضحك وقال صدق وانتم عبيد الهوى والهوى عبد له وكان الشيخ ابو الغيث المذكور احيانا يحضر مجلسه فقهاء البلد ويمتحنونه بالمسائل الدقيقة فيجيبهم وقال له الفقراء فى بعض الايام لتشترى السمع فقال الى الحجر الصلد

ونيك ندانداقتدا اسے وے درین امر نكرده شود ودر روايتے است كه علم ما اين بلند كرده شده است بحديث رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وگفت جمله طرق الى الله مسدود اند بر جميع خلق مگر بر آنانكه تتبع آثار رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وتابع سنت وے اند چنانكه فرمود الله تعالى واگر اطاعت ميكنيد ويرا هدايت خواهيد يافت وفرمود الله تعالى هر آئنه بتحقيق هست براے شما به رسول الله اقتداے نيك روايت كرد اين هر دو را سلمى وابو نعيم وقشيرى وهروى وابن عساكر وسلفى وحاتمى وابن جوزى وسبكى وغيرهم هم گفت امام عالم علامه عبد الله ابن اسعد يافعى يمنى مكى در ارشاد وتطريز كه رسيد ما را اينكه شيخ عارف بالله مشهور فقيه امام متورع آفتاب زمانه ومفتى يمن صاحب سيرت حميده وبزرگے اصيل احمد ابن موسى ابن عجيل رضى الله عنه ونفع ده ما را بوے پرسيده شد از سماع صوفيه پس گفت اگر مباح كنم ويرا نيستم از اهل آن واگر انكار كنم ويرا پس بتحقيق شنيده ويرا كسيكه او بهتر از من است وآمد جماعتے از فقهاى يمن سوے شيخ بحر الحقايق وواضح كننده دقايق ابو الغيث ابن الجميل پاك كند الله روح ويرا امتحان ميكردند او شان ويرا در چيزے پس وقتيكه قريب گشتند بوے گفت مرحبا به غلامان غلام من پس بزرگ پنداشتند اوشان اين را وباز گشتند پس ملاقات كردند به شيخ طريقين وامام فريقين ابو الذبيح اسمعيل ابن محمد حضرمى رضى الله عنه پس خبر دادند آن جماعت شيخ را بانچه كه گفته بود شيخ ابو الغيث از اوشان پس خنده كرد وگفت كه راست فرمود زيرا كه شما غلام خواهش هستيد وخواهش غلام آن شيخ است وبود شيخ ابو الغيث مذكور گاهے حاضر ميشدند در مجلس او فقيهان شهر وامتحان ميكردند ويرا به مسائل دقيقه پس جواب ميداد ويرا وگفتند ويرا فقرا روزے در بعضى روزها كه خواهش كرده شده ميشود سماع

فكان يوم سوق يأتيه القوافل فلما جاء ذلك اليوم جاء الخبر ان قطاع الطريق اخذوا القافلة ثم جاء بعض قطاع الحرامية بحب وجاء آخر بثور فقال الشيخ للفقراء تصرفوا فيه فتصرفوا واحضروا العيش فتنحى الفقهاء فدعاهم الفقراء للاكل فامتنعوا فقال الشيخ للفقراء كلوا الفقهاء ما يأكلون الحرام فلما فرغوا من الاكل جاء انسان الى الشيخ وقال يا سيدي نذرت للفقراء كذا وكذا من الحب فاخذه الحرامية وجاء آخر ايضاً اليه وقال نذرت للفقراء ثوراً فنهب فقال لهم الشيخ قد وصل الى الفقراء متاعهم فبقي الفقهاء يضربون يداً الى يدٍ متندمين على ترك موافقة الفقراء وكان الشيخ رضي الله عنه ينكر السماع ويقابل من يتعاطاه في اول امره ثم رجع عن ذلك في الآخر وسببه انه قدم عليه بعض المشايخ الكبار في جمع من الفقراء عازمين على ان يدخلوا عليه قريته بالسماع فامر اهل قريته ان يخرجوا بقتالهم بالعيدان وخرج معهم فلما تقاربوا والقادمون في حال السماع اخذه حال وصار يدور كما يدور اهل السماع الواجد فتعجب اصحابه وكلموه ذلك فقال وعزة من له العزة ما درت حتى رأيت السماء دارت انتهى وامام عبد الوهاب شعراني در بحر مورود گوید كان الامام عبد الله ابن اسعد اليافعي امام مكة في عصره في العلوم الظاهرة والباطنة يقول عالجت نفسي خمس عشر سنة حتى مالت الى طريق الصوفية وذلك لانه ليس في افعال اهل الطريق شئ يوافق هوى النفس اذا مشى

پس بروز بازار قافلها دیهان می آمدند پس هرگاه که آن روز آمد خبر رسید که رهزنان قافله را در گرفتند باز بعض رهزنان دانه آوردند و دیگرے گاو پس گفت شیخ به فقرا که در وے تصرف کنید پس تصرف کردند و پختند آن وقت فقها کناره کشی کردند و فقرا اوشانرا برای خورش طلبیدند پس اوشان باز ماندند پس گفت شیخ از فقرا بخورید فقها حرام نمیخورند هرگاه از خورش فارغ گشتند مردے سوے شیخ آمد وگفت اے سردار من نذر کرده بودم برای فقرا چنان چنان از دانه پس ویرا رهزنان گرفتند و دیگرے بسوے شیخ آمد وگفت که برائے فقرا گاوے نذر کرده بودم لتاراج رفت شیخ از اوشان گفت که بسوے فقرا متاع شان رسید پس فقها آنوقت کف افسوس مالیدند و بر ترک موافقت فقرا نادم گشتند وشیخ رضی الله عنه منکر سماع بود و در ابتداء حال خود مقابله میکرد از کسیکه بحث میکرد باز در آخر ازین رجوع کرد وسبب وے این بود که بیامد بروے بعض مشائخ کبار در جماعت فقرا بر این اراده که داخل شوند در دیه وے به سماع پس سالکان آن دیه اراده قتل شان کردند بچوب و همراه شان آمدند و فتیکه قریب شدند و مسافران در حال سماع بودند ویرا حالے در گرفت و دور کردن گرفت چنانکه سماع شنوندگان بحالت وجد میگردند اصحاب وے ازین امر متعجب شدند و ویرا پرسیدند گفت قسم بعزت کسیکه ویرا عزت است نگردیدم تا اینکه دیدم آسمان را که گردش میکرد انتهی (امام عبد الوهاب شعرانی در بحر مورود گوید) بود امام عبد الله ابن اسعد یافعی امام مکه در زمان خویش در علوم ظاهری و باطنی میگفت پانزده سال علاج نفس خود کردم تا مائل شد بطریق صوفیه چراکه نیست در افعال اهل طریق چیزے که موافق باشد خواهش نفس را وقتیکه برود سالک

السالك فيها بالصدق والنفس يفر من ذلك
بطبعها ولا يحب الا التصدر فى الدروس
والرياسة من غير مراعات العمل بما علمت
قال وكنت اشاور مشائخى من اهل العلم ببلاد
اليمن على اجتماعى على الصوفية واتباعى بطريقهم
فنهوا الى عن ذلك اشد النهى فبينا انا مار بالشارع
واذا انا بورقة مكتوبة فقرأتها فاذا فيها شعر
ولرب امر متعب لك فى عواقبه رضا الله
يفعل ما يشاء فلا يكن متعرضا. فسرى معناها
فى فعرضت ذلك على بعض الفقراء فقال يا اخى
العلم الشرعى اساس طريق القوم اذ الترقى فيه يكون
بمعرفة جميع دقائق الشريعة ثم انك اذا علمت
دقائقها فلا بد لك من شيخ يعلمك كيف الطريق
الى العمل فان الفقيه الذى لم يسلك طريق القوم
كالطبيب الذى يحفظ الادوية وهو جاهل
بتشخيص الامراض فلا يعرف كيف ينزل الدواء
على الداء ولو كان الفقهاء يعرفون طريق القوم بغير
شيخ ما احتاج مثل الامام الغزالى والشيخ عز الدين
ابن عبد السلام الى شيخ يرشدهم الى وساوس اعمالهم
ولا الى الطريق المزيلة لامراضهم وكان سيدى
الشيخ ابو المواهب الشاذلى يقول حكم الملك
القدوس ان لا يدخل حضرته احد من اهل النفوس
انتهى فتامل يا اخى وامعن النظر فيه واخلص فى
علمك وعملك واجتمع باهل الطريق ليكمل لك
المشى على صراط المستقيم والله يتولى بذالك
وكذا لم يزل علماء الظاهر ينكرون ويتكلمون
فى علماء الباطن فى كافة الاعصار وعامة الامصار

و روے بصدق ونفس میگریزد ازین بالطبع و دوست
نمیدارد مگر بر پیشگاہ نشستن براے درس و ریاست
بلا رعایت عمل بانچه که معلوم شد گفت که مشورہ میکردم
از مشائخ اہل علم خود در بلاد یمن بر اجتماع خود بطریق
صوفیه و اتباع طریقۂ شان پس منع کردند او شان
مارا ازین بہ سخت مبالغه پس روزے بر راہے
میگذشتم که ورقے نوشته یافتم ویرا خواندم در وی نوشته بود این دو شعر
واکثر امر باعث تعب میباشد و برتست در انجام وے
خوشنودی حق تعالیٰ میکند انچه میخواهد پس متعرض نباشد
پس معنی وے درمن سرایت کرد پس حال خود را بر بعض
فقرا عرض کردم وے گفت اے برادر من علم شرع بنیاد طریق
قوم ہست چه که ترقی در وے از شناخت جمله دقائق شریعت
میباشد باز وقتیکه دانستی دقایق آنرا پس ضرور است
ترا شیخے که تعلیم کند ترا که عمل طریق چگونه است پس فقیہے
که طریق قوم را نداند وے مثل طبیبے است که ادویه را
یاد میدارد و در تشخیص امراض جاہل ہست نمیداند که
چسان دوا بحالت بیماری داده میشود و اگر فقہاء طریق
قوم را مے شناختندے بغیر شیخ محتاج نے شدندے
مثل امام غزالی و شیخ عزالدین ابن عبد السلام بشیخے
که راه نماید او شان را بسوے وسوسه ہاے اعمال شان
و طریقه زائل کننده امراض شان و بود سردار ما شیخ ابوالمواہب
شاذلی که میگفت حکم الہی است که در حضرت وی کسے از
اہل نفوس داخل نشود پس غور و فکر کن اے برادر من و نیکو بین
در وے نظر کن و اخلاص کن در عمل و علم خود و بنشین با اہل طریق
تاکه کامل شود سلوک تو بر صراط مستقیم و الله با این متولی است
و ہمچنین ہمیشه علماے ظاہر انکار میکردند و در علماے باطن
اعتراض میکردند در کل زمانه و ہر شهر

ثم يتوب عن ذلك جماعات منهم ببركات منهم
والحكايات الصحيحة فيه عن المشايخ الصوفية
لا تعد ولا تحصى تذكرة قال شيخ شيوخنا القشاشي
اخبرني شيخنا ابو المواهب عن والده عن الشعراني
عن الحافظ جلال الدين السيوطي عن الحافظ تقي الدين
ابن فهد عن عبد الوهاب ابن عبد الله ابن
اسعد اليافعي عن ابيه الولي الكبير عفيف الدين
عبد الله ابن اسعد اليافعي ثم المكي انه قال في كتابه
نشر المحاسن الملقب بكفاية المعتقد ما نصه قلت
وما حكي واشتهر ورويناه عن الشيخ العارف بالله
ابي الحسن الشاذلي رضي الله عنه انه رأى النبي
صلى الله عليه وآله واصحابه وسلم في النوم باهي
موسى وعيسى عليهما الصلوة والسلام بالامام الغزالي
رضي الله عنه وقال أفي امتكما حبر كهذا قالا
لا وقال الشيخ العارف ابو العباس المرسي رضي الله
عنه لما ذكر الغزالي انا لنشهد له بالصديقية
العظمى وفي السيرة المشهورة للشيخ الكبير العارف
بالله اليمني المعروف بالصياد رضي الله عنه
بالاسناد اليه انه رأى في بعض الايام وهو
قاعد ابواب السماء مفتحة واذا العصبة من
الملائكة قد نزلوا الى الارض ومعهم خلع خضر
ودابة من الدواب فوقفوا على راس قبر من القبور
واخرجوا شخصا من قبره والبسوه الخلع واركبوه
على الدابة وصعدوا به الى السماء ثم لم يزالوا
يصعدون به من سماء الى سماء حتى جاوزوا
السموات السبع وخرق بعدها سبعين حجابا
قال فتعجبت من ذلك واردت معرفة

بازتوبه كرد ازين جا جماعتها از ايشان بوجه بركات شان و حكايات صحيح
درين باب از مشايخ صوفيه بيشمار اند (تذكره) يعني
ياد دهانيدن اينجا تذكره بمعنى مذكر اسم فاعل واقع است گفت
شيخ شيخ ما قشاشي خبر داد مرا شيخ ما ابو المواهب از والد خود
و وے از شعراني و وے از حافظ جلال الدين سيوطي و وے
از حافظ تقي الدين ابن فهد و وے از عبد الوهاب ابن عبد الله
ابن اسعد يافعي و وے از پدر خود ولي بزرگ عفيف الدين
عبد الله ابن اسعد يافعي مكي كه گفت وے در كتاب خود
نشر المحاسن كه لقب داده شده است به كفايت المعتقد
كه تصريح كرد اين را گويم وانچه حكايت كرده شد ومشهور شد
و روايت كرديم آنرا از شيخ عارف بالله ابي الحسن شاذلي
رضي الله عنه كه وے بخواب ديد جناب رسول الله صلى الله
عليه وآله واصحابه وسلم كه مباهات كرد آنحضرت با موسى و عيسى
عليهم السلام به امام غزالي رضي الله عنه وگفت آيا هست
در امت شما دانشمند عالم مثل وے گفتند نه وگفت شيخ
عارف ابو العباس مرسي رضي الله عنه كه هرگاه ذكر كرده ميشد
امام غزالي بحضور وے ميگفت كه ما گواهي ميدهيم براے وے
بصديقيت عظمى و در سيرت مشهوره شيخ بزرگ عارف بالله يمني مشهور بصياد
رضي الله عنه وارد است كه وے ديد در بعض ايام كه وے
نشسته است و دروازهاے آسمان كشاده اند وجماعتے
از ملائكه سوے زمين فرود آمدند وهمراه شان جامه سبز
وجانورے از چارپايه است پس توقف كردند بر قبرے
ز قبور و برآوردند شخصے را از ان قبر و پوشانيدند ويرا جامه
وسوار كردند ويرا بران چارپايه وصعود كردند بسوے آسمان
باز ميگذشتند همراهي وے از آسمانے بآسمانے ديگر تا آنكه
از هفت آسمان درگذشتند و شگافت بعد آن هفتاد حجاب
گفت شيخ كه متعجب شدم ازين واراده شناختن

ذلك الراكب فقيل لي هذا الغزالي ولا اعلم الى اين بلغ
انتهائه قلت واخبرني بعض الصالحين من ذريته
للشيخ ابي الحسن ابن حرزهم بكسر الحاء المهملة
وسكون الراء وبعد ها زاء بالضبط المحقق والمعروف
بين الناس بن حرازم نذكر قصة ابن حرزهم
المذكورة في باب اللقاء من المتن الشريف الى
قوله ثم نظر بعد ذلك في الاحياء فرآه براي آخر فهم
فيها خلاف الفهم الاول فرآه موافقا للكتاب والسنة
ورأى النبي صلى الله عليه وآله وسلم مسح على ظهره
بيده المباركة الكريمة فشفي جسمه وقلبه بعد خمسة
وعشرين يوما ثم فتح عليه بعد ذلك ونال من
المعرفة بالله والحظ العظيم ما نال بفضل الله الكريم
وصحبه الشيخ ابومدين فرباه ثم قال له قد فتحت
لك ستة اقفال وبقي السابع يفتحه لك الشيخ
ابو يعزى بفتح الياء المثناة من تحت والعين المهملة
والزاء المشددة فاذهب اليه فذهب فلما رآه
الشيخ ابو يعزى قال له قال لك الشيخ ابو الحسن
اني فتح لك القفل السابع ها انا افتحه لك باذنه
ففتح له ففتح عليه وكان من امر الشيخ ابي مدين
وعظم شانه ما كان رضي الله عن الجميع ونفعنا
بهم قال اليافعي قلت وقد روينا ذلك مختصرا
اخبرني الشيخ شهاب الدين ابن الميلق الشاذلي
قال اخبرني ياقوت الشاذلي قال اخبرني به الشيخ
ابو العباس المرسي الشاذلي قال اخبرني به الشيخ
ابو الحسن الشاذلي وزاد فيه قال ولقد مات
يوم مات واثر السياط على جسمه انتهى قلت كل
ذلك قد اورده المحدث التاج السبكي في الطبقات

آن راکب کردم پس گفته شد برای من که این غزالی است و نمیدانم
که تا کجا رسید انتهای وی میگویم وخبر داد مرا بعضی
صالحین از اولاد شیخ ابو الحسن ابن حرزهم بکسر حاء مهمله
وسکون را وبعد آن زا است چنین است تحقیق ومشهور میان
مردمان ابن حرازم است پس ذکر کرد قصه ابن حرزهم که ذکر کرده شده است
در باب لقا از متن تا قول خود باز بدید بعد این در احیا
پس دید ویرا به ادراک دیگر وفهم کرد مطلب را خلاف مطلب
سابقه واعتقاد کرد آنرا موافق کتاب وسنت دید آنحضرت را
که مسح کرد بر پشت وی دست مبارک خود را وشفا یافت
جسم وقلب وی بعد بست وپنج روز باز کشائش شد
بعد این بر وی ویافت از معرفت خدا وحظ عظیم آنچه که
یافت بفضل خدای کریم وصحبت وی شیخ ابو مدین گزید
وپرورش کرد ویرا باز گفت بوی که شش قفل تو بکشادم
هفتمین باقی ماند خواهد کشاد آنرا شیخ ابو یعزا بفتح یای
مثناة تحتیه وعین مهمله وزای مشدده وبرو نزد وی
پس رفت وقتیکه دید ویرا شیخ ابو یعزی گفت
از وی که شیخ ابو الحسن گفته است ترا که ما خواهیم کشاد
قفل هفتمین ترا آگاه باش که ما خواهیم کشاد آنرا برای تو
باجازت وی پس بکشاد بر وی نیز کشاده گشت
وگشت از حکم شیخ ابو مدین وبزرگی شان وی چنانکه
گردید راضی باد الله تعالی از همه ونفع دهد ما را بسبب شان
یافعی میگوید که روایت کردم این را مختصرا خبر داد مرا شیخ
شهاب الدین ابن المیلق شاذلی وویرا خبر داد یاقوت شاذلی وویرا
شیخ ابو العباس مرسی شاذلی وویرا شیخ ابو الحسن شاذلی
وزیاده کرد در وی که گفت شیخ بتحقیق مرد یوم انتقال
خود حالانکه اثر تازیانه بر جسمش بود انتهی میگویم که
این همه را آورده است محدث تاج الدین سبکی در طبقات

الکبری ایضاً وفیها ومکث قریباً من شهر متألماً من الضرب ثم سکن عنه الالم ومکث الی ان مات واثر السیاط علی ظهره وصار ینظر کتاب الاحیاء ویعظمه ویُجلّه اصلاً اصیلاً وهذه حکایة صحیحة حکاها لنا جماعات من ثقات مشیختنا عن الشیخ العارف ولی الله یاقوت الشاذلی عن شیخه السید الکبیر ولی الله ابی العباس المرسی عن شیخه الشیخ الکبیر ولی الله ابی الحسن الشاذلی ومما اورده فیها ایضاً قال ابو الفرج ابن الجوزی فی کتاب الثبات عند الممات قال احمد اخ الامام الغزالی لما کان یوم الاثنین وقت الصبح توضأ اخی ابو حامد وصلی وقال علیّ بالکفن فاخذه وقبّله ووضعه علی عینیه وقال سمعاً وطاعة للدخول علی الملک ثم مدّ رجلیه واستقبل القبلة ومات قبل الاسفار قدس الله روحه انتهی۔

کبرے ودروے این زاید است که زنن ماند قریب یک ماه رنجور از ضرب باز سکون یافت از الم وزنن ماند تا اینکه مرد درانحالیکه اثر تازیانه ها بر پشت وے موجود بود ومیدید کتاب احیا او بزرگ میداشت ویرا واصل الاصول میدانست واین حکایت صحیحه است که حکایت کردند مارا جاعتها از ثقات مشایخ ما او شیخ عارف ولی الله یاقوت شاذلی ووی از شیخ خود سید بزرگ ولی الله ابی العباس مرسی ووے از شیخ خود شیخ کبیر ولی الله ابن ابی الحسن شاذلی ونیز از انچه آورده است وے دران اینست که گفت ابو الفرج ابن الجوزی در کتاب ثبات عند الممات که گفت احمد برادر امام غزالی هرگاه که آمد دوشنبه وقت صبح وضو کرد برادر من ابو حامد و نماز خواند وگفت بیارید کفن من پس گرفت آنرا و بوسه داده بر هر دو چشم خود بداشت وگفت تابعدارم وشنونده برائے آمدن فرشته باز هر دو پاے را بکشید ومستقبل قبله شد وانتقال کرد قبل از برآمدن آفتاب پاک کند الله روح ویرا انتهی

وقطب المحققین علامه شیرازی در درة التاج گوید قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل عالمان امت من در راه یافتن بحق وراه نمودن بدو همچو پیغمبران بنی اسرائیل اند وقال علیه السلام العلماء ورثة الانبیاء یعنی عالمان میراث داران پیغمبران اند یعنی سرمایه وملکه وملک پیغمبران قرب آلهی بود ووصول بحضرت او باد انستن علم شریعت که دانستن هیأت وحرکات وسکنات جسمانی معتدل است از ادار فرائض وآداب خدمت وعبادت واداء حقوق حق وخلق که این جمله ببرایت وحدت وعدالت حکم شریعت درایشان مستلزم ثبات آن قرب ووصول اشخاص امتان ایشان هست بدار القرب که سبب صوریست وانثار نعیم ولذات دران نشأه باقی وهمچنین قرب بحضرت الهیت با علم طریقت که دانستن هیأت نفسانی است از خصال برگزیده وافعال پسندیده وکیفیت تزکیه وتجلیه جان از رذائل وتحلیه آن بفضائل وعلم دقائق سیرت نفس ومیلها پوشیده او بشهوات ومعرفت عیوب وآفات او وچگونگی خلاص او از ان عیوب وآفات که انجمله سبب شائستگی دل وجان مے شوند مر وصول را بقرب

ورضوان که باطن بهشت وروح ومعنی اوست سرمایهٔ ایشان بوده علیهم السلام وهمچنین قرب آنحضرت
بادانستن علم حقیقت که علم اسماء وصفات حق تعالی است وکیفیت تخلق وتحقق بدان وانجمله سرمایهٔ ایشان
بوده علیهم السلام درحال حیات صورت شان ومیراث مانده ازایشان بعد از وفات هو صریح نص صحیح از
مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم از ثمینی خبر سیده که وان الانبیاء لم یورثوا دینارا ولا درهما وانما
ورثوا العلم پس کسانیکه به تن وجان حق متابعت ایشان گذاردند قولاً وفعلاً وعلماً وحالاً وبطریق ولادت
معنوی که لن یلج ملکوت السموات من لم یولد مرتین مبین آن ولادت است نسبت صحیح بانبیا
ورسل پیدا کردند آن سرمایه وملک ازایشان میراث یافتند ودران تصرف مالکانه کردند وایشان ومتابعان
ایشان بحکم اهتداء ازان مجموع برخوردار شدند واین وارثان حقیقی جز علماء راسخ از اولیاء ومشائخ نیستند
که بظاهر وباطن وقلب وقالب برجمله مراتب ومقامات فنا وبقا گذشتند وحق جمله گذاردند وبتحقیق بقا یافتند
وهرچند علماء ظاهر نیز ازین سرمایه اثرے ونقلے وحرفے وحکایتے بایشان رسیده است که بآن نقل ظاهر
شرع را بر عموم خلق نگاه میدارند وازان خود وشاگردان ومتابعان از اہل ظاہر منتفع میشوند اما ایشان
میراث دار از وجہے اند ودن وجہے واکابر مشائخ که علماء راسخ اند میراث دار کل اند وهمگین آن سرمایهٔ
انبیاء ورسل ایشان ومتابعان ایشان کماینبغی انتفاع میگیرند انتهی عارف جامی قدس سره السامی در
نفحات آورده که سید المحققین السید الشریف الجرجانی را توفیق انخراط در سلک اصحاب حضرت خواجه علاء الدین
عطار قدس الله روحه یافته بود ونیاز واخلاص تمام بخادمان وملازمان ایشان داشته بارها میگفتند که تا من
بصحبت شیخ زین الدین علی کلال که از مشائخ شیراز است نرسیدم از رفض نرستم وتا بصحبت خواجه علاء الدین
نه پیوستم خدارا نشناختم انتهی وانتساب ائمة اهل العقل بالآخرة الی اهل هذا الشان وانتساب
شیخ الفلاسفة ابی علی بن سینا الی الشیخ ابی الحسن الخرقانی وابی سعید المیهنی وامام المتکلمین
فخر الرازی الی الشیخ ابن العربی وکذا رجوع طائفة من اصحاب البرهان الی مشرب هذا الشان
شائع ذائع کذا فی دمغ الباطل علامه جلال الدین دوانی در شرح رباعیات گوید ان العلوم الرسمیة
لاتوصل الی التحقیق وانما الموصل الیه بعد مساعدة التوفیق مصاحبة اهل الطریق
وملازمة ذلك الفریق طریق استدلال اگرچه مؤدی بحل بسے مشکلات ووضوح بسیاری معضلات
میگردد امانفوس مشرفه را ثلج صدور وسکون غلبه طلب بآن حاصل نمیشود چنانچه از احوال واقوال اکثر
صاحب کمال که در مبادی احوال به تتبع علوم رسمیه وجدال اشتغال داشته اند وچون مقصود خود
ازان نیافته اند آن طریق را گذاشته اند ورایت ترک وتجرید افراشته اند معلوم میگردد واخبار که

سه وتحقیق انبیاء ورثه نمی گذارند دینار را ونه درهم را بلکه ورثه می گذارند علم را ۱۲ سه هرگز داخل نخواهد شد ملکوت آسمان ها را کسیکه نه زائیده شود دو بار ۱۲
سه وانتساب ائمه عقلاے آخرت بسوے صاحبان این شان است وانتساب شیخ فلاسفه ابی علی بن سینا بسوے شیخ ابی الحسن
خرقانی وابی سعید میهنی وامام المتکلمین فخر الدین رازی بسوے شیخ ابن عربی وهمچنین رجوع طائفه اصحاب برهان بسوی مشرب ایشان یعنی صوفیه
بسیار شائع است چنین است در دمغ الباطل ۱۲ سه علوم رسمیه بسوی تحقیق نمی رسانند بلکه رسانند بسوی وی بعد توفیق الٰهی مصاحبت اہل طریق وملازمت این گروه است ۱۲

امام حجۃ الاسلام در منقذ من الضلال وغیر آن از کتب و رسائل از حال خود اداکردہ و ہمچنین شرح حال خود
کہ ہمہ دان ہمدانی در زبدۃ الحقائق بازنمود درین باب کافی است و انچہ مقصود ازین باب بصائر میباشد از خدمت
و مصاحبت اہل مشاہدہ و در متابعت ایشان حاصل میشود چنانچہ در زبدۃ الحقائق میگوید۔

نعم المعين للطالبين على تصفية الباطن مصاحبة
اهل الذوق ومجالستهم وخدمتهم من صميم القلب
واعنى باهل الذوق اقواما طهروا بواطنهم
عن رذائل الاخلاق حتى فاضت عليها من لطائف
الحق ما يستحيل عنه العبارة والسعادة للطالب
ان ينفرد بكلية روحه لخدمته واصل منهم
فنى فى الله ومشاهدة الحق حتى اذا افنى عمره
فى خدمته احياه الله تعالى حيوة طيبة وليس
منها مع العلماء سوى رسم واسم۔

چہ خوش مددگار برائے طالبین صفائی باطن مصاحبت
اہل ذوق ہست و ہمنشینی و خدمت شان بخلوص قلب و مراد
میگیرم باہل ذوق قومے راکہ پاک کردند و شان باطنہائے
خود را از اخلاق رذیلہ تا اینکہ فائز گشت بر ایشان از عنایات
حق انچہ کہ در عبارت نگنجد و سعادت برائے طالب نسبت
ایشان است کہ بالکلیہ جانش منفرد باشد برائے خدمت و اصلے از ایشان
کہ فانی باشد در حق و مشاہدہ وے تا اینکہ ہرگاہ کہ فنا کنند
عمر خود را در خدمت وے زندہ گرداند ویرا خدائے تعالیٰ
بحیات طیبہ و نیست از وے علماء را سوائے اسم و رسم۔ رباعی

خواہی کہ رسے بکوئے تحقیق برے
با اہل خدا نشین و با ایشان باش
در مدرسہ کردیم بسے گفت و شنود
ہرچند کشودیم بسے مشکلہا

دیگر

چون اہل حق از جدال میباش بری
باشد کہ مگر ببال ایشان بہ پری
از سر جہان یک سر مو رخ ننمود
زانجا بجز از فسانہ کارے نکشود

انتهى - قال الفاضل الجليل مولانا محمد اسماعيل
الشهيد ان معرفة الله اجمالاً بذر اشجار الطاعات
وماء مزارع الحسنات وتفصيلاً ثمرة حبال العبادات
وذروة رياض الخيرات قد نهض لها احرار
القيام وتسابق اليها فرسان الاقوام كيف
لا والمورد العذب كثير الزحام وللصوفية الصافية
من بينهم يد طولى وكعب عليا لم يبلغ احد من
فرسان القوم الى هذا الامد وان استعانوا
بصنوف خيل والوف عدد من كان مستمعا
لخير فليستمع اخبارهم او متبعا لاثر فليتبع آثارهم
فانهم قوم لا يشقى بهم جليسهم ولا يخاف معهم

گفت فاضل جلیل مولانا محمد اسماعیل شہید کہ معرفت الٰہی مجملاً
تخم درختہائے طاعات است و آب کشتہائے حسنات
و بالتفصیل معرفت آنست کہ ثمرۂ وے عہد ہائے عبادات
و حصہ بالائے باغہائے خیرات بہ تحقیق برخاستند برائے وے
آزادان مضبوط و سبقت کردند بسوئے وے سواران قوم چگونہ
نباشد کہ چشمہ شیرین جائے کثرت ازدحام میباشد و برائے صوفیہ صافیہ
از میان شان دستے قوی است و ہمتے بلند نرسید یکے
از سواران قوم تا این غایت اگرچہ استعانت گرفتند
باقسام اسپان و ہزار در ہزار عدد کسیکہ شنوندہ خبر باشد
پس باید کہ اخبار شان شنود یا جویان اثر باشد پس متابعت
آثار شان کند پس تحقیق اوشان قومی اند کہ بے بہرہ نمیباشد ہمنشین شان
و خوف زدہ نمی باشد

حلیفهم اذلا یحضرون فی ذمتهم ولا یعابون فی سنتهم هم عهد شان چه که نمی کنند جامهای خود عیب کرده میدارد برای وی
ومن یکفف المطر انصب - والمرء مع من احب - نمی شوند در طریقه خود و هر که با خود ارو باران بریزد و مرد باکسیست که وی را دوست
و شیخ الشیوخ در عوارف فرمود که مراد از صوفیان واصلان و کاملان اند که کلام مجید عبارة از ایشان به فقرا میکند
نه جماعتے که بمجرد رسم و مطلق اسم از دیگران متمیز و مخصوص باشند چه هر که بدرجه مقربان حضرت جلال و سالکان
صفت کمال رسیده اکابر طریقة و ارباب حقیقة او را صوفی خوانند خواه مترسم بود برسوم متصوفه خواه نے
چنانکه جنید رح را گفته [۱] ما التصوف فقال ان تکون مع الله بلا علاقة و دیگر گفته [۲] التصوف استرسال
النفس مع الحق علے ما یرید و ابو محمد جریری گفته [۳] التصوف الدخول فی کل خلق سنیّ والخروج عن کل
خلق دنیّ و حضرت جنید رح گوید [۴] التصوف هو ان یمیتک الحق عنک ویحییک به و معروف میان عوام
مردم آنست که اسم صوفی بر کسے اطلاق کنند که مترسم بود برسوم صوفیان و متلبس بود بزی ایشان از اہل حقیقت
بود یا نه و خواص از متصوفه اکثر مترسمان را صوفی نخوانند بلکه متشبه بصوفیان خوانند بسبب اختصاص (خصلت ۱۲) اہل کمال
چون اسم آنست که اکثر ایشان از قدماء مشایخ بجهت تقلل و تزهد از دنیا و ما فیها لباس پوشیده و از برائے
تواضع و ستر حال نسبت خود لطیف لباس و همت ظاهر کرده یکدگر را صوفی خوانده اند و این اسم درمیان
ایشان متعارف شده و شهرتے یافته و در زبانها متداول گشته انتهی - کاتب حروف گوید که چون سخن
درین لطیفه باین حد رسید عطف عنان قلم واجب دانسته ختم بر مطلبے ضروری کرده میشود شیخ عارف
محقق امام المحدثین مولانا الشیخ عبد الحق الدهلوی نور الله ضریحه در مرج البحرین گوید که موجبات اخذ و دواعی
انکار بر قوم پنج چیز است اول نظر بر علوی مرتبت و رفعت شان و صفوة حال و ملاحظه کمال ایشان است
که چون تعلق برخصت کنند یا بادبی از آداب اخلال نمایند یا در امرے از امور دین مساهله رود یا بصفتے
از صفات نقص متصف گردند اعتراض متوجه گردد و انکار مسارعت کند و هر چه لطیف تر و پاکیزه تر ظهور
عیب و نقصان در وے بیشتر چنانچه جامهٔ سفید اگر یک نقطهٔ سیاه بروے افتد نمایان گردد و طریق
دفع این نوع آنست که بدانند که هیچکس را کمال مطلق ثابت نیست و هر که باشد از نقص بشریت خالی نه
و عصمت مخصوص انبیا است و وقوع هفوات و زلّت بلکه خطا و معصیت نه بدرجه اصرار و ادمان (همیشگی ۱۲) منافی
مرتبه کمال و درجه ولایت نیست کما تقرر (یعنی خطا ۱۲) دوم ثانی از وجوه انکار و اعتراض برین طائفه علیه دقت علوم
و لطائف اشارات ایشان است که در فهم هر کس زود نه در آید و در حقیقت اشرف علوم و ادق و الطف
آن علم تصوف است که بنائے وے بر کتاب و سنت و ذوق صحیح و کشف صریح است جنید رح میفرماید
قدس سره که اگر زیر کبودی آسمان علمی دیگر شریف تر ازین علم مے بود که ما با اصحاب خود بدان تکلم میکنیم سعی آن میکردیم
و در طلب آن مے دویدیم و هر علم را بجودت طبع و قوت عقل و معاونت قیل و قال و بحث و جدال درک

---

[۱] چیست تصوف گفت اینکه باشی با خدا بغیر علاقه ۱۲ [۲] تصوف خو کردن نفس است با خدا بر مراد خدا ۱۲ [۳] تصوف داخل شدن است در هر خلق عمده و خارج شدن از هر خلق رذیله ۱۲ [۴] تصوف آنست که بمیراند ترا خدائے تعالے از خودی تو و زنده گرداند ترا بخود ۱۲

تواں کرد الا این علم را که با وجود سلامت فطرت و صحت قریحه و جودت فهم و ریاضت نفس و تصفیهٔ باطن و تخلیه سر از ماسوی الله نیز مشروط است پس سبب انکار بحقیقت قصور فهم و نقصان استعداد و ضیق حوصله و فقدان معرفت و ضعف ایمان بود و با وجود آن منکر اگر براه تورع و خوف و حذر و تحاشی و سلامت رود معذور است لیکن انصاف همان طریق توقف و تسلیم است ثالث از اسباب انکار کثرت مدعیان و مدخلت مبطلان و متصنعان و متشبهان که صاحبان اغراض و طالبان اعواض اند و بعلت اشتباه اگر یکے از محققان دعوے بحق کند او نیز در نظر ظاهر بینان بصورت مدعیان مبطل نماید اینجا دلیل و برهان باید تا مبطل از محق جدا گردانند و گاه باشد که در نفس الامر دلیلے باشد و لیکن ناظر را قوت دریافت آن نبود پس درینجا نیز توقف و تامل اسلم باشد رابع خوف ضلالت عامه و وقوع در ورطهٔ الحاد و عدم اعتبار بظواهر شریعت چنانچه از اکثر جهال و اهل بطالت مشاهده میگردد و این بحقیقت در اصل این طریقه و ذات این علم انکار نیست بلکه بعارضهٔ مصلحت و حکمت است وذالک شیٔ آخر (و این چیزے دیگر است ۱۲) و خامس وجود بخل و شح در اعطاے حق و اعتراف بدان و قیام و ثبات بر طریق عدل و انصاف که در نفوس آدمیان نهاده اند با تفاوت (حرص ۱۲) مراتب و درجات آن چون تعلق و توجه صوفیه بحقیقت است و ظهور حقیقت و غلبهٔ وے مبطل و ماحی جمیع اعتبار است لاجرم ایشان را در حالت حیات و بعد از ممات شانے مخصوص و امتیاز خاص در حسن صیت (شهرت ۱۲) و شهرهٔ امر و قبول قلوب و رجوع خلائق و عزت و غلبه هست که فقهاء و علماء ظاهر را نیست ناچار نفوس بصفت ضیق و غبطه و حسد بر آید و در اهل کمال بتنقیص و توضیع دخل نماید تا دلے خالی کند وذالک نفخة الصدر و صاحب این قسم در انکار معذور نبود بلکه محروم و مغبون باز گردد و اهل اقسام سابق معذور اند بلکه ماجور و سبب حقیقی در بقاے حسن صیت و ذکر جمیل عباد و عرفا نه فقهاء و علماء ظاهر که از حلیهٔ تصوف و تعبد و توجه الی الله عاری و عاطل باشند آنست که فقیه منسوب و مشغوف بصفتے از صفات نفس خود است که درک و فهم و فقه او باشد و آن بانقضاے حس و حیات خاک قوت مدبر و نابود گردد و عرفاء و عباد منسوب به پروردگار حی و باقی صفات اویند که از ازل تا ابد باقی است و چگونه بمیرد آنکه نسبت او بحی لایموت بے علت نفس درست شده باشد ؎ هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق ❊ ثبت است بر جریدهٔ عالم دوام ما ـ و لهذا مجاهد فی سبیل الله که بشرف شهادت رسیده چون تحقیق کلمة الله و اعلاے دین حساً و معنیً کرده بهر دو قسم حیات که حسی و معنوی است فائز گردد و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتاً بل احیاء و چون علم و عبادت صلحا موجب تحقیق و اعلاے معنوی کلمه و دین و بود مخصوص بحیات معنوی و مقتصر بر آن آمد و آن دوام کرامت و ذکر خیر و برکت اوست چنانچه گفته اند ؎

قد مات قوم وهم فی الناس احیاء ـ انتهی والله اعلم و علمه احکم ـ

---

۱ یعنی این دخل در رسیدن و آماسیدن سینه یعنی بے اعتقاد کردن مردمان است ۱۲ ـ
۲ و مرده گمان مکن کسانے را که کشته شدند در راه خدا بلکه زنده اند ۱۲ ـ
۳ بدرستیکه قوم و حال آنکه ایشان در مردمان زنده هستند ۱۲

فصل دوم دربیان تقسیم سالکان راه حق و اختلاف مراتب طبقات مردم

بدانکه مراتب طبقات مردم علی اختلاف درجات بر سه قسم است **قسم اول** مرتبهٔ واصلان و کاملان
و آن طبقهٔ علیا است **قسم دوم** مرتبهٔ سالکان طریق کمال و آن طبقهٔ وسطی است **قسم سوم** مرتبهٔ مقیمان
وهدرهٔ [متناهی ۱۲] نقصان و آن طبقهٔ سفلی است - واصلان مقربان و سابقان اند و سالکان ابرار و اصحاب یمین و مقیمان
اشرار و اصحاب شمال و اهل وصول سه طائفه اند **طائفهٔ اول** انبیا که حق سبحانه تعالی شانه ایشان را
بعد از وصول کمال بجهت تکمیل ناقصان بخلق رجوع فرموده است و وجود ایشان را رابطه غیب و شهادت
گردانیده تا خلق را بحق دعوت میکنند و ملک ملکوت را معمور میدارند **طائفهٔ دوم** مشائخ صوفیه که
بواسطهٔ کمال متابعت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مرتبهٔ وصول یافته اند و بعد از آن در رجوع برای
دعوت خلق باطریق متابعت ماذون و مامور شده چنانچه نص قرآن بذکر آن ناطق است قل[۱] هذه
سبیلی ادعوا الی الله علی بصیرة انا ومن اتبعنی و این دو طائفه کاملان و مکملان اند که فضل و عنایت
ازلی ایشان را بعد از استغراق در عین جمع و بحر توحید از شکم ماهی فنا بساحل تفرقه و میدان بقا خلاصی
و نجاتی ارزانی فرموده تا خلق را به نجات و درجات دلالت کنند و اما **طائفهٔ سیوم** آن جماعت اند
که بعد از وصول بدرجهٔ کمال حوالت تکمیل و رجوع بدعوة خلق بدیشان نرفت و غرقهٔ بحر جمع گشتند و در
شکم ماهی فنا چنان ناچیز و مستهلک شدند که از ایشان هرگز خبری و اثری بساحل تفرقه و ناحیهٔ [گوشه ۱۲] بقا نرسید
و در سلک زمرهٔ سکان قباب [قُبّه ۱۲] غیرت و قطان [جمع قاطن بمعنی مقیم ۱۲] دیار حیرت انخراط یافتند و بعد از کمال وصول و اهلیت تکمیل
بدیشان مفوض نگشت و اما اهل سلوک بر دو قسم اند - طالبان مقصد اعلی و مریدان وجه الله کما قال
تعالی و تقدس یریدون وجهه و طالبان بهشت و مریدان آخرت کما قال[۲] عزوجل و منکم
من یرید الآخرة اما طالبان حق دو طائفه اند متصوفه و ملامتیه متصوفه آن جماعت اند که از بعضی صفات نفوس
خلاصی یافته اند و به بعضی از احوال و اوصاف صوفیان موصوف گشته و متطلع نهایات احوال ایشان شده
ولیکن هنوز باذیال بقایای صفات نفوس متعثر مانده باشند و بدان سبب از وصول غایات و نهایات
اهل قرب و صوفیه متخلف گشته اما ملامتیه جماعتی [بر رو افتاده ۱۲] باشند که در رعایت معانی اخلاص و محافظه قاعدهٔ صدق
غایة جهد مبذول دارند و در اخفای طاعات و کتم خیرات از نظر خلق مبالغت واجب دانند با آنکه هیچ دقیقه
از صوالح اعمال مهمل نگذارند و تمسک بجمیع فضائل و نوافل از لوازم شمرند و مشرب ایشان در کل اوقات
تحقیق معنی اخلاص بود و لذت شان در تفرد نظر حق باعمال و احوال ایشان و همچنان که عاصی از ظهور معصیت
بر حذر بود ایشان از ظهور طاعت که مظنهٔ ریا باشد حذر کنند تا قاعدهٔ اخلاص خلل نپذیرد و بعضی گویند
الملامتی[۳] هو الذی لا یظهر خیرا ولا یضمر شرا و این طائفه هرچند عزیز الوجود و شریف الحال باشند ولیکن

---

[۱] بگو این راه من است میخوانم بسوی خدا بامحبت ظاهر من و پیروان من نیز میخوانند ۱۲ [۲] چنانکه گفت حق تعالی می طلبند روی او را ۱۲
[۳] چنانکه فرمود حق تعالی و از شما کسی بود که میخواهست آخرت را ۱۲ [۳] ملامتی کسی است که ظاهر نسازد خیر را و پوشیده نسازد شر را ۱۲

حجاب وجود خلق هنوز از نظر شان بکلی منکشف نشده باشد و بدان سبب از مشاهدۀ عین جمال توحید و معاینۀ
عین تفرید محجوب مانده باشند چه اخفاے اعمال و ستر احوال خود از نظر خلق مشعر و مؤذن (اجازت دهنده ۱۲) است بر رویت وجود
خلق و نفس خود که مانع معنی توحید اند و نیز نفس از جملۀ اغیار است اما هنوز بر حال خود نظر دارند اخراج اغیار از مطالعۀ
اعمال و احوال خود بکلی نکرده اند و فرق میان ایشان و صوفیه آنست که جذبۀ عنایت قدیمه صوفیه را بکلی
از ایشان انتزاع کرده حجاب خلق و انانیت از نظر شهود ایشان برداشته لاجرم در اتیان طاعات و صدور
خیرات خود را و خلق را در میان نه بینند و از اطلاع نظر خلق مامون باشند و باخفاے اعمال و ستر احوال مقید نه
اگر مصلحت وقت در اظهار طاعات بینند اظهار کنند و اگر در اخفاے آن بینند اخفا میکنند پس ملامتیه مخلصان
باشند بکسر لام و صوفیه مخلصان بفتح لام انا اخلصناهم بخالصة (هر آئینه ما برگزیده ساختیم اوشان را بخصلتی پاک ۱۲) وصف حال ایشان است و اما طالبان
آخرت چهار طائفه اند زهاد و فقرا و خدام و عباد - اما زهاد طائفه باشند که بنور ایمان و ایقان جمال آخرت مشاهده
میکنند و دنیا را در صورت قبیحه معائنه مینمایند و رغبت از التفات بزینت مزخرف دنیاے فانی میگردانند
و در جمال حقیقی باقی رغبت مینمایند و تخلف این طائفه از صوفیه بدانست که زاهد بحظ نفس خود از حق محجوب بود
چه بهشت مقام حظ نفس است فیها ما تشتهیه الانفس[۱] و صوفی بمشاهدۀ جمال ازلی و محبت ذات لم یزلی
از هر دو کون محجوب همچنانکه از دنیا رغبت کرده باشد از آخرت نیز رغبتش مصروف بود چنانکه در حدیث صحیح است
الدنیا حرام علی اهل الآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنیا وهما حرامان علی اهل الله[۲] پس صوفی را
در زهد مرتبه بود وراے مرتبۀ زاهد که حظ نفس از آن دور بود اما فقرا آن طائفه اند که مالک هیچ چیز از اسباب
و اموال دنیوی نباشند در طلب فضل و رضوان الٰهی مهاجرت اوطان نموده و ترک مالوفات کرده للفقراء[۳]
المهاجرین الذین اخرجوا من دیارهم و اموالهم یبتغون فضلا من الله و رضوانا
و باعث این طائفه بر ترک یکے از سه چیز بود اول رجاء تخفیف حساب یا خوف عقاب چه حلال را حساب لازم است
و حرام را عقاب دوم توقع فضل ثواب و مسابقت در دخول جنت چنانکه جبرئیل علیه السلام روزے بحضرت رسالت
بشارت آورد که یدخل فقراء امتك الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم وهو خمس مائة عام[۴]
سوم طلب جمعیت خاطر و فراغت اندرون از براے اکثار طاعات و حضور دل در آن و تخلف فقیر از ملامتیه و متصوفه
بدان است که او طالب بهشت و خواهان حظ نفس خود است و ایشان خواهان حق و طالبان قرب او
و وراے این مرتبه در فقر مقامے است فوق مقام ملامتیه و متصوفه و آن وصف خاص صوفی است چه صوفی
اگرچه مرتبۀ او وراے مرتبۀ فقیر است ولیکن خلاصه مقام فقر در مقام او درج است
و سبب آنست که صوفی را عبور بر مقام فقر از جملۀ شرائط و لوازم است و هر مقامے که از آن ترقی کند نقاده (یعنی خلاصه)

۱ و در بهشت باشد انچه خواهش کند نفس ۱۲ ۲ دنیا حرام است بر اهل آخرة و آخرة حرام است بر اهل دنیا و آن هر دو حرام اند بر اهل الله ۱۲
۳ آن فقیران هجرت کننده راست آنانکه بیرون کرده شد ایشان را از خانه هاے ایشان و اموال ایشان می طلبند نعمت را از پروردگار خویش و خوشنودی ۱۲ ۴ داخل شوند فقراء امت تو به جنت قبل اغنیا بنصف یوم و آن روز مقدار پانصد سال باشد ۱۲-

آنرا انتزاع نماید و رنگ مقام خودش دہد پس فقیر را در مقام صوفی وصفی دیگر لابد بود و آن سلب نسبت جمیع اعمال
و احوال و مقامات است از خود و عدم تملک آن چنانکہ ہیچ عمل و ہیچ حال و ہیچ مقام از خود نہ بیند و بخود مخصوص
نداند بلکہ خود را از خود نہ بیند پس او را نہ وجود بود و نہ ذات و نہ صفت محو در محو و فنا در فنا بود این حقیقت فقر است
کہ مشائخ در فضیلت آن سخن گفتہ اند و آنچہ پیش ازین معنی فقر یاد کردہ شد رسم فقر است و صورت آن و فوقیت مقام
صوفی از مقام فقیر بدانست کہ فقیر بارادۂ فقر و ارادہ حظ نفس محجوب بود و صوفی را ہیچ ارادۂ مخصوص نباشد در صورت
فقر و غنی ارادۂ او در ارادۂ حق محو بود بل ارادۂ او عین ارادۂ حق باشد و بنا برین اگر صورت فقر و رسم آن اختیار کند
بارادہ و اختیار خود محجوب نشود چہ ارادۂ او ارادۂ حق باشد و بعضے گفتہ اند الصوفی[1] ھو الخارج عن النعوت
والرسوم والفقیر ھو الفاقد للاشیاء و ابو العباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ گفتہ است نہایۃ[2] الفقر
بدایۃ التصوف بعضے از مشائخ گفتہ اند کہ فقیر صادق از غنا چنان محترز بود کہ غنی از فقر چہ ترسد کہ بدخول غنا
فقر بروے فاسد گردد ہمچنانکہ غنی بدخول فقرے ترسد کہ غنا بروے فاسد گردد چنانکہ وقتے توانگرے مقدار
دہ ہزار درہم پیش ابراہیم ادہم آورد تا قبول کند ابراہیم آنرا رد کرد و گفت میخواہی کہ بدہ ہزار درہم نام ما از دیوان
فقرا محو کنی و فرق میان فقیر و زاہد آنست کہ فقیر بے وجود زہد متمکن بود چنانکہ کسے ترک دنیا کند بعزمے ثابت از
سر یقین و ہنوز رغبت اندرون باقی بود بدان و ہمچنین زہد بے فقر ممکن است چنانکہ کسے با وجود اسباب غنیش
ازان مصروف بود و فقر را اسمیست و حقیقتے رسم او عدم املاک است و حقیقت او خروج از احکام صفات و سلب
اختصاص چیزے بخود و اسم فقر صورت زہد است و امارت آن و معنی زہد صرف رغبت از دنیا است و حق
سبحانہ تعالے چون خواہد کہ بعضے اولیاء خود را در تحت قباب عزت از نظر اغیار محجوب گرداند ظاہر ایشان را
بلباس غنے کہ صورت رغبت است پوشاند تا اہل ظاہر ایشان را از جملۂ اہل دنیا پندارند و جمال حال
ایشان از نظر نامحرمان پوشیدہ ماند و لب حقیقت فقر و زہد وصف خاص و لازم حال صوفی است و اما رسم
فقر اختیار بعضے از مشائخ صوفیان است و مراد ایشان در آن اقتدا بانبیا و تقلل از دنیا و ترغیب و دعوت
طالبان با صورت فقر بزبان حال و اختیار ایشان در ینمعنی ہستند بطلب حق نہ بطلب حظ اخروی و اما خدام
جماعتے باشند کہ خدمت فقرا و طالبان حق اختیار نمایند چنانکہ با داؤد علیہ السلام خطاب کردند۔
یا داؤد[3] اذا رأیت لی طالبا فکن لہ خادما و اوقات خود را بعد از اداے فرائض در تفریغ و ترفیہ
خاطر و حال ایشان از اہتمام بامور معاش و اعانت بر استعداد امر معاد مصروف دارند و آنرا بر نوافل عبادات
تقدیم دہند و در طلب مایحتاج ایشان در ہر طریق کہ شرعاً مذموم نباشد مداخلت نمایند بعضے بکسب و بعضے
بدریوزہ و بعضے بفتوح و نظر ایشان در اخذ و اعطا بر حق بود و خلق را در اخذ رابطہ اعطاے حق خود دانند
و در اعطا واسطہ قبول و از عزت این مقام بر طائفہ حال خادم و شیخ مشتبہ شود و خادم را از شیخ فرقے نہاد

[1] صوفی آنست کہ خارج باشد از صفات و رسوم و فقیر آنست کہ گم کنندہ اشیا باشد ۱۲ [2] نہایت فقر ابتداے تصوف است ۱۲۔
[3] اے داؤد وقتیکہ بہ بینی طالبے را براے من پس خادم شو ویرا ۱۲۔

و فرق آنست که خادم در مقام ابرار است و شیخ در مقام مقربان زیرا که مراد خادم در اختیار خدمت نیل ثواب آخرت بود و الابدان مقید نگردد و شیخ بمراد حق قایم بود نه بمراد نفس خود و اما عباد آن طائفه اند که پیوسته بر وظائف عبادات و فنون نوافل مواظبت و مداومت نمایند از برای نیل ثواب اخروی و این وصف در صوفی موجود بود ولیکن معرا و مبرا از شوائب علل و اغراض چه ایشان حق را از برای حق پرستند نه از برای ثواب اخروی و فرق میان زهاد و عباد آنست که با وجود رغبت بدنیا صورت عبادت ممکن بود و فرق میان عباد و فقرا آنکه با وجود غنا شاید که شخص عابد بود پس معلوم شد که واصلان سه طائفه اند و سالکان شش طائفه و هر یک ازین طوائف نه گانه دو متشبه دارند یکی محق و دیگری مبطل اما متشبه محق را به انبیا صلوات الله علیهم اجمعین مشائخ طریقت و علما صوفیه اند که بمتابعت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم از سر بصیرت خلق را باحق دعوت میکنند و متشبه مبطل آنکه بافک و بهتان دعوی نبوة کند و بکذب و افترا وحی را نسبت بخود دهد و من اظلم[1] ممن افترى على الله كذبا او قال اوحى الى ولم يوح اليه شئ او را متنبی خوانند چنانکه مسیلمه کذاب در زمان دعوت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و بعد از انقضای عهد رسالت جماعتیکه مرغ این هوس در دماغ ایشان بیضه نهاد عاقبت سر بر باد دادند و غلطان بقعر دوزخ افتادند و اما متشبه محق بصوفیان متصوفه اند که بنهایت احوال صوفیان متطلع و مشتاق باشند و به بقایای تعلقات صفات نفوس از بلوغ مقصد و مقصود معوق و ممنوع و متشبه مبطل بدیشان جماعتی اند که خود را در زی صوفیان اظهار کنند و از حلیه عقائد و اعمال و احوال ایشان عاطل و خالی باشند ربقهٔ طاعت از گردن برداشته خلیع العذار در مراتع اباحت میچرند و گویند تقیید باحکام شریعت وظیفهٔ عوام است که نظر ایشان بر ظواهر اشیا مقصور بود و اما حال خواص و اهل حقیقت ازان عالی تر است که برسوم ظاهر مقید شوند و اهتمام ایشان بمراعات حضور باطنی بیش نبود این طائفه را باطنیه و مباحیه خوانند و اما متشبه محق بمجذوبان واصل طائفه باشند از اهل سلوک که سیر ایشان هنوز در قطع منازل صفات نفوس بود و از تابش حرارت طلب وجود شان در قلق و اضطراب و پیش از ظهور طباشیر صبح کشف ذات و استقرار صحیح و تمکن در مقام فنا گاه گاهی برقی از بوارق آن کشف بر نظر شهود شان لائح و لامع گردد و نفحه از نفحات وصل از مهب فنا بمشام دل ایشان پیوندد و چنانکه ظلمات صفات نفوس ایشان در لمعان نور آن برق منطوی و متواری گردد و هبوب آن نفحه باطن ایشانرا از وهج آتش طلب و قلق و شوق روحی و آرامی بخشد دیگر باره چون آن برق منقطع گردد و آن نفحه ساکن شود ظهور صفات نفوس و حرارت طلب و قلق و شوق معاودت نمایند و سالک خواهد که بکلی از ملابس صفات خود منسلخ و منخلع گردد و غرق بحر فنا شود تا از تعب وجود به یکبارگی بیاساید و چون آنحال هنوز مقام او نگشته باشد و گاه گاهی برو نازل گردد و باطن او بکلی متطلع و مشتاق این مقام بود او را متشبه محق بمجذوبان واصل نام کرده شد و اما متشبه مبطل به مجذوبان واصل طائفه باشند که دعوی استغراق در بحر فنا

[1] و کیست ظالم تر ازانکه تهمت کند بر خدا دروغ را یا گوید که وحی کرده شد بسوی من درانحالیکه وحی نه کرده شد بسوی او چیزی ۱۲-

واستهلاک در عین توحید کنند و حرکات و سکنات خود را هیچ بخود اضافت نکنند و گویند که حرکات ما همچون حرکات
ابواب است که بی محرکی ممکن نبود و این معنی هرچند صحیح است ولیکن نه حال آن جماعت بود زیرا که مراد ایشان
ازین سخن تمهید عذر معاصی و مناهی بود و حوالت آن بارادت حق و دفع ملامت از خود و این طایفه را زنادقه خوانند
سهل بن عبدالله رحمة الله علیه را گفتند شخصی میگوید نسبت فعل من بارادت حق همچنانست که نسبت حرکت ابواب
با محرک آن گفت اگر این قایل کسی بود که مراعات اصول شریعت و محافظت حدود و احکام عبودیت کند از
جمله صدیقان باشد و اگر کسی بود که از تورط و انهماک در مخالفات احکام شرع باک ندارد و این سخن از برای آن
گوید تا وجه حوالت افعال با حق سبحانه و تعالی و اسقاط ملامت از نفس خود بانخلاع از دین و ملت ظاهر
گرداند از جمله زندیقان بود اما متشبه محق بملامتیه طایفه باشند که به تعمیر و تخریب نظر خلق مبالاتی زیاده ننمایند و اکثر
سعی ایشان در تخریب رسوم و عادات و اطلاق از قیود آداب مخالطات بود و سرمایه حال ایشان جز فراغ
خاطر و طیبة القلب نباشد و ترسم برسم زهاد و عباد از ایشان صورت نه بندد و اکثار نوافل و طاعات از ایشان
نیاید و تمسک بعزایم اعمال ننمایند و جز بر ادای فرایض مواظبت نکنند و جمع و استکثار اسباب دنیوی بدیشان
منسوب نبود و بطیبة القلب قانع باشند و طلب مزید احوال نکنند ایشان را قلندریه خوانند و این طایفه از جهت
عدم ریا با ملامتیه مشابهت دارند و فرق میان ایشان و ملامتیه آنست که ملامتی بفضائل و نوافل تمسک جوید
ولیکن آن را از نظر خلق پنهان دارد و اما قلندری از حد فرائض در نگذرد و باظهار و اخفای اعمال از نظر خلق مقید
نبود و اما متشبه مبطل بملامتیه طایفه باشند هم از زنادقه که دعوی اخلاص کنند و بر اظهار فسق و فجور مبالغه نمایند و گویند
مراد ما ازین ملامت خلق و اسقاط نظر مردم است و حق سبحانه تعالی از طاعت خلق بی نیاز است و معصیت
ایشان غیر متضرر معصیت در آزار خلق منحصر دانند و طاعات را در احسان اما متشبه محق بزهاد
طایفه باشند که هنوز رغبت ایشان بکلی از دنیا مصروف نشده باشد و خواهند که بیکبارگی از دنیا رغبت بگردانند
و ایشان را متزهد خوانند و اما متشبه مبطل بدیشان جماعتی باشند که از برای قبول خلق ترک زینت دنیا کنند و خاطر
از جمع اسباب دنیوی باز گیرند و بدان طلب تحصیل جاه کنند در میان مردم و ممکن بود که بر بعضی حال ایشان
مشتبه شود و پندارند که ایشان از دنیا اعراض کلی کرده اند و ایشان خود بترک مال جاه خریده اند ترکوا الدنیا
للدنیا و ممکن که بر ایشان نیز حال خود مشتبه شود و گمان برند که چون خاطر بطلب اسباب دنیوی مشغول نیست
علت آنست که اعراض کلی از دنیا کرده اند و این طایفه را مرائیه خوانند و اما متشبه محق بفقیر آنست که ظاهرش
برسم فقر مترسم بود و باطنش خواهان حقیقت فقر ولیکن هنوز میل بغنا دارد و به تکلف بر فقر صبر میکند و فقر حقیقی نقد
نعمتی خاص داند از حق سبحانه تعالی و بران وظائف شکر همواره بتقدیم میرساند و اما متشبه
مبطل به فقر آنست که ظاهرش برسوم فقر مترسم بود و باطن بحقیقت آن غیر متطلع و مرادش مجرد اظهار دعوی بود

ترک کردند ایشان دنیا را برای دنیا

وصیت بر قبول خلق و این طائفه را هم مرائیه خوانند و اما متشبهه محق بخادم آنست که هموارہ بخدمت بندگانِ حق سبحانه و تعالے قیام نماید و باندرون خواهد که خدمتِ ایشانرا به شائبهٔ غرض دنیوی مالی یا جاهی منسوب نگرداند و نیّت را از شوائب میل و هوا تخلیص کند لیکن هنوز به حقیقت خدمت نرسیده باشد پس وقتے بحکم غلبهٔ نورِ ایمان و اخفاءِ نفس بعضے از تصاریف خدماتِ او در محلِ استحقاق افتد و وقتے بحکم غلبهٔ نفس خدمتِ او بهوا و ریا آمیخته بود جمعی را که در محل استحقاق باشند بتوقع محمدت و ثنا خدمت بلیغ بتقدیم رساند و بعضے را که مستحق خدمت باشند محروم گزارد و اینچنین کس را متخادم خوانند و آما متشبهه مبطل کسے بود که او را در خدمت نیّتِ اخروی نباشد بلکه خدمتِ خلق را دام منافع دنیوی کرده بود تا بدان سبب استجلاب اقوات و اسباب میکند و اگر آنرا در تحصیل غرض و تیسیر مراد خود مؤثر نه بیند ترک کند پس خدمتِ او مقصود بود بر طلب جاه و مال و کثرت اتباع و اشیاع تا در محافل و مجامع بدان تقدم و مفاخرت جوید و نظر او در خدمت همگی بر حظِ نفس خود بود و اینچنین کس را مستخدم خوانند و آما متشبهه محق بعابد کسے بود که اوقات خود را مستغرق عبادت خواهد و لیکن بسبب بقایے دواعی طبیعت و عدم کمال تزکیهٔ نفس بهر وقت در اعمال و اوراد و طاعات او فترات و تعویقات اُفتد یا کسیکه هنوز لذتِ عبادت نیافته باشد و بتکلف بدان قیام نماید و او را متعبد خوانند و آما متشبهه مبطل بدو شخصے بود از جمله مُرائیه که نظر او از عبادت بر قبول خلق بود و در دل او ایمان بثواب آخرت نباشد و تا اطلاع غیرے بر طاعتِ خود نه بیند بدان قیام ننماید اعاذنا الله[1] من السمعة والریاء وبالله العصمة والتوفیق کاتب الحروف گوید که اینجمله تقاسیم و تفاسیر و ترجیح و تفصیل یکے بر دیگرے مبتنی بر اصطلاح مشهوریست که مختار شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین ابوحفص عمر السهروردی و اتباع ایشانست و جمعے دیگر از کبرا اهلِ تحقیق و تنقید در میان مراتب اهلِ سلوک مسلکے جداگانه دارند دریجا قدرے کافی ازان منقول میشود تا حق مقام مرعی باشد - انتهے -

فصل سوم در تعریف اہل سلوک از فرق صوفیه ملامتیه و حکایات و کلمات و اصطلاحات شان

قال الشیخ الفرد المحقق محی الملة والدین ابو عبد الله محمد بن علی بن محمد العربی الطائی الاندلسی رضی الله عنه فی الفتوحات الباب التاسع وثلثمائة فی معرفة منزل الملامتیة من الحضرة المحمدیة وهذا مقام رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وابی بکر الصدیق ومن تحقق به من الشیوخ حمدون القصار وابو سعید الخراز وابو یزید

گفت شیخ فرد زمانه محقق محی الدین ابو عبد الله محمد بن علی ابن محمد عربی طائی (یعنی از قبیله بنی طی) اندلسی خوشنود شود الله از وے در فتوحات باب سه صد و نهم در شناخت منزل ملامتیه از حضرت محمدیه و این مقام رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم و ابی بکر صدیق است و کسیکه متحقق شد بوے از شیوخ حمدون قصار و ابو سعید خراز و ابو یزید بسطامی

[1] محفوظ دارد ما را الله تعالے از سمعه و ریا و بخدا است عصمت و توفیق ۱۲

البسطامی وهو حالنا وکان فی زماننا من سادات
هذا المقام ابو السعود ابن الشبل وعبد القادر الجیلی
ومحمد الایوانی وصالح البربری وابو عبد الله الشرقی
ویوسف الشبربلی، ویوسف بن تاغر وابن جعدون
الحناوی ومحمد بن قسوم وعبد الله بن تاخمشت وابو
عبد الله المهدوی وعبد الله القطان وابو العباس
الحصار وما یضیق الباب عن ذکرهم فی الملامتیة
هم اصحاب العلم الصحیح فی ذلك فهم الطبقة العلیا و
سادات الطریقة المثلی والمکانة الزلفی فی العدة الدنیا والعدوة
القصوی ولهم الید البیضاء فی علم المواطن الی آخر
ما قال و شیخ عبد الکریم الجیلی در شرح رساله
اسرار الخلوة گوید والشیخ شهاب الدین سهروردی
یرجح الصوفی علی الملامتی والشیخ ابن العربی یعکس

است و اینحال ما نیز هست و بوده در زمانهٔ ما از سادات
این مقام ابو السعود ابن الشبل و شیخ عبد القادر جیلی
و محمد ایوانی و صالح بربری و ابو عبد الله شرقی
و یوسف شبربلی و یوسف بن تاغر و ابن جعدون
حناوی و محمد بن قسوم و عبد الله بن تاخمشت و ابو
عبد الله مهدوی و عبد الله قطان و ابو العباس
حصار و آنچه که این باب از نوشتن اسماشان تنگ است
پس ملامتیه اصحاب علم صحیح مے باشند و اوشان در طبقه علیا اند
و سرداران طریقه افزون و مرتبه قرب در جا بلند در دنیا
و جاے دور در براے شان است و دست صاف علم مجاہده
تا آخر کلام۔
و شیخ شهاب الدین سهروردی صوفی را بر ملامتی ترجیح
مے دهد و شیخ ابن عربی عکس این میگوید

و شیخ محب الله چشتی صابری اله آبادی در طرق الخواص مے نویسد که مے گوید شیخ قدس سره در باب سی صد
و نهم از فتوحات مکی که موضوع است در تعریف ملامتیه از حضرت محمدی که این مقام رسول الله صلی الله علیه
و آله وسلم و مقام ابوبکر رضی الله عنه است و آنکه متحقق بود بدآن مقام از شیوخ حمدون قصار بود و ابو سعید خراز
و بایزید بسطامی پیشتر ذکر کرد بعضے از اولیاء وقت خود را که ایشان اصحاب آن مقام بودند و ابو السعود ابن
الشبل و عبد القادر الجیلی از ایشان بودند پیشتر گفت که بدان وفقك الله تعالیٰ[1] که مردان خدا سه فرقه اند نه زائد بران یکے
ازان سه فرقه آن مردان اند که بر ایشان غالب باشد زهد صادر شود بر دست ایشان افعال زکیه که محمود باشد و تطهر کنند
باطن خود را از صفات ذمیمه در شرع لیکن ایشان ندانند که فوق آن حمائد کمالات دیگر باشد و خبر ندارند از احوال و
مقامات و از علوم الٰهیت و لدنی و از اسرار و کشوف و فتوح و هر کمالے که کاملان دارند و ایشانرا عباد خوانند
و چون یکے را از ایشان کسے سوال کند از دعا بگوید که من چه باشم که دعا کنم و آن نه منزلت من است تا راه نیابد بسوے
آنمرد عجب و در ماند از غوائل نفس و ریا و فرقه دیگر ازان سه فرقه فوق عباد باشد و ایشان مے بینند که هر فعل مر الله تعالیٰ را
باشد و از الله تعالے و نمی یابند خود را صاحب هیچ فعلے از افعال و بوے از ریا در دماغ ایشان نباشد و قتیکه
بپرسی ایشانرا از چیزیکه حذر دارند ازان اهل طریقه در جواب گویند اغیر الله تدعون ان کنتم صادقین[1] و گویند
قل الله ثم ذرهم[2] ایشان مثل عباد باشند در جد و اجتهاد و ورع و زهد و توکل و امثال آن لیکن ایشان مے بینند که

[1] توفیق دهد ترا خدا تعالیٰ ۱۲

[1] آیا غیر خدا را مے طلبید اگر هستید شما راستباز ۱۲ [2] بگو الله پس بگذار اوشان را ۱۲

فوق آن حسنات چیزے دیگر است که احوال باشد و مقامات و علوم و اسرار و کشوف و کرامات
و امثال آن و ہمہ ایشان متعلق باشد بہ نیل آن کمالات و چون مشرف شوند بدان ظاہر کنند آنرا در
عامہ و باک ندارند از اظہار کرامات چه در نظر ایشان نماند مگر اللہ تعالیٰ و نه بینند مگر آن را
و ایشان اہل خلق و فتوت باشند خوانده مے شود ایشان را صوفیہ و ایشان قیاس بفرقہ
ثالث اصحاب رعونت باشند و ارباب نفوس و تلامذ ایشان مثل ایشان علالب و منہم
ریاست باشند بر مردان خدا و فرقہ ثالث از فرق مذکور آن مردانند که زائد نکنند از
صلوٰة خمس مگر رواتب و متمیز نشوند از عامہ مومنان بحالے و حالتے زائد که معروف و مشہور
باشند بدان و سیر کنند در اسواق و تکلم کنند با مردم و ہیچ کسے از خلق خدا نه بیند و احدے را
از آنان که ممتاز باشد از عامہ بشئے زائد از عمل مفروض و سنت معتاده در عامہ که ایشان یگانہ
باشند با حق تعالیٰ و راسخ قدم در عبودیت و متزلزل نشوند در آن در یک طرفة العین و مزه
از ریاست ندارند و سید ہند ہر موطن را حق آن و مستتر و محتجب باشند از خلق چه ایشان عبد خالص
باشند و مخلص مر سر خود را و مشاہد آن بر سبیل دوام در ہر حال از اکل و شرب و بیداری و خواب
و وضع مے کنند اسباب را در مواضع آن و عارف اند بحکمت آن اسباب و آن فرقہ ایست
که مسمیٰ بہ ملامتیہ باشد و ایشان ارفع رجال اند و تلامذۂ ایشان اکبر رجال و منقلب در اطوار رجولیت
و بیان کرد قدس سرہ کمالات این فرقہ را و ایشان خواص حق اند بنا بر آن ایشان محتجب شدند از خلق
و ستر کردند ستر خود پس مکانت ایشان در دنیا مجهول العین باشد و عباد متمیز شوند از عامہ
به تباعد و تبری از مردم و بباقی حالات خود و صوفیہ متمیز اند بدعاوی و خرق عادات و بباقی
حالات خود پس ایشان در زعم خود نے بینند مگر اللہ تعالیٰ را و غائب شد و فوت
گشت از ایشان علم کثیر و آن حال که ایشان در ان اند قلیل السلامت است از
مکر و استدراج و ملامتیہ متمیز نشوند از ہیچ احدے از خلق اللہ بہ ہیچ شئے پس ایشان
مجهول باشند و مختص شدند باسم مذکور بدو وجہ یکے ثابت مے شود در تلامذۂ ایشان
که آن تلامذ در ملامت نفوس خود باشند نه بینند در خود عملے که بدان فرح کنند چه
فرح باعمال نشود مگر بعد از قبول شدن اعمال و این از تلامذہ غائب باشد و اما اکابر پس اطلاق
کرده مے شود اسم ملامتیہ بر ایشان بخاطر آنکه ایشان با عامہ باشند و عامہ ملامت کنند
کسے را که بر دست وے واقع شود فعل نامرضی پس چون عامہ مے بینند ایشان را با خود و بر
ستر ایشان واقف نیستند بنا بران وقتیکه بہ بینند بر دست ایشان افعال که موافق امزجہ عامہ
نباشد ملامت کنند ایشان را و ملامت واقع نے شود مگر بر افعال ذمیمہ و غیر مرضیہ

و آن از نادانی لائم است که وے نمیداند که جمیع افعال از الله تعالی است پیشتر گفت تحقیق خرق عادت
بر اولیا واجب الستر است چنانکه آن بر انبیا واجب الاظهار است که ایشان چون مشرع اند تحکم دارند در نفوس
و اموال و اهل پس ناچار است مر ایشان را از دلیل که دال باشد بر آن حال چه رسول از جنس قوم خود باشد پس قوم آن اهلیت
ندارند دعوی آن بدون حجت قاطع و برهان ساطع پس ولی که تشریع و تحکم ندارد چرا ظاهر کند خرق عادت نیست
آن از ولی مگر بخاطر اینکه تا مردم بدانند قرب و مکانت آن نزدیک حق تعالی پس از رعونت ولی باشد پس آن بمکر و
استدراج قریب تر باشد نه بکرامت پس ملامتیه اصحاب علم صحیح باشند پس ایشان طبقهٔ علیا اند و سادات طریقه مثلی
و مکانت زلفی در دنیا و آخرت و ایشان اصحاب ید بیضا اند در علم مواطن و اهل آن و چیزیکه آن اهل مستحق این چیز باشد
انتهی و خواجه محمد پارسا نقشبندی در فصل الخطاب لوصل الاحباب گوید که گروهے از مشائخ قدس الله ارواحهم
طریق ملامت سپرده اند اما ملامت بر سه وجه باشد یکی راست رفتن و دیگر قصد کردن و سوم ترک کردن و صورت
ملامت راست رفتن آن بود که یکے معاملات دین مراعات میکند و خلق او را اندران ملامت می کنند و این راه
خلق بود اندر وے و وے از جمله فارغ و صورت ملامت قصد کردن آن بود که کسے را جاه بسیار در میان
خلق پیدا آید و اندر میان ایشان نشان گردد و دلش بجاه میل کند و طبعش دران آویزد خواهد تا دل خود را از خلق
فارغ گرداند بحق سبحانه و تعالی مشغول سازد به تکلف راه ملامت خلق گیرد و در چیزیکه شرع را زیان ندارد و خلق
از وے نفرت آید و این راه او بود اندر خلق و خلق از وے فارغ و صورت ملامت ترک کردن آن بود که ویرا کفر و
ضلالت طبعی گریبان گیرد تا ترک شریعت و متابعت بگوید و گوید این طریق ملامت است و این راه او بود اندر او
این ضلالتی بود واضح و آفتی ظاهر و از دائره اسلام بیرون اما آنکه طریق وے راست رفتن بود تا ورزیدن نفاق
ویرا از ملامت خلق باک نباشد و اندر همه احوال بر سرشته خود باشد و صاحب کتاب کشف المحجوب علی بن
عثمان رح میگوید که دران زمانه ملامت را فعلے می بایست مستنکر بخلاف عادت اکنون اگر کسے خواهد که مراورا
منافق و مرائی خوانند گو دو رکعت نماز تطوع دراز تر کن و اما آنکه طریقش ترک باشد و بخلاف شریعت چیزے
بر دست گیرد و مقصودش از رد خلق قبول ایشان بود و این ضلالتے بود واضح و کارے از دائره اسلام
بیرون و شیخ اهل ملامت حمدون قصار را رحمة الله علیه در حقیقت ملامت لطائف بسیار است از وے پرسیدند
از ملامت فرمود راه آن بر خلق دشوار است اما طرفے بگویم رجاء المرجیه[1] و خوف القدریه هیچ چیز آن طبع
از درگاه خداوند تعالی نفور تر از آن نگردد که بجاه خلق و آدمی را چون کسے بستود وے جان و دل بدو دهد تا از
خدای تعالی بدو باز ماند هر چند الفت از خلق گسسته تر بود بحق پیوسته تر بود انچه روے همه خلق عالم بدان
بود و اهل ملامت را پشت بدان باشد همت ایشان خلاف همم بود و همت ایشان خلاف همم۔

و گفت شیخ عالم عارف ابو عبد الرحمن محمد بن الحسین	و قال الشیخ العالم العارف ابو عبد الرحمن محمد بن الحسین

[1] رجاء مرجیه و خوف قدریه مرجیه و قدریه دو گروه اند از هفتاد فرقه ۱۲

بن محمد موسے السلمی النیشابوری رحمة الله علیه
فی رسالة سالتنی ان ابیّن لك طرقا من طرق اهل الملامة
واخلاقهم واحوالهم فالذین لقبوا بالملامتیة
هم الذین زیّن الله بواطنهم بانواع الکرامات
من القربة والزلفة والانس والاتصال وغار الحق
سبحانه علیهم ان یجعلهم مکشوفین للخلق فاظهر
للخلق منهم ظواهرهم التی هی فی معنی الافتراق
لیسلم لهم حالهم مع الحق سبحانه وهذا من اسنی
الاحوال ان لا یوثر الباطن علی الظاهر وهذا
شبیه بحال النبی صلی الله علیه وآله وسلم
لما رفع الی المحل الاعلی من القرب والدنوّ وکان
قاب قوسین او ادنی رجع الی الخلق وتکلم معهم
فی الاحوال الظاهرة ولم یوثر من حال الدنوّ والقربة
علی ظاهره شیٔ وحال الصوفیة وهم الذین یظهر
علیهم انوار اسرارهم شبیهٌ بحال موسے علیه
الصلوٰة والسلام لم یطق احد النظر الی وجهه
بعد ما کلمه الله عز وجل ومن اصول اهل الملامة
ما قال عبد الله بن المبارك حین سئل عن اهل
الملامة هم قوم لم یکن لهم فی الظاهر مرأة للخلق
ولا لهم فی باطنهم دعوے مع الله سبحانه وسرهم
الذی بینهم وبین الله عز وجل لا یطلع علیه
اقاربهم ولا قلوبهم وقال بعضهم طریقة
الملامة اظهار مقام التفرقة للخلق والتحقق بعین
الجمع مع الحق سبحانه ومن اصولهم قضاء الحقوق
وترك اقتضاء الحقوق ومن اصولهم ان الغفلة
هی التی اطلقت للخلق النظر الی افعالهم
واحوالهم ومن اصولهم ترك الانتصار للنفس

ابن محمد موسے سلمی نیشاپوری رحمة الله علیه در رسالهٔ خود
که سوال کردی اے مخاطب از من اینکه بیان کنم ترا طریقے
از طرق اہل ملامت و اخلاق و احوال شان پس کسانیکه لقب
داده شدند بملامتیه آن کسانے اند که زینت داد الله تعالیٰ
باطنهائے شان را باقسام کرامات از قربت و منزلت
و انس و اتصال و غیرت کرد الله تعالیٰ اینکه اوشانرا بر خلق ظاهر
کند پس ظاهر کرد برائے خلق از اوشان آن ظواهر امور را که
در معنی تفریق کردن باشد تا که تسلیم کند برائے شان حال شان
با حق سبحانه تعالےٰ و این از عمده ترین حالات که اثر باطنی
بر ظاهر نباشد و این مشابه بحال آنحضرت صلے الله علیه وآله
وسلم است وقتیکه برداشته شد بسوے محل اعلےٰ و دنوّ
بمعنی نزدیکی یعنی در شب معراج و بود فاصلهٔ دو کمان یا قریب
ازین بازگشت بسوے خلق و کلام کرد با اوشان در
احوال ظاهره و نه اثر کرد از حال نزدیکی و قرب بر ظاهر وے
چیزے و حال صوفیه و کسانیکه ظاهر میشود بر اوشان انوار
اسرار شان مشابه است بحال حضرت موسےٰ علیه السلام
که طاقت نمیداشت کسیکه روے وے بیند بعد مکالمت
با خدائے عز وجل و از اصول صاحب ملامت است آنچه
گفت عبد الله ابن مبارک وقتیکه سوال کرده شد از اہل
ملامت که آن قومے اند که نمے باشد اوشانرا در ظاهر آئینه
برائے خلق یعنی در ظاهر شان چیزے چنین نمی باشد که خلق آن
بسوی شان مائل شوند و نه غود اوشانرا در باطن با حق سبحانه دعوے
باشد و سریکه درمیان شان و حق تعالےٰ باشد هر گز بر وے کسے مطلع نمی باشد نه قلوب
شان و نه اعزای شان و بعضے میگویند که طریقه ملامت ظاهر کردن مقام
تفرقه است برائے خلق و ثابت شدن بیکتائی با حق سبحانه و از اصول شان
ادا کردن حقوق است و ترک اقتضای حقوق و از اصول شان اینست که غفلت
آنرا گویند که خلق را بگذارند تا نظر کنند بسوی افعال و احوال شان و از اصول
شان است ترک داد و ستاندن برائے نفس۔

والانتقام لها وبذل النفس لمن یهینها ومن
اصولهم انهم اذا رأوا لانفسهم اجابة دعوة
حزنوا واستوحشوا وقالوا هذا مکر واستدراج
ومن اصولهم مخالفة النفس فی جمیع الاحوال
قال سلطان العارفین ابو یزید البسطامی الخلق
یظنون ان الطریق الی الله تعالی اظهر من الشمس
وابین منها وانما سئوالی عنه سبحانه ان یفتح علی
من الطریق الیه ولو بمقدار رأس ابرة وکذلک
کانت سادات مشائخهم کلما کان حالهم مع الله
اصح واعلی اکثر تواضعاً واشد ازدراءً باحوالهم
وانفسهم انتهی

یا انتقام گرفتن برائے وے ودادن نفس برائے کسیکہ ذلیل سازد
آنرا واز اصول شانست کہ وقتیکہ می بینید برائے نفوس خود اجابت
دعا را غمگین میشوند ووحشت میکنند ازان یا میگویند کہ این مکرو
استدراج است واز اصول شانست مخالفت نفس در ہمہ احوال
گفت سلطان العارفین ابو یزید بسطامی کہ خلق گمان می برند کہ
طریق الی اللہ ظاہر تر از آفتاب وصاف تر از وے است سوال
من از وے سبحانہ است کہ بکشاید بر من طریقے بجز واگرچہ باشد
بمقدار سر سوزن وہمچنین بودند سادات مشایخ وقتیکہ
مے بود حال شان با حق صحیح تر وعالی ترے گشتند
بسیار متواضع وسخت حقیر دارندہ احوال خود ونفوس
خود را۔

عارف جامی قدس سرہ السامی درحال حمدون قصار گوید کہ از طبقۂ اولی است کنیت او ابو صالح است شیخ
و امام اہل ملامت بود و در نیشاپور طریق ملامت را وے نشر کرد۔ اول مسئلہ کہ از وے واصحاب وے
بعراق بردند و احوال ایشان بگفتند سہل تستری وجنید علیہم الرحمۃ گفتند اگر روا بودے پس از محمد مرسل صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم پیغمبری بوئے از ایشان بودے حمدون عالم بود وفقیہ مذہب ثوری داشت انتہی وصاحب
کتاب اصطلاحات صوفیہ در باب الالف گوید۔

الامناء هم الملامتیة وهم الذین لم یظهر علی
ظواهرهم ما فی بواطنهم اثر البتة وهم اعلی
الطائفة وتلامذتهم یتقلبون فی اطوار
الرجولیة وسموا بالملامتیة لکونهم دائمی
الملامة لانفسهم فهم مع انهم اعلی القوم
علماً وعملاً وحالاً ومقاماً فانهم لا یرون انفسهم
کذلک فلهذا لا ینفکون عن الملامة لانفسهم
وقد ذکر الشیخ فی الفتوحات المکی بابا فی ذکر هذه
الطائفة وشرح فیه ما قد خصهم الله به من المقامات
العالیة والعلوم الالهیة وللشیخ ابی عبد الله
السلمی کتاب اورده فی شرح احوال هذه

مراد از امناء ملامتیہ اند وآن کسانے اند کہ معلوم نمیشود بر ظاہرہا
شان آنچہ کہ در باطن شان است از اثر یقیناً واو شان اعلیٰ این
گروہ اند وشاگردان شان بسیار مے گردند در اطوار مردانگی
ونام خود ملامتیہ نہادند بوجہ بودن شان دائمی الملامۃ
برائے نفوس خود پس او شان باآنہمہ کہ اعلی قوم
اند بہ علم وعمل وحال ومقام لیکن نے بینند نفوس خود را
ہمچنین پس باینوجہ از ملامت نفوس خود را جدا میکنند
وذکر کردہ است شیخ محی الدین ابن عربی در فتوحات مکی
بابے در ذکر این طائفہ وشرح کردہ در وے کسانیرا کہ خاص
کردہ اللہ تعالیٰ او شانرا بملامت از مقامات عالیہ وعلوم الٰہیہ
وشیخ ابی عبد اللہ سلمی کتابے تصنیف کردہ و در وے

الطائفة المسماة بالملامتية انتهى

احوال این طائفه موسومه بملامتیه بیان کردم

کاتب حروف گوید که حدیثیکه امام احمد و مسلم و طحاوی وغیر ایشان از ابو هریره رض روایت میکنند که گفت

قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم رب اشعث اغبر ذی طمرین لا یوبه له اعین الناس لو اقسم علی الله لابره

فرمود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که اکثر کسان آشفته موی گرد آلوده صاحب جامه کهنه اند که بوقعت نمی گیرند مردمان اوشان را اگر قسم خورند بخدا البته راست گرداند الله تعالی قسم او را

مراد ازان نزد اهل تحقیق همین طائفهٔ عالیه ملامتیه هست شیخ عبد الرؤف مناوی در شرح جامع صغیر از امام همام قطب عالیمقام شیخ محی الدین ابن العربی نقل میکند که گفت ۔

هؤلاء الذین اراد هم صلی الله علیه وآله وسلم بهذا الحدیث هم الرجال المسمون بالملامتیة الذین کملوا من الولایة اقصی درجاتها وهذا اسم مقام القرب اقتطعهم الله الیه وحبسهم فی خیام الاعمال الظاهرة فلا یعرفون بخرق العوائد فلا یلتفت الیهم بل هم خامصون فی الناس مغمودون فیهم وان عرف فی موضع انتقل لغیره فان لم تمکنه النقلة استقصی من یعرفه والح علیه فی حوائجه حتی ینفر عنه وان کان عنده مقام التحول فی الصورة تحول کما کان قضیب البان وهذا کله حیث لم یرد الحق اظهاره انتهی و معنی لو اقسم علی الله لو سأل الله شیئا فاقسم علیه ان یفعله لفعله اکراما له واحتراما وقیل لو حلف ان الله یفعله او لا یفعله صدقه فی یمینه بان یأتی به لعظم منزلته ومکانته عند الله تعالی وان کان حقیرا عند الناس واختاره الامام النووی وقیل معنی القسم هٰهنا الدعاء وابراره اجابته انتهی ۔

این کسانی اند که مراد گرفت اوشانرا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم باین حدیث آن مردان که موسوم اند به ملامتیه کامل شدند از ولایت بدرجهٔ اعلی وهمین را مقام قرب میگویند منقطع کرد اوشانرا الله بسوی خود و مقید کرد در خیمه هاے اعمال ظاهره پس نمی شناسند کسان اوشانرا بخرق عادات و متوجه نمیشوند بسوی شان بلکه اوشان خود حریص در مردمان باشند و پوشیده در اوشان واگر شناخته شوند در مقامی نقل کنند بغیر آن مقام واگر نقل ممکن نباشد تمام رسانند کسی را که می شناسند و الحاح کنند بروی در حوائج خود تا اینکه نفرت کند از وے واگر باشد نزد وی جای برگشتن در ظاهر برگردد چنانکه بود حضرت قضیب البان و همه ازان هست که حق تعالی اظهار شان نخواهد انتهی و معنی لو اقسم علی الله اینست که سوال کنند از خدا چیزیرا باز قسم خورند بروی که بکند وی را هر آئینه بکند حق تعالی وی را بسبب عزت دادن گرامی کردن وی و بعضی گویند که اگر قسم خورد که الله این خواهد کرد یا نخواهد کرد الله تعالی وی را در قسمش صادق کند که بدهد آنرا بوی بوجه بزرگی مرتبه و منزلت و عزت وی نزد حق تعالی اگرچه باشد حقیر نزد مردم و اختیار کرد این را امام نووی و بعضی گویند که معنی قسم اینجا دعاست و از ابرار اجابت وی است ۔

و شیخ کمال الدین عبد الرزاق الکاشانی گوید ملامتیه قومے اند که حال خود را پوشیده دارند و نگذارند که مردم ایشان را بولایت بشناسند و ایشان افضل طائفه اند ۔

نظم

بر در میکده رندان قلندر باشند — که ستانند و دهند افسر شاهنشاهی

خشت زیر سر و بر تارک هفت اختر پای — دست قدرت نگر و منصب صاحب جاهی

اگرت سلطنت فقر ببخشند ای دل — کمترین ملک تو از ماه بود تا ماهی

با گدایان در میکده ای سالک راه — با ادب باش گر از سر خدا آگاهی

قطع این بادیه بی همرهی خضر مکن — ظلماتست بترس از خطر گمراهی

همچو جم جرعهٔ می کش که ز سر ملکوت — پرتو جام جهان بین دهدت آگاهی

حضرت نوربخش در معاش السالکین می آرد که تاجری در نیشاپور کنیزکی جمیله داشت برای عفت و صلاح بخانهٔ شیخ عثمان حیری فرستاد و نظر او بی اختیار بر آن کنیزک افتاد و عاشق شد و بعرض شیخ خود ابوحفص حداد رسانید فرمود که بری رود شیخ یوسف بن حسین را دریاب چون برفت و منزل او طلب کرد همه مردم ملامت و نصیحت کردند که چنین صالحی صدیقی با چنان فاسقی زندیقی چه کار دارد و او از اندین به نیشاپور مراجعت کرد صورت حال بگفت شیخ باز فرمود که بصحبت یوسف باید رفت چون چاره نبود برفت و می پرسید تا در محلهٔ خرابات خانهٔ او را بیافت سلام گفت شیخ برخاست و ابوعثمان را تعظیم کرد و کرامات و مقامات او ظاهر شد و در آنحال پسری صاحب جمال پیش او نشسته بود و قرابه نهاده — نظم

صلاح کار کجا و من خراب کجا — ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا

دلم ز صومعه بگرفت خرقهٔ سالوس — کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا

؎ اجد[1] الملامة فی هواك لذيذة — حبًّا لذكرك فليلمني اللوم

ابوعثمان گفت با وجود کمال این چه حالست یوسف گفت ظالمی در مملکت پیدا شد این محله را خرابات ساخت و اینخانه میراث من است که نشسته ام و این پسر فرزند صلبی من است و این قرابه آبخوره است ابوعثمان دید آب بود ؎ بر آستانهٔ میخانه گر سری بینی — مزن بپای که معلوم نیست نیت او گفت خود را چرا در مقام تهمت میداری فرمود تا مردم مرا متدین و امین نه پندارند و کنیزک بمن نسپارند و مرا تعلق خاطر نشود ابوعثمان بر خاک افتاد و بگریست و دریافت که مقصود از فرستادن او بری چه بود — نظم

صوفی بیا که آینه صافیست جام را — تا بنگری صفای می لعل فام را

راز درون پرده ز رندان مست پرس — کین حال نیست صوفی عالی مقام را

؎ در کوی مغان هر که ندارد گذری — از صحبت عارفان نیابد اثری

چون اشک بپای مردم افتم همه دم — باشد که ز گوشه ای بیابم نظری

مغربی گوید — از خانقه و صومعه و مدرسه رستیم — در کوی مغان با می و معشوق نشستیم

[1] می یابم ملامت را در هوای تو لذیذه بوجه محبت من بذکر تو باید که ملامت کند مرا ملامت کننده ۱۲

سجادهٔ و تسبیح بیک سوے فگندیم
در مصطبها خرقهٔ ناموس دریدیم
از دانهٔ تسبیح شمردن برهیدیم
در کوے مغان نیست شدیم از همه هستی
تا مست و خرابیم طلبگار شرابیم
زین پس مطلب هیچ زما دانش و فرهنگ
المنة لله که ازان نفس پرستی
تا مغربی از مجلس ما رخت بدر برد

از خدمت ترسا بچه زنار به بستیم
در میکدها توبهٔ سالوس شکستیم
وز دام صلاح و ورع و زهد بجستیم
چون نیست شدیم از همه هستی همه هستیم
با آنکه چو مستیم خراب است و خوشیم
اے غافل و هوشیار که ما عاشق و مستیم
رستیم بکلی و کنون باده پرستیم
او بود حجاب رهِ ما رفت و برستیم

کاتب الحروف گوید که اینست کلامے اجمالی در بیان مراتب رجال الله و تفصیل آن محول به کتب قوم است و جماعتیکه گردنهاے خود از ربقهٔ اتباع شریعت حقه علے صاحبها الصلوة والسلام و اقتداے سلف صالح در علم و عمل برآورده و از اوصافِ مذکورهٔ اهلِ کمال بیگانه محض اند نام صوفی و ملامتی و قلندری برایشان عاریت است نه حقیقة قادری باشند یا قلندری چشتی باشند یا نقشبندی مثلاً

والی هؤلاء اشار شیخ الشیوخ فی العوارف حیث قال الباب التاسع فی من انتمی الے الصوفیة ولیس منهم فمن اولئك قوم یسمون انفسهم قلندریة تارةً وملامتیة اخرے الخ عمدة المحققین شیخ علی بن احمد مهائمی در زوارف شرح عوارف گوید قوم ممن فتنهم الشیطان علے صورة القلندریة او غیرها سموا انفسهم ملامتیة لاتیانهم بافعال تلوم علیهم الشرع بها و لبسوا البسة الصوفیة وما اتسموا بالصوفیة لظهور انهم لیسوا علی افعالهم بل لبسوا لباسهم لینسبهم العوام الذین لاخبرة لهم بامر الصوفیة الی الصوفیة وما هم من الصوفیة بوجهٍ من الوجوه وکانوا ملامتیة لا بالمعنی المتعارف عندنا بل بمعنی لوم الشرع علیهم فی افعالهم القبیحة فلیسوا ایضا بالملامتیة

و بسوے همین مردمان اشاره کرده شیخ الشیوخ در عوارف جائیکه گفت باب نهم در کسانیکه منسوب اند بصوفیه حالانکه نیستند از اوشان پس ازین کسان قومے اند که نام نهاده اند ذاتهاے خود را گاهے به قلندریه و گاهی بملامتیه

قومے ازان کسانیکه در فتنه انداخت اوشان را شیطان برصورت قلندریه یا غیرآن موسوم کردند خود را بملامتیه وجه کردن شان افعالے را که ملامت مے کند آن شرع شریف و پوشیدند لباس صوفیه و نه موسوم شدند بصوفیه بوجه ظاهر شدن اینکه نیستند اوشان بر افعال صوفیه بلکه لباس پوشیدند مثل شان تا که منسوب کنند اوشان را عوام که آگاهی ندارند بحال صوفیه بصوفی بودن حالانکه اوشان از صوفیه نیستند از وجهی اگرچه باشند ملامتیه نه بمعنی مشهور نزد ما بلکه باین معنی که ظاهر شرع ملامت کننده اوشان است در افعال قبیحه ایشان پس نیستند اوشان

بل في غرور بهذا الاسم واللباس وغلط من
الاعتقاد والافعال ليسوا بصوفية ولا ملامتية
ولا قلندرية ولا يفيدهم التسمية بالملامتية
والقلندرية شيئاً اذ ليس معهم من معانيهم شئ ولا
يفيدهم التلبس بلبسة الصوفية لانهم يستترون بها عن
قبائحهم توقياً عمن ينسبهم الى الفسق والفجور وكيف يكونون
احد الطوائف المذكورة وهم ينهجون مناهج اهل
الاباحة والصوفية والملامتية والقلندرية يراعون
الواجبات والمحرمات ويزعمون ان ضمائرهم
خلصت الى الله تعالى وهذا الخلوص هو الظفر بالمراد
بالاعمال لانه انما يوتى بها التنوير الباطن وقد
تنور اذ خلصت ضمائرهم الى الله تعالى وقالوا
الارتسام بمراسم الشريعة رتبة العوام ليفيدهم
تنوير الباطن وتخليص الضمائر وهذا القول والاعتقاد
منهم عين الالحاد والميل عن الدين الذي هو الزندقة
المفسرة بكفر الباطن واسلام الظاهر وعين الابعاد
من الله تعالى اذ لو خلصت ضمائرهم
الى الله تعالى لطلبوا مراضيه واجتنبوا
مساخطه كما هو شان مقربي الملوك الدنياوية
ولم يخرجوا عن مراسمه التي وضعها على الكل على ان
تعطيل الظاهر يكدر الباطن لا محالة وايضا انما استباحوا
المحرمات لغلبة الشهوات الملذذة اياها عليهم
فانى خلصت ضمائرهم الى الله تعالى من غير
ان يعتدل شهواتهم كيف والانبياء والملائكة
المقربون والمشائخ الماضون قد قاموا باوامره
ونواهيه خائفين فزعين وكل حقيقة ردتها
الشريعة فهي زندقة لان الشريعة عبارة عن الكتاب

پس اوشان ملامتیه نیستند بلکه در غرور این اسم ولباس وغلطی اعتقاد
وافعال اند نه صوفیه اند نه ملامتیه ونه قلندریه ونه فائده
مے دهد اوشان را که نام نهادن بملامتیه وقلندریه
چه که نیست با وشان از معانی ایشان چیزے ونه فائده
دهد اوشان را لباس صوفیه اختیار کردن چراکه اوشان
مے پوشند بآن لباس بدیهاے خود را به نگاه داشتن خود
از انچه که منسوب کنند اوشان را بسوی فسق وفجور وچگونه خواهند شد
از یکی از طائفه هاے مذکوره در انحالیکه میروند راه اهل اباحت
وصوفیه ملامتیه وقلندریه رعایت میکنند واجبات محرمات را
وگمان میکنند که قلوب شان خالص شدند بسوی الله تعالی
واین خلوص ظفر است که مراد است باعمال چراکه داده میشود
آن خلوص براے روشن گردانیدن باطن وآن منور گشت چه که
خالص گشتند قلوب شان بسوی الله تعالی وگفتند که فرمانبرداری بمراسم
شریعت رتبه عوام است تا که فائده دهد اوشان را براے تنویر باطن
وخالص کردن قلوب واین قول واعتقاد شان عین الحاد وجنبیدن
از دین است که آن زندقه یعنی کفر باطن واسلام ظاهر میگویند وعین
دوری از خداے تعالی چه که اگر قلوب شان خالص گشتندے
بسوے الله تعالی هر آئنه طالب مرضیات وے بودندے
واز مقامات غضب وے پرهیز کردی چنانکه شان مقربین بادشاه
دنیوی میباشد واز مراسم شریعت که براے همه نهاده شده اند
خارج نشدے علاوه اینکه بیکاری ظاهر وباطن را لا محاله مکدر
میکند ونیز انچه که محرمات را مباح کرده اند بسبب غلبه خواهشات
که لذت دهنده است اوشان را پس از کجا خالص شدند قلوب شان
براے حق تعالی بغیر اینکه خواهشات شان معتدل شوند چراکه
انبیاء وملائکه مقربین ومشائخ متقدمین قائم گشتند باوامر ونواهی
الٰهی ترسان وهراسان وهر حقیقت که وے را شریعت رد کند
آن زندقه است چراکه شریعت مراد است از کتاب

والسنة والاجماع وكل ما خالفها يكون خروجاً عن الدين وقد اتفق المحققون على هذه الكلمة انتهى

امام ربانی حافظ عبد الوہاب الشعرانی در ارشاد الطلبة والمریدین گوید اياك ان تصحب احدا من المدعين للطريق بلبس الزى كالجماعة الذين سموا نفوسهم باسماء المشائخ الصادقين او انهم من اتباعهم كالملامتية والقلندرية الحيدرية والبسطامية واشباههم فان الغالب على هؤلاء مخالفتهم لطريق من تلقبوا بلقبه وانتسبوا اليه فان المنقول عن جميع اشياخ الخرق كلها التقئيد بالكتاب والسنة كسيدى عبد القادر الجيلى وسيدى احمد الرفاعى وسيدى احمد البدوى وغيرهم من المشائخ حتى كان سيدى عبد القادر الجيلى يقول لاصحابه عليكم بالتقئيد بالكتاب والسنة واياكم ان تبتدعوا فى دين الله شيئاً او تخالفوا هدى اشياخكم انتهى ـ عارف جامى فرماید نظم

وسنت واجماع وہر انچہ کہ مخالف وے باشد آن از خروج از دین باشد ومتفق شده اند محققین برین کلمہ ۱۲

دور دار خود را ازینکہ صحبت داری با یکے از مدعین طریق صوفیہ بمشابہت خصلت مثل جماعتی کہ ذات خود را موسوم کردند باسماے مشائخ صادقین یا اتباع شان مثل ملامتیہ وقلندریہ حیدریہ وبسطامیہ و مانند شان پس بتحقیق غالب براین کسان مخالفت طریقہ آن بزرگان است کہ بلقب شان ملقب گشتند وبوے منسوب شدند چہ از ہمہ مشائخ خرقہ منقول است تقید بہ کتاب وسنت مثل سیدی عبد القادر جیلانی وسیدی احمد رفاعی وسیدی احمد البدوی وغیر ایشان از مشائخ تا اینکہ سیدی حضرت شیخ عبد القادر جیلانی با یاران خود میگفت کہ لازم گیرید بر خود تقید بکتاب وسنت ودور دارید خود را ازینکہ چیزے بدعت کنید در دین خدا یا مخالفت با طریق مشائخ خود ـ ۱۲

حبذا قومیکه دید حق بود دیدار شان — محو باشد در شهود سرّ غیب اسرار شان
جمله در کیف فنا از هستی خود خفته اند — لیک پندارند خواب آلودگان بیدار شان
گرچه اندا بند خورشید جمال خود بگل (از انداودن ۱۲) — مشرق و مغرب گرفته پرتو انوار شان
از خدا خواهند ستر ذات خود در ذات او — این بود ساعت بساعت سر استغفار شان
ریخته باران عرفان از سحاب مکرمت — شسته نقش حرف غیر از صفحه پندار شان
هر یکے را با خود از سوداے دل بازارها — ز آتش شوق محبت گرمی بازار شان
یکدم از طوف در و دیوار شان منشین که هست — صد کشائش از در و صد لعبت از دیوار شان
کار شان جز نفی ذات و وصف و فعل خویش نیست — اے خدا چه بود که جامی را کنی در کار شان

واز بعضے ازین طائفہ بسبب غلبہ حال وسکر محبت کلمات واشارات صادر شده کہ بفہم اہل ظاہر در نیاید وبعضے اعمال وحرکات بوجود آمده کہ مخالف ظاہر فتواے شریعت باشد آنرا شطحیات مشائخ وہفوات خوانند مثل انا الحق وسبحانی ولیس فی جبتی سواه وانا ہو وہو انا وتنویر لحیہ وخرق ثیاب والقاے دراہم

وآب والقاے نفس در مهالک و امثال آن و منشا رصدور این طفح سکر و غلبهٔ حال و فقدان ضبط و اختیار است
وقسمی دیگر است از اوضاع و آداب و اصطلاحات و مستحسنات مخصوص این طائفه مثل بنا ربط والباس
خرقه و اجراے مقراض وکیفیات ذکر و اتخاذ خلوات و اجتماع جمع و مانند آن و ایشان را در آنجا اجتهادات
واستنباطات است همچنانکه علما رفقها را و این از ابواب علم است که سخن در انجا از صحت اجتهاد و شرائط
آن و تحقیق سنت و بدعت رود و این قسم داخل احوال نیست وصوفی وفقیه در انجا برابر است و هر دو مطالب
بوجود اصل و صحت دلیل اند لیکن قسم اول از غلبات احوال است و آنچه ازین طائفه در حالت سکر و غلبهٔ حال
صادر گردد قولاً و فعلاً طریق اسلم در انجا تسلیم است و ترک مبادرت بانکار و اعتراض یا عدم جواز تقلید و صحت
اتباع دران و ایشان خود و نیز مریدان را بمتابعت و اقتدا بامثال این امور وصیت نفرموده اند بلکه مانع بوده
که اتباع و اقتدا در احکام شریعت و قواعد طریقت رود که اساس آن بر علم است نه در جزئیات اذواق و
مواجید که بنا ر آن بر حال است و بالجمله مردم در غلبهٔ احوال مشایخ و شطحیات ایشان سه فرقه اند اول فقها
صرف و علما ر ظاهر که براه رد و انکار روند و تسلیم آن ننمایند و اهل آنرا معذور ندارند و باز درمیان این
دو گروه اند گروهے بحسب واقع و حکم نفس الامر منکر باشند و در ظاهر و باطن خط بطلان بر آن کشند و اهل آنرا
بجهل و جنون نسبت کنند و منشا ر این کار از بے مناسبتی و بے مشربی و جمود طبع و خرابی باطن است و در وے
حرمان از برکات و خوف سوء خاتمه بود و گروهے دیگر از فقها در ظاهر بقصد زجر عوام و سد ذرائع انکار کنند
و در اظهار رد و انکار با طائفهٔ اول شریک باشند لیکن دل را با زبان موافق نسازند و در باطن منکر نباشند
و این هر دو گروه در حق مشایخ براه تقصیر و تفریط رفته اند علی تفاوت بینهما - فرقهٔ ثانی براه غلو و افراط روند و
اعتقاد کنند که هرچه ایشان کرده اند حق است اگرچه خلاف شریعت باشد بلکه شریعت همانست که ایشان
کرده اند و گویند که حاشا و کلا از ایشان خلاف شریعت سر زند و نزد ایشان اقوال علما و روایات فقه را
اعتبارے نباشد و این را محبت مشایخ و اعتقاد پیران خیال کنند اگرچه بعضے از ایشان به تکلف چرب
زبانی و مصلحت وقت اظهار انقیاد فقه و شریعت نمایند ولیکن سیماے وقت و ناصیهٔ حال دلالت کند که مضمر
باطن و مکنون سر همانست و این طائفه را جهله صوفیه خوانند چنانچه فرقهٔ اول را متقشفه فقها گویند
و اگرچه فرقهٔ اولی در جمود و بلادت بیشتر اند ولیکن قدم این فرقهٔ ثانی در جهل و ضلالت بیشتر است بهمین
مقدار فرق است که فرقهٔ اولی بے عرفان اند و طائفهٔ ثانی بے ایمان - اول در مقام معرفت نه در آمده اند و ثانی
از دائرهٔ اسلام بدر افتاده اند زیرا که منکر ظاهر شریعت در حکم علم است و وے دران معذور
بالجمله هر دو طائفه براه افراط و تفریط افتاده اند و طریق اسلم که مرکز دائرهٔ اعتدال و توسط است تسلیم است
چنانکه گفته اند اسلم تسلم و حاصل معنی تسلیم بدان رود که بدانند که منشا ر این امور حال صحیح و نسبت درست
و نیت صادق است ولیکن بغلبهٔ حال و استیلاء وجد قدم ثبات از جاے در آمده و عنان ضبط و اختیار

از دست رفته بحدیکه صورت این فعل و قبح شرعی وے از نظر اعتبار ساقط پذیرفت و نظر بر صرف معنی و روح
عمل که حضور و اخلاص است مقتصر آمد و قدم از وسط طریق لغزید و اگر این حالت را در عالم ظاهر مثالے
طلبند جریان حالت غضب و فرح است علی حسب تفاوت درجاتہا و مراتبہا که چگونه مرد عاقل را بجنباند
و از اختیار بیرون آرد و بیخود گرداند اگرچه آن حصه اختیار که مبدا فعل است باقیست لیکن سخن در زلت
ثبات و غالب و مغلوب میرود و غلبه وجد و حال را هم برین قیاس توان کرد و این جز در مقام سکر و تلوین
و بدایت حال نباشد اما ارباب صحو و تمکین که بمراتبه نهایت رسیده و در مقام استقامت و اعتدال حقیقی
متمکن گشته اند ظاهر ایشان با باطن برابر است و فرق ایشان با جمع مساوی بر ایشان مستی حال را حکم
نباشد و افراط و تفریط را مجال نه و یا قطع نظر از بدایت و نهایت بعضے ازین طائفه را اطوار و احوال
عارض شود که از مقام ثبات و اختیار بیرون آرد یکے مستی از صفائے عمل و ذکا بے نفس برخیزد و دیگرے را
از نور ذکر و صفائے قلب و یکے دیگر را از سلطان مشاهده و جلائے روح بر همه تقدیر این حال صحیح است
و نسبت درست و لیکن این قول و فعل که از طفح و غلبه آن صدور یافته صحیح نیست و مشروع و محل اقتدا
و اتباع نه اگر گویند که چون قول و فعل نامشروع و غیر قابل اقتدا و اتباع دارند لاجرم از باب طاعت و هدایت
نبود بلکه از قبیل معصیت و ضلالت باشد فماذا بعد الحق الا الضلال پس این اعتقاد عین انکار و تنقیص
مشائخ باشد اگرچه در مرتبه کمتر از انکار فرقه اول بود جوابش آنست که صدور امرے در غلبه حال بطریق عصیان
و قصد مخالفت امر و نهی نیست و بمیل طبیعت و هوائے نفس و علت جهل و داعیه هوا نه بدلیل آنچه بیقین معلوم
شده است از تقوے و ورع و اخذ عزیمت و اتباع و کمال علم و عمل و دیانت صاحب آن بلکه مقرون
بصدق نیت و حسن قصد در قهر نفس و قطع اسباب و اسقاط اغیار و استیلائے محبت و غلبه شوق
است و اینها همه احوال صحیحه و مقاصد حسنه است بلکه گویند صاحب حال در حالت غلبه اصطلام و استهلاک
در غلبات حال و سطوات وجد حکم مجنون دارد که قلم تکلیف از وے مرفوع است و اگر این امور را نسبت
بصاحب حال معصیت و قبح و نامشروع ندارند شاید که در طور اهل باطن که تابع صرف معنی افتاده اند گنجائش
داشته باشد و لیکن چون حکم شریعت عام است و عمومات شرعیه باختلاف افراد و اشخاص مختلف نگردد
و بخصوصیت حال کسے مخصوص نشود و حسن و قبح فعل با مر و نهی شارع است نه بکیفیت صدور و اعتبار
حال فاعل لاجرم ذات این فعل و صورت این حرکت بصفت عدم مشروعیت موصوف بود و از دائره
حکم و فتوائے علم بیرون پس در حقیقت قبح و انکار راجع بذات فعل گردد نه بفاعل و بسا باشد که اصل فعل خطا
و معصیت بود و فاعل را خاطی و عاصی نخوانند علما گفته اند که اکل شجره از آدم بمعنی معصیت بود اما او را
علیه الصلوٰة و السلام عاصی خواندن از ادب نبود قوله تعالے و عصیٰ ادم ربه فغویٰ و نفسر میود

پس چیست بعد راستی مگر گمراهی ۱۲ و نافرمانی کرد آدم پروردگار خود را پس گم کرد راه را ۱۲

کان[1] من العاصین والغاوین بلکه در مقام اعتذار میفرماید فنسی[2] ولم نجد له عزما و بحقیقت غلبه
وحال نیز سبب نسیان و عدم وجود عزم است پس مرجع و مآل هفوات مشائخ حکم زلات انبیا صلوة الله
علیهم اجمعین پیدا کرد با اختصاص عصمت بحضرات انبیا چنانچه مبهمات (خطاها ۱۲) ایشانرا بمتشابهات قرآن تشبیه
میکنند و گفتن هفوات مشائخ در حکم زلات انبیا از راه تشبیه و تمثیل والحاق ناقص بکامل است والا هیچکس را
با حضرات انبیا سلام الله علیهم اجمعین مشارکت در احوال و مقامات قرب نبود اگرچه بحکم آنکه ولایت سایهٔ
نبوتست هرچه از صفات شخص است در سایه پیدا گردد ولیکن با وجود آن فرع با اصل کجا ماند و تابع با متبوع
برابر نبود و هرچه اولیا را از کمالات حاصل شود بمتابعت انبیا شود و مشائخ فرموده اند قدس الله ارواحهم که
روح مومنان اقتباس انوار از ارواح اولیا کنند و ارواح اولیا از ارواح انبیا و ارواح انبیا از روح خاتم و خاتم از ذات اقدس
تعالی شانه حکایتے از جنس این افعال که بغلبهٔ سکر و طفح حال واقع شده مذکور میشود شاید که در
مقصود کفایت کند آورده اند که شبلی را قدس سره پسرے فوت شده بود مادر پسر بے طاقتی کرد و برای
جزع و فزع رفت و موے سر برید وے نیز ریش را نوره زد و بنشست اهل بغداد بروے بهم بر آمدند و بیزار
شدند و هیچکس در مصیبت پسر بر سر وے بتعزیت نیامد یکے از یاران وے پرسید که آخر اینچه حرکت
بود که تو کردی گفت موافقةً لاهلی گفتند حقیقت حال بیان کن با اینها تسلی نمیشود بموافقت اهل و عیال
از اینها نتوان کرد گفت اگر بجد مے پرسی حقیقت آنست که خبرے بمن رسیده است که هر که دیگرے را
تذکیر حق کند و خود غافل باشد محل لعنت و مستحق بعد گردد از نظر رحمت حق بنفیتد من نخواستم که مردم بتعزیت
پیش من آیند و بجرب بانی چنانچه رسم و عادت است ترجیع کنند و تذکیر نمایند و دلهاے ایشان از حق غافل
و محجوب باشد و مستحق لعن شوند و باعث بر آن و تقریب آن من باشم پس لحیه خود را فدا کردم و خلق خدا را
از ورطه ضرر و هلاک باز داشتم اکنون به بین که این چه صدق نیت و چه تدقیق نظر است و چه قدر تعظیم ذکر الهی
و شفقت و رحمت بر خلق او ست و اینها همه احوال سنیه و مقامات علیه است ولیکن چه صدور این فعل
که حلق لحیه است باین نیت در شرع جائز نباشد و از هیچ عاقلے این کار نیاید و به بین که اتصاف او
بعلم و عمل و تقوے و ریاضت در چه مرتبه است و با وجود بغلبهٔ این نیت و این حال از وے این فعل صادر
شد تا چه مقدار غلبه و بے اختیاری و مستی زور آورده باشد و الا قاعده آنست که نیت در مباحات و مستحبات
رود نه محرمات و مکروهات جاے آنست که وے را در آنحال حکم مجانین دهند والله اعلم شبلی امام اهل حق
و سر گروه ارباب سکر و حال بود دیگرے را بر وے قیاس نتوان کرد چندان در غلبهٔ حال از خود غائب
و مستغرق و فرو رفته بود که آورده اند موهاے [illegible] و [illegible] را مے چید و بعضے اوقات پوست
و گوشت خود را باز میگرفت تا اگر بغفلت تا الم [illegible] بخود باز آید و افاقه دست دهد اهل زمان

---

[1] شد از گنهگاران و گمراهان ۱۲ [2] پس فراموش کرده نیافتیم اورا قصد محکم ۱۲

و سے او را دیوانہ مے گفتند حال آنکہ وے اعقل اہل زمان بود کہ الکیس الناس ازھدھم فی الدنیا ع صد ہزار عقل فداے این دیوانگی باد ن۵ دیوانہ کنی ہر دو جہانش بخشی ⁂ دیوانہ تو ہر دو جہان را چہ کند۔ آوردہ اند کہ روزے وے قدس سرہ نزد ابو بکر مجاہد کہ یکے از علماء عصر خود بود آمد ابو بکر چون ویرا دید برخاست و در میان دو چشم وے بوسہ داد و بتعظیم تمام در پہلوے خود بنشاند جماعت از فقہا کہ در گرد او بودند گفتند کہ تو این را باشبلی میکنی وحال آنکہ تو و ہر کہ در بغداد است او را مجنون میخوانند ابو بکر گفت من نکردم الا آنچہ از رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دیدم شب در خواب می بینم کہ شبلی در حضرت رسالت در آمد آنحضرت بدیدن وے برخاست و در میان دو چشم وے بوسہ داد و بہ پہلوے خود نشاند پرسیدم یا رسول اللہ این را باشبلی میکنی وے بچہ چیز مستحق این اکرام و تعظیم شد فرمود وے بعد ہر نماز این آیت می خواند لقد جاءکم رسول من انفسکم الخ بعد ازان درود بر من می فرستد بار دگر شبلی جامہ نو پوشیدہ بود و آن جامہ را چاک کرد گفتند علم حکم میکند کہ جامہ نو پارہ سازند و ضائع کنند گفت علم حکم میکند کہ اسپان را پے زنند و ذبح کنند اشارہ بقصہ حضرت سلیمان بن داؤد علیہما السلام کرد کہ مجلاے اسپان میگرفت تا آفتاب بغروب رفت و وقت نماز عصر بگذشت پس بمکافات این تقصیر و قصد اعتذار اسپان را پے میکرد و گردن میزد چنانچہ قرآن مجید از وے خبر میدہد فطفق مسحا بالسوق والاعناق ؕ و بعضے مسح سوق و اعناق را بر ظاہر حمل کردہ اند یعنی دست بر ساق و گردن اسپان فرو مے آورد و سرے داد و اکثر آنچہ ارباب احوال امثال این حکایات نقل کردہ اند در باب ریاضت نفس و تشدید و تہدید وے و تحقیق مقام توحید و توکل و قطع نظر از وسائط و اسباب است و معلوم است کہ احادیث ہمچنانکہ در باب رفق و مدارات نفس وارد است در باب مخالفت نفس و ہوا و ارتیاض و صرف عنان وے از لذات و شہوات نیز واقع شدہ است و اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ریاضات و مجاہدات و تحمل شدائد و مکابدات و تجرع مرارات فقر و فاقہ و جوع و عطش چندان بود کہ ہیچکس را مجال مشارکت و مساہمت با ایشان دران راہ نیست نیا بداول سیری خود در زمان آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اصلا نبود و در بعضے غزوات حال بر ایشان چنان تنگ بود کہ شکنبہ شتر از امی افشردند تا قطرہ چند از وے مے چکید و دہنے تر میکردند و منع از تجرد و انفراد و رہبانیت در انوقت از براے تاکید اجتماع و اتفاق بر جہاد و تاسیس بناے اسلام بود کہ مطلوب اصلی دران زمان آن بود و بحقیقت صحابہ رضوان اللہ تعالے علیہم بمشاہدہ جمال مصطفے صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و کمال ایمان و قوت و یقین و ارتفاع حجاب و زوال ارتیاب مستغنی بودند از مکابدۂ نفس و تکلف ریاضت اذا طلع الصباح فاطفی المصباح و باوجود آن منقول است کہ شربتے نزد عمر ابن خطاب رضی اللہ عنہ آوردند تناول نکرد و گفت ترسم کہ

(حواشی بین‌السطور: ربیعہا ۱۲ — جرعہ جرعہ خوردن ۱۲ — مضبوط کردن ۱۲)

ا؎ زیرکترین مردمان زاہدترین ایشانست در دنیا ۱۲ ۲؎ بہ تحقیق آمدہ است بشما پیغامبرے از قبیلۂ شما ۱۲ ۳؎ پس شروع کرد دست رسانیدن بہ ساقہا و گردنہا ۱۲ ۴؎ یعنی چار خانہ اندرون شکم حیوانات کہ در ہندی اوجھڑی خوانند ۱۲ ۵؎ ہرگاہ آشکار گردد صبح کشتہ شود چراغ ۱۲

از آنهانباشم که اذهبتم طیباتکم فی حیاتکم الدنیا در شان ایشان است و احوال فقر و شدت اصحاب صفه که لفظاً و معنیً مستند و متمسک طائفهٔ صوفیه اند خود معلوم است که چه بوده است و قصهٔ ابو لبابه را خود چه گوئی که بجهت تصحیح توبه و اعتذار از جنایتے که از وے در حق خدا و رسول خدا در قضیهٔ بنی النضیر بوجود آمده بود خود را با سطوانهٔ مسجد نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بربسته ترک طعام و شراب کرده بود تا بغلبهٔ جوع و عطش کور و کر شده و عهد کرده تا رسول خدا آمده بدست خود نکشاید از انجا نروم رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودند من چه کار کنم اگر وے اول نزد من آمدے برائے وے استغفار کردمے و از پروردگار آمرزش خواستمے چون وے خود را بدرگاه خدا بربست هم مگر خداوند وے را بکشاید من نتوانم کشاد بعد از دوازده روز و اللہ اعلم قرآن بقبول توبهٔ ابولبابه نازل شد پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بند وے را بکشاد اکنون این بربستن ابولبابه خود را با سطوانهٔ مسجد و ترک طعام و شراب کردن و در آمدن در معرض هلاک چه بود شریعت بودنے در شریعت توبه و ندامت و عزم است فقط اینها داخل توبه نیست اگر تعذیب نفس و تشدید و تجهید وے در مقام مجاهده و ریاضت حرام و منهی عنه است چرا آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم او را از ان منع نفرمود و باز نداشت این نبود مگر غلبهٔ حال و سکر و وجد و صحابه را رضوان اللہ علیهم نیز غلبات حال و مستیها بود آخر تواجد و رقص بلال در مسجد نزد نزول و لکن اللہ یهدی من یشاء و منع عمر بن الخطاب آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را از صلح کفار روز حدیبیه و عدم سکر و امتنان عائشه صدیقه رض از آنحضرت صلعم در نزول قرآن بطهارت ذیل و برأت حال وے رضی اللہ عنها در قضیهٔ افک و قول معاذ بن جبل نزد جریان ذکر وبا که آن رحمت است این است رب خدا و ندا معاذ را و اهل معاذ را ازین رحمت فرموش مکن و قول او در وقت طریان اغما و سکرات موت اخنق خنقك فو عزتك لتعلم انی احبك اینهمه از مستی و وجد و غلبهٔ حال بود و اللہ اعلم و حرکات و افعال که از ارباب سکر و حال و اصحاب ریاضات و مجاهدات منقول است ایشان را در انجا قصد ریاضت نفس و تحقیق حال و رسیدن بکنه او نیست و اینها را از معالجت نفس مے دارند و مقرر است که علاج بضد باشد و طبیعت نفس چنان واقع شده که تا کار بر وے اینچنین سخت نکنند و تنگ نگیرند وے بمرتبهٔ اعتدال نرسد و اگر معامله با نفس بر رخصت کنند بدائرهٔ حق نیاید و اگر مطالبه بعزیمت کنند برخصت آید مثل مشهور است که برائے مرگ گیرند تا رحمت اختیار کند بالجمله توقف و تسلیم در اقوال و افعال ارباب احوال که صادقان راه و متوجهان درگاه اند و علم و تقوے و دیانت ایشان معلوم شده است اسلم است و خوض در آن باب بر دو انکار بے مصلحت و ضرورت محل خوف و خطر است اسلم تسلم دنی مرتبه در حق این طائفه سوار بسوار است لا لك و لا علیك و اگر توفیق رفیق باشد و بر سر کار اطلاع بخشند و از احوال و مواجید ایشان در باطن پیدا شود

ملے آیا ضائع کردید نعمتهائے خود را در زندگانی دنیاوی ۱۲ ملے ولیکن خدا براه راست میرساند هر که را میخواهد ۱۲ ملے گلو بفشار گلو فشردن تو پس قسم عزت تو هر آئنه میدانی که دوست میدارم ترا ۱۲ ملے گردن بنده به راه دوده با نگاره و بسلامت خواهی ماند ۱۲ -

آن بابے دیگرو سعادتے دیگر است تا نصیب کیست بارے تو ایمان و اعتقاد از دست مده۔

قال سید الطائفة جنید البغدادی رضی الله
تعالیٰ عنه الایمان بطریقتنا هذه من الولایة
توسط و اعتدال اصل و راس هر کمال است انتهیٰ

قال الامام الربانی عبد الوهاب الشعرانی
فی البحر المورود سمعت شیخنا شیخ الاسلام
زکریا یقول احذر یا اخی کل الحذر ان تبادر
الی رد شیئ من کلام اهل الطریق و انت لم تدخل
طریقهم بل تربص کل التربص فی الفهم فی کلامهم
فان دائرة علوم اهل الولایة الخاصة یبتدی
من بعد نهایة اهل الفکر و النظر و سمعته یقول
مرارًا لا ینبغی لاحد ان یرد کلام القوم الا ما
خالف صریح السنة و اجماع الامة و لعله لا تجد
ذلک فی کلام احد منهم اذ الافهام لم تزل مختلفة
فی کل عصر فحقق یا اخی مخالفة ذلک الکلام الذی
ینکره السنة و الاجماع ثم بعد ذلک انکره و الا خیف
علیک المقت و العیاذ بالله فان الانکار علی
اولیاء الله سم قاتل و فی کلام ابی تراب النخشبی رض
اذا الف القلب الاعراض عن الله صحبه
الوقیعة فی اولیاء الله انتهیٰ فعلم ان کلام القوم
اذا خالف ما فهمه بعض اهل العلم دون
بعض فمن الاولی عدم الانکار و سمعت
شیخنا شیخ الاسلام زکریا یقول الاولیاء ائمة
لنا و یجب علینا التسلیم لهم کما یسلم المقلد
للمجتهد من غیر مطالبة بالدلیل قال و لما
اجتمع الشیخ محی الدین بن عربی بالخضر
علیه السلام اخذ علیه العهد بالتسلیم

گفت سردار گروه جنید بغدادی راضی باد خدا از او
ایمان بطریقه ما که این است از ولایت است۔

گفت امام ربانی عبد الوهاب شعرانی در بحر مورود
که شنیدم من شیخ خود را شیخ الاسلام زکریا رحمة الله علیه که
میگفت بپرهیز اے برادر من حق پرهیز از اینکه مبادرت کنی
بسوے رد کردن چیزے از کلام اهل طریق در انحالیکه تو در طریقه
شان داخل نه شده بلکه بغایت منتظر شو در فهم بکلام شان
پس تحقیق دائرهٔ علوم اهل ولایت خاص شروع میشود
بعد انتهاے اهل فکر و نظر یعنی بعد عاجز شدن از غور و فکر
و شنیدم از شیخ خود که گفت بارها لایق نیست کسے را که رد کند
کلام قوم را مگر آنچه که مخالف صریح سنت و اجماع است باشد و شاید
که نخواهی یافت این را در کلام کسے از اوشان چه که فهم ها مختلف
مے باشند در هر زمانه پس تحقیق کن اے برادر من مخالفت این کلام را
که انکار کند وی را سنت و اجماع بعد از ان انکار وے کن ورنه
براے تو خوف بدی است نعوذ بالله پس تحقیق انکار اولیاء الله
زهر قاتل است و در کلام ابی تراب نخشبی است که وقتیکه
میل کند قلب و گردانی از خدا را همراه شود وی را بدگوئی
به اولیاء الله تمام شد کلام شیخ پس معلوم شد که کلام قوم
هرگاه که مخالف فهم بعض اهل علم نه بعض باشد پس اولے
عدم انکار است و شنیدم از شیخ خود شیخ الاسلام زکریا
که میگفت اولیا پیشوایان اند و بر ما واجب است تسلیم شان
چنانکه تسلیم میکند مقلد قول مجتهد را بلا مطالبهٔ
دلیل گفت و هرگاه که پیوست شیخ محی الدین ابن عربی
با حضرت خضر علیه السلام از شیخ عهد به تسلیم

لطیفهٔ اوّل منقسم بر دو وصل وصلِ اوّل منقسم بر سه فصل

فصلِ اوّل در حالات حضرت سرورِ کائنات علیه افضل الصلوٰة والتحیات

زیباترین نوا که بلبلانِ فصاحت بآن ترنم نمایند و رعناترین زمزمه که عندلیبان بلاغت بدان زبان بکشایند بعد حمد و ثنائے حضرت صمدیت و کبریا نعت شمع جمع نبوت و خورشید فلک رسالت است آن سید انبیا و سند اصفیا اشرف انس و جان اکرم زمین و زمان سلطان آفاق بادشاه علی الاطلاق رکن رکین ایوانِ پیغمبری اختر تابانِ قصرِ سروری همائے اوجِ جبروت عنقائے قافِ ملکوت قبلهٔ قدوسیان کعبهٔ جبروتیان کارفرمای ملکِ اجتباست

براهِ هدی پیشوای همه
زصغرای وکبرای هر دو جهان

ابلک تقا بادشاهِ همه
نتیجه شده شکلِ احمد عیان

مه و مهر از کاسه لیسان او
جهان در کنار عدم خفته بود

بکویش فلک شئ لله گو
که سلکِ وجود آن گهر سفته بود

ابوالقاسم احمد مجتبی محمد مصطفی بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف بفتح میم بن قصی بضم قاف و فتح صاد و تشدید یا بن کلاب بکسر کاف بن مرّه بضم میم و تشدید رائے مهمله بن کعب بفتح کاف و سکون عینِ مهمله بن لوّے بضم لام و فتح واو و تشدید یا بن غالب بن فهر بکسر فا و سکون ها بن مالک بن النضر بفتح نون و سکون ضاد معجمه بن کنانه بکسر کاف و نونین بن خزیمه بخا و زاء معجمتین بلفظ تصغیر بن مدرکه بضم میم و سکون دال مهمله و کسر را بن الیاس بکسر همزه بر قول بعضے و بفتح آن نزد بعضے از یاس ضد رجا و همزه برائے وصل است صاحبِ مواهب این را اصح گفته بن مضر بضم میم و فتح ضاد معجمه بن نزار بکسر نون و زاء معجمه و در آخر راء مهمله بن معد بفتحتین و تشدید دال بن عدنان بفتح عین و سکون دال تا اینجا متفق علیه است نزد اهلِ سیر و اصحابِ علم انساب و فوقِ آن معلوم نیست باتفاق بر آنکه آنحضرت از اولادِ اسمٰعیل است و ابراهیم و نوح و شیث از اجداد او بیند صلوٰة الله علیهم و سلامه و مادرِ آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم آمنه بنت وهب بن عبد مناف بن زهره بن کلاب بن مرّه بوده ـ تولد شریفت در مکه عام الفیل روز دوشنبه دوم شهر ربیع الاول یا هشتم یا دوازدهم بوده ـ چهل و دو سال از سلطنتِ کسریٰ نوشیروان و ششصد سال از زمانِ حضرت عیسےٰ علیه السلام و هشتصد و هشتاد و دو سال از وفاتِ اسکندر رومی و از هبوط آدم علیه السلام شش هزار و چهل و سوم سال و آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم بعد از تولد تا هفت روز آمنه شیر داد ـ بعد ازان ثویبه بضم مثلثه و فتح واو و سکون تحتانیه و موحده در آخر عتیقهٔ ابی لهب بشرفِ ارضاع مشرف گشت و پسر ثویبه که شیر از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم خورده مسروح نام داشت بعد ازان حلیمه بنت ابو ذویب سعدیه آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم را

بمسکن خود برد و متکفل ارضاع شد و چون مدت شیر که دو سال باشد تمام شد حلیمه او را بکه پیش آمنه رض آورد و بواسطه آنکه خیر و برکت بسیار از آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم مشاہدہ کردہ از آمنه رض درخواست کرده که چندگاه دیگر این طفل نزد ما باشد آمنه رض ملتمس او را قبول داشت حلیمه رض باز او را بمسکن خود برد و چون عمر آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بدو سال و چهار ماه و قیل هفت ماه و قیل دو ماه رسید عبد اللہ پدر آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در ابوا که موضعے است مابین مکه و مدینه وفات یافت و در سه سالگی یا چهار سالگی جبرئیل و میکائیل صدر مبارک او را شق نمودند و قلب او را برداشته چاک کردند و نقطه سیاه خون آلود که حظ شیطانی بود برآوردند و به حکمت و ایمان پرساخته بجائے خودش اعاده کردند و هیچ دردے و المے بآنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم نرسید و مابین کتفین آنحضرت صلعم مهر نبوت که داشتند مائل بشانه چپ مقدار سیب خرد که رنگ آن رنگ بدن و بروے خالهائے چند بود و سه بار دیگر شق صدر واقع شد یکے در ده سالگی - دوم هنگام بعثت در غار حرا - سوم در شب معراج که بیانش مے آید و در پنج سالگی یا آغاز سال ششم حلیمه آنحضرت را بمکه آورده به آمنه مادر وے سپرد و هم آنحضرت شش ساله بود که آمنه فوت کرد و عبد المطلب در کنار خویش پرورش میداد و چون هشت سال و دو ماه و ده روز رسید عبد المطلب در گذشت و عم او ابو طالب که برادر اعیانی عبد اللہ بود متکفل تربیت گشت چون بدوازده سال و دو ماه و ده روز رسید همراه ابو طالب روانه شام شد چون بمقام بصری رسید بحیرا راهب بعلامات نبوة آنحضرت را بشناخت و با ابو طالب گفت که او را همراه مبر که یهود ایذا خواهند رسانید لاجرم ابو طالب او را بمکه باز فرستد و بار دیگر در بست و پنج سالگی با میسره غلام خدیجه رض بتقریب تجارت بشام رفت و باز آمد خدیجه رض را دران تجارت منفعت دو چند حاصل شد و چون بست و پنج سال و دو ماه و ده روز رسید خدیجه رض را در نکاح آورد و دوازده اوقیه مهر داد و اوقیه عبارت از چهل درهم است پس جمله مهر چهار صد و هشتاد درهم یا پانصد باشد و عمر خدیجه رض در آنوقت بست و هشت سال بود و پیش از وحی پانزده سال آوازے مے شنید و کسے را نمیدید و هفت سال روشنائی مشاهده میکرد و بآن شادان مے بود چون ایام وحی نزدیک رسید خلوت و تنهائی را دوست گرفت و در غار کوه حرا که سه کرده راه است از مکه خلوت میداشت و در ذکر قلبی مستغرق می بود آنگاه طباشیر صبح نبوت دمیدن گرفت و بر هر درختے و سنگے که میگذشت بزبان فصیح مے گفت السلام علیک یا رسول اللہ و هر طرف که نگاه میکرد متکلمے نمی یافت و هر خوابے که مے دید صباح همچنان ظاهر میگشت و مدت خلوت در وے تا شش ماه بوده و هرگاه بچهل سال و یک روز رسید روز دوشنبه دوازدهم شهر ربیع الاول در غار حرا جبرئیل بروے ظاهر گشت و بشارت رسالت داد و گفت بخوان آنحضرت فرمودش خواندن نمیدانم پس جبرئیل آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم را بکنار گرفت و بفشرد چندانکه بے طاقت گشت پس رها کرد و گفت بخوان گفت من خواندن نمیدانم باز بفشرد و تا سه بار بفشرد و بعد از سیوم بار گفت اقرأ باسم ربك

بخوان ببرکت نام پروردگار خود که آفریدگار است آفرید آدمی را از خون پاره ہائے بسته بخوان و پروردگار تو بزرگوارتر است آنکه علم آموخت بدستیاری قلم آموخت آدمی را آنچه نمی دانست ۱۲ منه

ربك الذی خلق خلق الانسان من علق اقرأ وربك الاکرم الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم
آنحضرت برخواند و ترسان نزد خدیجه رض آمد و گفت بپوشید مرا بپوشید مرا پس جامه بر آن حضرت انداختند تا آنکه
ترس از و برطرف شد و بعد ازان تا سه سال وحی منقطع شد و آنحضرت غمگین میماند و جبرئیل تسلی میداد تا آنکه وحی
متتابع شد و آنحضرت خلق را بشرف اسلام و اتباع احکام دعوت کردن گرفت و قوم بخصومت او برخاستند و در
سال هفتم از بعثت آنحضرت را با بنو هاشم و بنو مطلب و دیگر مسلمانان در شعب ابو طالب محاصره کردند و چون به
چهل و نه سال رسید از محاصره برآمد و بعد از برآمدن به هشت ماه و بست یکروز عم او ابو طالب وفات یافت
و در سیوم روز از موت ابو طالب خدیجه درگذشت و این سال را عام الحزن گویند و چون پنجاه و یکسال و نه ماه
رسید هفتدهم رمضان یا شهر ربیع الاول در مکه حق سبحانه و تعالی او را بمرتبهٔ معراج مخصوص ساخت و آنحضرت را
از میانهٔ زمزم و مقام ابراهیم بسوی بیت المقدس بردند و سینهٔ مبارک را شرح کردند و قلب مبارک برآورده با آب
زمزم شسته و با یمان و حکمت پر کرده بمکانش باز گذاشتند و بر براق سوار کرده بسموات سبع بردند و آنجا نماز پنجگانه
بر آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم و امت وی فرض گشت و چون به پنجاه و سه سال رسید بحکم الهی از مکه بسوی مدینه
روز دوشنبه هشتم ربیع الاول هجرت فرموده و هم روز دوشنبه داخل مدینه شد و ده سال در مدینهٔ منوره اقامت کرد
درین مدت بست و پنج مرتبه با کافران غزا فرمود از انجمله در هفت غزوه که بدر و احد و خندق و بنی قریظه
و مصطلق و خیبر و طائف باشد بنفس نفیس خود مقابله کرد و سوای غزوات پنجاه دفعه فوج ها بطرف کفار
روان کرد که آنرا بعوث و سرایا خوانند و وصال مبارک روز دوشنبه وقت چاشت دوازدهم یا دوم شهر ربیع الاول
بوده و شب چهارشنبه و نزد بعضی شب سه شنبه مدفون کردند و تاریخ وفات آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
بر قول اول که دوازدهم شهر ربیع الاول است متفق علیه اهل سنت و امامیه میشود قال محمد بن یعقوب الکلینی[۱]
من فقهای الشیعة فی کتابه الکافی قبض علیه السلام لاثنا عشر لیلة مضت من ربیع الاول
یوم الاثنین وهو ابن ثلث وستین سنة انتهی ولا یتعرض لروایة اخری مدت مرض آنحضرت
صلی الله علیه و آله و سلم که شروع آن بصداع بود دوازده روز تا چهارده روز گفته اند و امیر المومنین علی رض و عباس رض
و فضل و قثم و اسامه بن زید و شقران که هر دو موالی آنحضرت بودند غسل دادند و اوس بن خولی انصاری
نیز در انجا حاضر بود و فی خلاصة السیر للمحب الطبری کفن رسول الله صلی الله علیه و آله[۲]
وسلم فی ثلثة ثواب بیض سحولیة لیس فیها قمیص ولا عمامة بل لفایف من غیر خیاطة
یعنی کفن کرده شد آنحضرت صلعم در سه چادر سفید منسوب بسحول و سحول موضعیست به یمن نبود دران چادرها پیراهن
و نه دستار بلکه لفافها که بیدوخته بودند و فی المواهب اللدنیة قال مالك والشافعی واحمد یستحب

[۱] گفت محمد بن یعقوب کلینی از فقهای شیعه در کتاب خود کافی که قبض کرده شد روح آنحضرت صلعم
به دوازده شب که گذشتند از ربیع الاول یوم دوشنبه و وی شصت و سه ساله عمر داشت تمام شد کلام وی و تعرض
نه کرده شد به روایت آخر ۱۲ [۲] و در مواهب لدنیه است که گفت امام مالک و شافعی و احمد که مستحب است اینکه باشد سه لفافه
که نباشد در وی پیرهن و نه عمامه ۱۲

ان تکون الثلثة لفائف لیس فیها قمیص ولا عمامة و بر جنازهٔ شریف مسلمانان یک یک علیحده بلا امام
وجاعت نماز گذاردند و در قبر آنحضرت صلی اللہ علیه وآله وسلم امیر المومنین علی و عباس و فضل و قثم و شقران درآمدند

وعمر شریف بروایت اصح شصت و سه سال بود صلی اللہ علیه وآله وسلم علی رسوله المختار وآله

الاطهار وصحبه الاخیار ما یعاقب اللیل والنهار و آنحضرت جمله بست ویک زن را در نکاح درآوردند از انجمله
هفت زن را طلاق داده و پنج از ازواج در حضور آنحضرت فوت کردند و نه ازواج بعد وفات آنحضرت باقی
ماندند سوده ۔ عایشه ۔ حفصه ۔ ام حبیبه ۔ ام سلمه ۔ زینب بنت جحش ۔ جویریه ۔ صفیه ۔ میمونه و چهار سریه
نگاه داشتند اول ماریه قبطیه بنت شمعون که مقوقس والی مصر و اسکندریه برسم هدیه بآنحضرت فرستاد که در عهد
خلیفهٔ ثانی رضی اللہ تعالی عنه در سال شانزدهم هجری وفات یافته در بقیع مدفون گشته ۔ دوم ریحانه بنت
عمر و قیل بنت شمعون ۔ سیوم کنیزکی که از سبایا بآنحضرت صلی اللہ علیه وآله وسلم رسیده بود ۔ چهارم کنیزکی که زینب
بنت جحش بآنحضرت داده و اصح آنست که اولاد آنحضرت صلی اللہ علیه وآله وسلم سه پسر و چهار دختر بود دو پسران
قاسم و عبد اللہ و ابراهیم و لقب عبد اللہ طیب و طاهر بوده و دختران زینب و رقیه و ام کلثوم و فاطمه بودند
که اسلام را درک کردند و ایمان آوردند و هجرت نمودند و اولاد آنحضرت جمله از خدیجة الکبری بود مگر ابراهیم
از ماریه قبطیه متولد شده و محمد بن اسحاق گوید که پسر آنحضرت همه در ایام شیرخوارگی وفات یافتند و بعض
مفسران آورند که بعد از وفات ابنا آنحضرت صلی اللہ علیه وآله وسلم مشرکان مکه شادی نمودند که ما پسران ابراهیم
و ذکر با ایشان باقی خواهد ماند و محمد را پسران مردند و نام آن محو خواهد شد حق تعالی این آیت فرستاد

المال والبنون زینة الحیوة الدنیا والباقیات الصالحات خیر عند ربک ثوابا وخیر املا
مراد از باقیات الصالحات دختران با صلاح باشند اینست قدری مجمل از سیر سید البشر صلی اللہ علیه وآله وسلم
که برای توشیح و تشریف این جزو مختصر آورده شد و طالب تفصیل را باید که مطولات فن رجوع کند شاه
عبد العزیز محدث نسخه صحیحه روضة الاحباب میر جمال الدین محدث را که خالی از الحاق و تحریف باشد بهتر از همه
تصانیف این باب می نویسند و مدارج النبوة شیخ عبد الحق محدث دهلوی و سیرة شامیه و مواهب لدنیه قسطلانی از
مبسوط ترین سیر می شمارند و کتاب مستطاب بهجة المحافل از علامه شیخ یحیی عامری یمنی هم مختصری لطیف و معتمد علیه است

اختر برج شرف کائنات
کلک عنایت چو رقم ساز کرد
نقطهٔ وحدت چو قد افراخته
به هدف انداخته از دست پاک

گوهر درج صدف ممکنات
از همه پیش این رقم آغاز کرد
از پی احد الف ساخته
زین دو کمان تیر زه شست پاک

جنبش اول ز محیط قدم
مطلع دیباچه این ابجد است
نیمه ازان قوس جهان قدم
مسند نشین اوست درین بارگاه

سلسله جنبان وجود از عدم
پیشترین حرف که در احمد است
قوس دگر ممکن رو در عدم
گفت نبی بود آن را گواه

سطر ۵ درود و خدا و سلام بر رسول مختار و آل اطهار و صحابهٔ اخیار تا وقتیکه یکی بر دیگری آیند شب و روز ۱۲
سطر ۱۵ مال و فرزندان آرایش زندگانی دنیاست و حسنات پاینده شایسته بهتر اند نزدیک خدا از جهت ثواب و بهتر از جهت امید داشتن ۱۲

بود ز رخ شمع نبوت فروز / آب ندیده گل آدم هنوز

جز پی آن شاه رسالت مآب / چرخ نزد خیمهٔ زرین طناب

تا ز فروغ از رخش اندوختند / شعلهٔ مهر نیفروختند

خندهٔ او جان بجهان در دمید / منصب احیا به مسیحا رسید

قامت طوبی ز قدش سایهٔ / مدره ز کلک شرفش پایهٔ

نور مبین ناصیهٔ پاک او / حبل متین حلقهٔ فتراک او

او چو خور و صبح وی است آفتاب / صبح ز خورشید بود نور یاب

هست درین دائره رسم درست / تابش مهر از پس صبح از نخست

نه رفعت از و منبر افلاک را / رونق از و خطبهٔ لولاک را

جز پی آن شمع هدایت پناه / ماه نشد قبهٔ این بارگاه

تا نظر بر قدش انداختند / قائمهٔ عرش نیفراختند

برق وی از وادی موسی بجست / لمعهٔ نور آمده ز آتش بدست

رشحهٔ جام کرمش سلسبیل / مرغ هوای حرمش جبرئیل

تا زندش در خم فتراک دست / عرش برین بر سر کرسی نشست

گر نه فروغ رخش تافتی / صبح وی این نور کجا یافتی

نور فشان است چه پیش و چه پس / منبع انوار همو است و بس

جامی از آلایش رخ دور باش / وز صفت غرقهٔ این نور باش

فصل دوم در مبحث اسلام ابوین آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم

شیخ شهاب الدین احمد القسطلانی در مواهب لدنیه می آرد۔

وقد روی ان آمنة آمنت به صلی الله علیه وآله وسلم بعد موتها فروی الطبری بسنده عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم نزل الحجون کئیبا حزینا فاقام به ما شاء الله عز وجل ثم رجع مسرورا قالت فقال سألت ربی عز وجل فاحیی لی امی فآمنت بی ثم ردها ورواه ابو حفص ابن شاهین فی کتاب الناسخ والمنسوخ له بلفظ قالت عائشة حج بنا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حجة الوداع فمر بی علی عقبة الحجون وهو باک حزین مغتم فبکیت لبکائه ثم انه نزل فقال یا حمیراء استمسکی فاستندت الی جنب البعیر فمکث ملیا ثم عاد الی وهو فرح متبسم فقال ذهبت بقبر امی فسألت ربی ان یحییها فاحیاها فآمنت بی

و مرویست که آمنه ایمان آورد بآنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بعد موت خود پس روایت کرد طبرانی بسند خود از عائشه که نبی صلی الله علیه وآله وسلم نزول کرد در حجون ملول و غمگین و اقامت کرد بوی آنچه خواست الله عز وجل باز رجوع کرد مسرور گفت عائشه پس فرمود آنحضرت که سوال کردم از رب خود پس زنده کرد بسبب من مادر مرا پس ایمان آورد بمن باز رد کرد وی را و روایت کرد این را ابو حفص ابن شاهین در کتاب ناسخ و منسوخ بلفظ دیگر گفت عائشه که حج کرد همراه ما رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حجة الوداع پس گذشت همراه من بر عقبهٔ حجون در انحالیکه گریان و غمگین و حزین بود پس گریستم بسبب گریهٔ وی باز نزول فرمود صلعم پس گفت ای حمیرا پس تکیه کردم بسوی پهلوی شتر و توقف کردم باز عود کرد بسوی من در انحالیکه مسرور و تبسم کننده بود و گفت رفتم به قبر مادر خود و سوال کردم رب خود را که زنده کند پس زنده گردانید وی را پس ایمان آورد بمن

وكذا روى من حديث عائشة ايضاً احياء
ابويه صلى الله عليه وآله وسلم حتى آمنا به
اورده السهيلي وكذا الخطيب فى السابق
واللاحق وقال السهيلي ان فى اسناده مجاهيل
وقال ابن كثير انه حديث منكر جداً وسنده
مجهول وقد جزم بعض العلماء بان ابويه
صلى الله عليه وآله وسلم ناجيان وليسا
فى النار متمسكا بهذا الحديث وغيره تعقبه
عالم آخر بانه لم نر احداً صرح بان الايمان
بعد انقطاع العمل بالموت ينفع صاحبه فان
ادّعى احد الخصوصية فعليه الدليل انتهى
وقد سبقه لذلك ابو الخطاب بن دحية
وعبارته من مات كافرا لم ينفعه الايمان
بعد الرجعة بل لو آمن عند المعاينة لم ينفعه
ذلك فكيف بعد الاعادة انتهى وتعقبه
القرطبى فى التذكرة بان فضائله صلى الله
عليه وآله وسلم وخصائصه لم تزل تتوالى
وتتابع الى حين مماته فيكون هذا مما فضله
الله به واكرمه قال وليس احياؤهما وايمانهما
ممتنعا عقلا ولا شرعا فقد ورد فى الكتاب
العزيز احياء قتيل بنى اسرائيل واخباره
بقاتله وكان عيسى عليه السلام يحيى الموتى
وكذلك نبينا صلى الله عليه وآله وسلم
احيى الله على يده جماعة من الموتى واذا ثبت
هذا فما يمتنع ايمانهما بعد احيائهما ويكون
ذلك زيادة فى كرامة وفضيلة ثم قال
وقوله من مات كافرا الخ مردود بما روى

وهمچنين روايت كرده شد از حديث عايشه نيز احياء ابوين
آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم تا اينكه ايمان آوردند در
آن هر دو بوے آورده وير اسهيلى وهمچنين خطيب در سابق
ولاحق وگفت سهيلى كه در سند وے مجهولات اند يعنى ويان
مجهول اند وابن كثير گفت كه اين حديث منكرست يقيناً وسند وے
مجهول است وبعضے علما يقين كرده اند كه ابوين آنحضرت
صلى الله عليه وآله وسلم هر دو نجات يابنده اند ونيستند
در دوزخ متمسك اند باين حديث وغير آن وتعقب كرد اين را
عالم ديگر باينكه نے بينيم كسے را كه تصريح كرده باينكه ايمان
بعد انقطاع عمل بالموت نفع دهد صاحب خود را اگر كسے
دعوى خصوصيت كند پس وير ا دليل آوردن بايد تمام شد عبارت
وسبقت كرد براے اين ابو الخطاب ابن دحيه
وعبارتش اينكه كسيكه ميرد كافر نه نفع دهد وير ا ايمان
بعد رجوع بلكه اگر ايمان آرد وقت معائنه اين هم نفع دهد
وير ا پس چگونه خواهد شد بعد اعاده وتعقب كرد اين را
قرطبى در تذكره باينكه فضائل وے صلى الله عليه وآله
وسلم وخصائص وے هميشه يكے بعد ديگرے خواهند شد
تا زمان وفات وے پس باشد اين از قبيل آنچه كه فضيلت
داد الله تعالى بوے آنحضرت را وگرامى كرد وير ا گفت ونيست
زنده گردانيدن آن هر دو وايمان شان ممتنع عقلاً ونه شرعاً پس بتحقيق
وارد شد در كتاب عزيز زنده گردانيدن مقتول بنى اسرائيل
وخبر دادن وے بقاتل خود وبود عيسى عليه السلام كه زنده ميكرد
مرده را وهمچنين نبى ما صلى الله عليه وآله وسلم زنده گردانيد
الله بر دست وے جماعتے را از مردگان وهرگاه كه ثابت گشت
اين پس ممتنع نشد ايمان هر دو بعد احياء باشد اين براے
زيادت كرامت وفضيلت باز گفت وقول مصنف
من مات كافراً تا آخر رد كرده شده است بآنچه كه روايت كرده شد

فی الخبر ان الله تعالے رد الشمس علی نبیه صلے الله
علیه و آله وسلم بعد مغیبها ذکره الطحاوی وقال
انه حدیث ثابت فلو لم یکن رجوع الشمس نافعا
و انه لا یتجدد به لا ردها علیه فکذلك یکون
احیاء ابوی النبی صلے الله علیه و آله وسلم
نافعا لایمانهما و تصدیقهما بالنبی صلی الله علیه
و آله وسلم انتهی و قد تمسك القائل بنجاتهما
ایضا بانهما ماتا قبل البعثة فی زمن الفترة ولا تعذیب
قبلها لقوله تعالے وما کنا معذبین حتی نبعث
رسولا وقال قد اطبقت الائمة الاشاعرة من اهل
الکلام والاصول والشافعیة من الفقهاء علی
ان من مات ولم تبلغه الدعوة یموت ناجیا قال
وقال الامام فخر الدین الرازی فی کتابه اسرار التنزیل
ما نصه قبل ان آذر لم یکن والد ابراهیم
بل کان عمه واحتجوا علیه بوجوه منها ان آباء
الانبیاء ما کانوا کفارا و یدل علیه وجوه منها
قوله تعالے الذی یراك حین تقوم الخ قیل معناه
انه کان ینتقل نوره من ساجد الی ساجد قال
ففیه دلالة علی ان جمیع آباء محمد کانوا مسلمین
ثم قال ومما یدل علی ان آباء محمد صلی الله علیه
و آله وسلم ما کانوا مشرکین قوله علیه الصلوة والسلام
لم ازل انقل من اصلاب الطاهرین الی ارحام
الطاهرات وقال تعالے انما المشرکون نجس فوجب
ان لا یکون احد من اجداده مشرکا انتهی
الملخص من المواهب قال المحشی قوله وقد روی
ای روی جماعة واشار الی تضعیفهم بقوله فروی
الطبری بسنده الخ و لکثرة الرواة

در خبر که الله تعالی رد شمس کرد بر نبی خود صلے الله
علیه و آله وسلم بعد غائب شدن وے ذکر کرد این را طحاوی
و گفت که این حدیث ثابت است پس اگر نبودی رجوع شمس
نفع دهنده و به تحقیق که تجدد نمی پذیرد نه رد کردے خدای تعالے آفتاب را
بر آنحضرت پس همچنین خواهد بود زنده گردانیدن ابوین نبی صلعم نفع
دهنده برائے ایمان شان و تصدیق آن هر دو به نبی صلی الله
علیه و آله وسلم و قائل به نجات ابوین تمسک کرده است
به نجات شان نیز باینکه موت یافتند آن هر دو قبل بعثت در
زمان فترة و عذاب نیست قبل وے بدلیل قول او تعالے شانه و نیستیم
ما عذاب کننده تا اینکه بفرستیم رسول را گفت و تحقیق مطابقت کردند
ائمه اشاعره از اهل کلام و اصول و شافعیه از فقها بر اینکه کسیکه وفات
یافت و نه رسید وی را دعوت وفات یافت نجات یابنده
گفت قائل که گفت امام فخر الدین رازی در کتاب خود اسرار التنزیل
انچه تصریح کرده قبل ازین آذر پدر ابراهیم علیه السلام
نبود بلکه عم وے بود و حجت آوردند بر وے بوجوه منجمله اینکه
آبائے انبیا علیهم السلام کفار نبودند و دلالت میکنند بر وے
وجوه یکے ازان قول وے تعالے شانه است آنکه می بیند ترا
چون بر می خیزی بعضے میگویند که معنی وے اینست که منتقل میشد نور وے
از عابدی بعابدی گفت که درین دلالت است بر اینکه جمله آبار محمد
صلعم مسلمان بودند باز گفت و از انچه که دلالت میکند بر اینکه
ابار محمد صلعم مشرک نبودند قول آنحضرت است که همیشه بودم
که نقل میشدم از پشت طاهرین بسوئے ارحام نسائے طاهرات
و فرمود حق تعالی که مشرکین نجس اند پس واجب شد
اینکه نباشد یکے از اجداد وے مشرک تمام شد عبارت
ملخص از مواهب گفت محشی قول مصنف و بتحقیق روایت
کرده شد یعنی روایت کرد جماعتے و اشاره کرد بسوی تفصیل
شان بقول خود که روایت کرد طبری بسند خود تا آخر و بوجه کثرت راویان

فی ایمان امه خصها بالذکر اولاً ثم ذکر بعد ما یدل
علی ایمان ابیه ایضاً قوله وقال السهیلی ان فی
اسناده الخ قال شیخنا النوری ولیس کما قال
السهیلی وابن کثیر مطلقا لان حافظ الشام عن
ناصر الدین اثبت منه وقد حسنه بل صححه
وسبقه الی تصحیحه القرطبی وارتضی بذلك
بعض الحفاظ الجامعین بین المعقول والمنقول
وقال الشیخ شهاب الدین ابن حجر المکی انتهی
ان حدیث احیائهما فی امنا به ثم توفیا
حدیث صحیح وممن صححه الامام القرطبی والحافظ
ابن ناصر الدین انتهی وقال لعل حکمة عدم
الاذن فی الاستغفار لها اتمام النعمة علیها
باحیائها له بعد ذلك حتی تصیر من اکابر
المومنین او الامهال الی احیائها لتؤمن
به فیستحق الاستغفار الکامل حینئذٍ وقال
القسطلانی فی آخر المبحث الحذر الحذر
من ذکرهما بما فیه نقص فان ذلك قد یؤذی
النبی صلی الله علیه وآله وسلم لان العرف
جارٍ بانه اذا ذکر ابو الشخص بما ینقصه او وصف
یوصف به وذلك الوصف فیه نقص تاذی
ولده بذکر ذلك له عند المخاطبة وقد قال
علیه السلام لا تؤذوا الاحیاء بسب الاموات
رواه الطبرانی فی الصغیر ولا ریب ان اذاه
علیه الصلوة والسلام کفر یقتل فاعله
ان لم یتب عندنا ولقد اطنب بعض العلماء
فی الاستدلال لایمانهما فالله تعالی یثیبه
علی قصده الجمیل انتهی فی الحاشیة قوله

در ایمان مادر آنحضرت اولاً او را ذکر کرد باز بعد انچه که دلالت
میکند بر ایمان پدر وے صلعم ذکر کرد قول دیگر یعنی وگفت
سهیلی که در اسناد وے تا آخر گفت شیخ ما نوری ونیست
چنانکه گفت سهیلی وابن کثیر چرا که حافظ شام از ناصر الدین
ثابت تر است وتحسین کرد ویرا بلکه تصحیح کرد وسبقت کرد
به تصحیح وے قرطبی وپسند کردند این را بعضے حفاظ که جامع
معقول ومنقول بودند وگفت شیخ شهاب الدین ابن
حجر مکی ختم شد
اینکه حدیث احیا ابوین درین قول که ایمان آوردند
آن هر دو بوے صلعم باز وفات داده شدند حدیث صحیح است
واز مصححان وے امام قرطبی وحافظ ابن ناصر الدین است
تمام شد کلام شیخ وگفت که غالباً حکمت عدم اجازت در طلب
مغفرت کردن برائے مادر اتمام نعمت است بر وی به زنده گردانیدن وی
برائے آنحضرت بعد وے تا که باشد از اکابر مومنین یا مهلت دادن
بسوی احیا روی تا که ایمان آرد بوے ومستحق استغفار کامل شود در آن وقت
وقسطلانی در آخر این مبحث گفت که بسیار پرهیز دار از ذکر آن
هر دو یعنی ابوین آنحضرت بسبب انچه که در وے نقص است
پس بتحقیق این ذکر باعث ایذائے نبی است صلعم چه که عرف
جاریست باینکه هرگاه که ذکر کرده شود پدر کسے بانچه که نقصان
دارد ویرا یا وصف کرده شود بوصفے وآن وصف در وے
نقص باشد ایذا یابد پسر وے باین ذکر نزد مخاطبین وخود فرمود
آنحضرت صلعم که ایذا ندهید زندگان را به دشنام دادن مردگان
روایت کرد این را طبرانی در صغیر وشک نیست که ایذا دادن
آنحضرت کفر است قتل کرده شود فاعل وے اگر نه توبه کند
نزد ما وهر آئینه طوالت کرده اند بعضے علما در استدلال
بایمان ابوین والله تعالے ثواب دهد وے را
بر قصد نیک وے تمام شد کلام قسطلانی ودر حاشیه که

ولقد اطنب بعض العلماء لعل المراد به الشیخ جلال الدین السیوطی انتہٰی ـ

مراد از بعضے علما غالباً شیخ جلال الدین السیوطی اند انتہٰی ـ

وشیخ عبد الحق محدث دہلوی در شرح سفر السعادت میفرماید کہ در حدیث مسلم آمده است کہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بزیارت مادر خود آمد وبگریست ودیگران را نیز بگریہ در آورد وفرمود کہ طلب آمرزش کردم مادر خود را اذن نداد ندو طلب زیارت کردم ماذون شدم وفرمود کہ زیارت کنید قبور را کہ مذکر موت است وگفتہ اند کہ حق سبحانہ تعالیٰ زنده گردانید مادر و پدر آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم را پس ایمان آوردند بوے پس ازان بمیرانید وبعض این حدیث را تصحیح نموده اند وگفتہ اند کہ قصہ زیارت ومنع از استغفار پیش ازین بود ودرین باب متاخرین علما منع کرده اند از اطلاق کفر بر والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بلکہ بر جمیع آبار وے صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم تا حضرت آدم علیہ السلام انتہٰی وتفصیل وتحقیق این مبحث از تصانیف خاتمۃ الحفاظ الشیخ جلال الدین السیوطی ومواہب لدنیہ قسطلانی وحواشی آنست فعلیک بہا شیخ محمد طاہر فتنی در مجمع البحار وہم تذکرة الموضوعات مے گوید وقد[1] صنف السیوطی فی احیائہما اجزاء ١٢ لطیفا

فصل سوم دربیان کف لسان درحق ابوین آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

شیخ عبد الوہاب الشعرانی المصری در کتاب الیواقیت والجواہر فی عقائد الاکابر میگوید ـ

اعلم انہ ینبغی لکل مومن بر اجداده وآبائہ المسلمین وعز آبائہ من اکابر الاولیاء من آدم الی ابیہ الاقرب انتہٰی ـ

بدانکہ لایق ومناسب است برای ہر مومن نیکی کردن با آباء واجداد مسلمین خود وعزت کردن آبائے خود از اکابر اولیا از آدم تا پدر اقرب خود ـ

واما وجوب الکف عن الخوض فی حکم ابوی النبی علیہ الصلوٰة والسلام فی الآخرة فللشیخ جلال الدین السیوطی فی ہذه المسئلة ست مولفات وقد طالعتہا کلہا فرایتہا ترجع الی ان الادب مع رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم واجب وان من اذاه فقد آذی اللہ تعالیٰ ـ وقال اللہ تعالیٰ ان الذین یوذون اللہ ورسولہ لعنہم اللہ فی الدنیا والآخرة ولہم عذاب عظیم وفی القرآن العظیم وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا ومن طالع فیما

واما در مسئلہ وجوب باز داشتن خود از غور کردن در حکم ابوین آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در آخرت پس درین مسئلہ شیخ جلال الدین سیوطی را شش مولفات اند وہمہ را مطالعہ کرده ام ہمہ راجع اند باینکہ با آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ادب واجب است وہر کہ ایذا داد ویرا پس بہ تحقیق ایذا داد خدا را ـ وفرمود حق تعالےٰ کہ بتحقیق کسانے کہ اذیت میدہند اللہ ورسول ویرا لعنت کرد ایشان را خدا در دنیا وآخرت وبرائے شان عذاب عظیم است وہم در قرآن عظیم است کہ نبودیم ما عذاب کنندہ تا اینکہ نفرستیم رسولے را وکسیکہ مطالعہ کرد

[1] وبہ تحقیق تصنیف کرد سیوطی در احیاء ابوین جزوی لطیف ١٢

نقله اهل السير من كلام عبد المطلب لما
اراد نحر عبد الله فى قصة حفرة بيرزمزم شهد
له بالتوحيد وصاحب التوحيد سعيدٌ باى
وجه كان توحيده قال الجلال الدين السيوطى
وقد ورد فى الحديث ان الله احيى ابويه
صلى الله عليه وآله وسلم حتى امنا به
وعلى ذلك جماعة من الحفاظ منهم الخطيب
البغدادى وابوالقاسم ابن عساكر وابوحفص
ابن شاهين السهيلى والقرطبى ومحب الطبرى
وابن المنير وابن سيد الناس والصفدى
وابن ناصر الدمشقى وغيرهم رضى الله عنهم
اجمعين قال المحب الطبرى والله تعالى قادر
على ان يحيى ابويه صلى الله عليه وآله وسلم
حتى يؤمنا به ثم يموتا ويكون ذلك مما اكرم
الله تعالى به سيد الاولين والآخرين
وقال القرطبى ليس احياءهما وايمانهما به صلى الله
عليه وآله وسلم بممتنع لا عقلا ولا شرعا فقد
ورد فى القرآن احياء قتيل بنى اسرائيل حتى خبر
بقاتله انتهى وكان ابوبكر ابن العربى المالكى الفقيه
المحدث يقول ما عندى احد اشد اذى لرسول
الله صلى الله عليه وآله وسلم ممن يقول ان
ابوى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
فى النار وفى حديث مسلم لا تؤذوا الاحياء
بسب الاموات فيحرم جزما ان يقول ان ابوى
النبى صلى الله عليه وآله وسلم فى النار انتهى
قال الجلال الدين السيوطى خاتمة حفاظ مصر
رحمه الله قد صرح جماعات كثيرة بان ابوى النبى

آنچه که اهل سیر نقل کرده اند از کلام عبد المطلب وقتیکه اراده
کرد ذبح عبد الله را در قصه کندیدن چاه زمزم گواهی
داده شد برای وی به توحید و صاحب توحید سعید است
بهر وجه که باشد توحید وی گفت جلال الدین سیوطی که
به تحقیق وارد شد در حدیث که الله تعالی زنده کرد ابوین
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم را تا اینکه ایمان آوردند
آن هر دو بوی و برین اند جماعتی از حفاظ از ایشان خطیب
بغدادی و ابوالقاسم ابن عساکر و ابوحفص ابن شاهین
سهیلی و قرطبی و محب طبری و ابن منیر و ابن
سید الناس و صفدی و ابن ناصر دمشقی و غیرهم
خوشنود ماند خدا از ایشان۔
گفت محب طبری که الله تعالی قادر است بر اینکه
زنده کند ابوین آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم را
تا اینکه ایمان آورند بوی باز بمیرند و باشد این منجمله
اکرام الهی بوی که سردار اولین و آخرین است
و قرطبی گفت که نیست احیاء هر دو و ایمان شان بوی
صلی الله علیه وآله وسلم ممنوع نه عقلا نه شرعا پس
تحقیق وارد شد در قرآن مجید زنده گردانیدن مقتول
بنی اسرائیل تا اینکه خبر داد به قاتل خود تمام شد کلام قرطبی و بود ابوبکر
ابن العربی مالکی فقیه محدث که میگفت نیست نزد من کسی سخت تر
اذیت دهنده برای رسول صلی الله علیه وآله وسلم از کسیکه بگوید
که ابوین رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در دوزخ اند
و در حدیث مسلم است که اذیت مدهید زندگان را بدشنام
دادن مردگان پس قطعی حرام است که بگوید که ابوین
نبی صلی الله علیه وآله وسلم در دوزخ اند۔ انتهے
شیخ جلال الدین سیوطی خاتم حفاظ مصر رحمة الله علیه
میگوید که تصریح کرده اند جماعتهای کثیره باینکه ابوین نبی

صلى الله عليه وآله وسلم لم تبلغهما الدعوة
والله تعالى يقول وما كنا معذبين حتى نبعث
رسولا وحكم من لم تبلغه الدعوة انه يموت
ناجيا ولا يعذب ويدخل الجنة قال وهو مذهبنا
لاخلاف فيه بين المحققين من ائمتنا الشافعية
فى الفقه والاشاعرة فى الاصول ونص على
ذلك الامام الشافعى وتبعه على ذلك الاصحاب
قال الحافظ السيوطى ومما توضح لك انهما لم تبلغهما
الدعوة انهما ماتا فى حداثة سن رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم وصحح العلائى وغيره
ان والد رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
عاش من العمر ثمان عشرة سنة ووالدته
ماتت فى حدود العشرين ومثل هذا العمر
لا يسع التفحص على المطلوب فى التوحيد
مع القول بان الله تعالى لم يحييهما حتى
آمنا به مع ان ذلك الزمان الذى كانا فيه كان
زمانا قد عم فيه الجهل والفترة انتهى-
وملا حموى حنفى در شرح اشباه گويد واعلم ان السلف
اختلفوا فى ابوى رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم هل ماتا على الكفر ام لا فذهب
الى الاول جمع منهم صاحب التيسير وذهب
الى الثانى جماعة منهم متمسكين باحاديث دالة
على طهارة نسبه الشريف عليه الصلوة
والسلام من دنس الشرك وشين الكفر وفرقة
من الجمع الاول قالوا بنجاتهما من النار منهم
الامام القرطبى فانه قال ان الله تعالى
احياهما له عليه الصلوة والسلام وآمنا به

صلى الله عليه وآله وسلم را دعوت نرسيده والله تعالى
ميفرمايد ونبوديم ما عذاب كننده تا اينكه بفرستيم
رسول را وحكم كسيكه ويرا دعوت نه رسيده است اينكه
مى ميرد نجات يابنده وعذاب نه كرده خواهد شد وداخل
جنت خواهد بود گفت شيخ مذكور كه اين مذهب ماست در وى
خلاف نيست ميان محققين از ائمهٔ ما كه شافعيه اند در فقه واشاعره
در اصول تصريح كرد بر اين امام شافعى واصحابش بر اين تابع وى اند
حافظ سيوطى گفته كه وازانچه كه واضح خواهد شد براى تو اينست
كه دعوت باوشان نرسيده وآن هردو وفات يافتند
در صغر سنى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وتصحيح كرد علائى وغيره
اينكه والد رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم زنده ماند از عمر تا
هژده سال ووالده وى وفات يافت قريب
به بست سالگى ومثل اين عمر گنجايش ندارد بر تلاش مقصود
در توحيد باوجود قائل شدن باينكه الله تعالى
نه زنده گردانيد آن هردو را تا كه ايمان آوردند
بوى صلعم با اين همه كه اين زمانه موجودگى شان آن زمانه بود
كه جهل وفترت (يعنى زمانه ميان دو پيغامبر) عام بود انتهى
وبدانكه پيشينيان اختلاف كرده اند در ابوين آنحضرت
صلى الله عليه وآله وسلم كه مردند بر حالت كفر يا نه
پس بر صورت اول گروهے رفته كه از اوشان
صاحب تيسير است وبر صورت دوم جماعتے رفته
بعضے از اوشان تمسك ميكنند باحاديثے كه دلالت
ميكنند بر طهارة نسب شريف وے صلعم از چرك شرك
وعيب كفر ومحدودے چند از گروه اول قائل نجات
شان از دوزخ شدند از اوشان امام قرطبى است
كه گفته كه الله تعالى زنده گردانيد آن هردو را
براے آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم وايمان آوردند

فان قلت ليس الحديث الذي ورد في احياء ابويها
موضوعا قلت هذا زعم بعض الناس الا
ان الصواب انه ضعيف لا موضوع ولقد
احسن الحافظ ناصر الدين الدمشقي حيث قال

حبى الله النبي مزيد فضل	على فضل وكان به رؤفا
فاحيى امه وكذا اباه	لايمان به فضلا لطيفا
فسلم فالقديم بذا قدير	وان كان الحديث به ضعيفا

نص على كون الحديث المذكور ضعيفا
لا موضوعا وقال الحافظ ابن سيد الناس
في السيرة روى ان عبد الله ابن عبد المطلب
وآمنة ابنة وهب ابوى النبي صلى الله عليه
وآله وسلم اسلما وان الله احياهما له فآمنا به
وروى ذلك في حق جده عبد المطلب
ثم قال وهو مخالف لما اخرجه احمد عن ابي
رزين العقيلي قال قلت يا رسول الله اين امي
فقال امك في النار قلت فاين من مضى من
اهلك قال اما ترضى ان تكون امك مع امي
ثم قال وذكر بعض اهل العلم في الجمع ما حاصله
ان من الجائز ان تكون هذه درجة حصلت له
عليه الصلوة والسلام بعد ان لم تكن وان
يكون الاحياء والايمان متاخرا عن ذلك فلا
معارضة انتهى ملخصا وسئل القاضي ابو بكر
بن العربي احد الائمة المالكية عن رجل
قال ان ابا النبي صلى الله عليه وآله وسلم
في النار فاجاب بانه ملعون لان الله
تعالى يقول ان الذين يؤذون الله ورسوله
لعنهم الله في الدنيا والآخرة ولثبوت ان الله

آن هر دو بوے پس اگر گوئی که نیست حدیثے که وارد شد
در احیاے ایشان موضوع جوابش اینست که این گمان
بعضے کسان است مگر صواب اینست که این ضعیف است
نه موضوع وچه خوش گفت در اشعار حافظ ناصر الدین دمشقی
آنچه گفت ــه دوست داشت خدا نبی را بمزید بزرگی که بود
بروے مهربان پس زنده گردانید مادر ویرا همچنین پدر ویرا
بسبب ایمان بوے داد بزرگی لطیف پس تسلیم کن که قدیم
براین قادر است اگرچه حدیث بوی ضعیف است تصریح کرد
بر بودن حدیث مذکور ضعیف نه موضوع وگفت حافظ ابن
سید الناس در سیرة که روایت کرده شد که عبد الله بن عبد المطلب
و آمنه بنت وهب ابوین نبی صلے الله علیه وآله وسلم
اسلام آوردند و الله تعالے زنده گردانید هر دو را برای
وے وایمان آوردند آن هر دو بوے و روایت کرده شد
این در حق جد وے عبد المطلب باز گفت که این مخالف
آنست که بر آورده ویرا احمد از ابی رزین عقیلی که گفت عرض
کردم یا رسول الله کجاست مادر من پس فرمود مادر تو در دوزخ
است عرض کردم که کجاست آنکه گذشت از اهل تو فرمود
آیا راضی هستی اینکه باشد مادر تو همراه مادر من باز گفت
که ذکر کرد بعضے اهل علم در جماعت که خلاصه وی اینست که جائز است
که باشد این درجه که حاصل شد برای وے صلعم بعد اینکه نباشد
وباشد زنده گردانیدن وایمان آوردن ازین موخر پس معارضه
نباشد تمام شد این کلام بطور خلاصه وپرسیده شد قاضی
ابو بکر ابن عربی که یکے از ائمه مالکیه بود از مردے که گفت ابوین
نبی صلے الله علیه وآله وسلم در دوزخ اند پس جواب
داد باینکه وے ملعون است چراکه الله تعالے میفرماید
که بتحقیق کسانیکه میرنجانند الله ورسول ویرا لعنت کرد
الله ایشان را در دنیا وآخرت وبرای ثبوت این

احیاهما له حتی آمنا به کذا فی مناقب الکردی
یعنی لثبوت ذلك فی حدیث ذکره غیر واحد
من الحفاظ ولم یلتفتوا لمن طعن فیه وهو ان
الله احیاهما فآمنا به خصوصیة لهما ومحل
کون الایمان لا ینفع بعد الموت فی غیر الخصوصیة
وقد صح انه علیه الصلوة والسلام ردت علیه
الشمس بعد مغیبها فعاد الوقت حتی صلی العصر
اداء اکرامة له صلی الله علیه وآله وسلم
فکذا هذا کذا فی شرح الهمزیة لابن حجر الهیثمی
وقد امرنا ان نمسك اللسان اذا ذکر اصحابه
رضی الله عنهم بشیء یرجع ذلك الی العیب
والنقص فیهم فالامساك والکف عن ابویه
احق واحری واذا تقرر هذا فحق المسلم
ان یمسك لسانه عما یخل بشرف نسبه علیه
الصلوة والسلام بوجه من الوجوه ولاخفاء
فی ان اثبات الشرك فی ابویه اخلال ظاهر
لشرف نسب نبیه الطاهر فجملة هذه المسئلة
لیست من الاعتقادات فلاحظ للقلب
منها واما اللسان فحقه الامساك عما یتبادر
منه النقصان خصوصا الی وهم العامة
لانهم لا یقدرون علی دفعه وتدارکه هذا
خلاصة ما فی هذا المقام من الکلام والله
ولی الفضل والانعام —

امر است که الله تعالی زنده گردانید آن هر دو برای
وی صلعم تا اینکه ایمان آوردند بوی همچنین است در مناقب
کردی یعنی برای ثبوت این امر در حدیثیکه ذکر کرده دیگر غیر یکے
از حفاظ ونه توجه کردند بکسے که طعن کرده در آن وآن اینکه الله تعالی
زنده گردانید هر دو را پس ایمان آوردند هر دو بوی خصوصیت است
برای شان ومحل بودن ایمان که بعد موت نفع ندهد در غیر خصوصیت
است وصحیح است اینکه برای آنحضرت صلعم رد کرده شد آفتاب بعد غائب
گشتن و بر وقت عود کرد تا اینکه نماز عصر ادا خواندند برای کرامت
وی صلعم پس همچنین است وچنین است در شرح همزیه ابن
حجر هیثمی وحکم کرده شد مارا که وقتیکه ذکر کرده شوند اصحاب وی
رضی الله عنهم بچیزیکه راجع شود آن بسوی عیب ونقص در ایشان
پس زبان خود را باز داریم پس باز ماندن وباز ایستادن
از ابوین آنحضرت احق ولایق تر است ووقتیکه این ثابت شد
پس حق مسلم است که زبان خود را باز دارد از آنچه که خلل انداز
باشد در شرف نسب وی صلعم بوجه من الوجوه وپوشیده نیست
اینکه اثبات شرک در ابوین آنحضرت صلعم خلل اندازی ظاهر
است بسبب شرف نسب نبی وے تعالی شانه که ظاهر اند
پس جمله این مسئله از اعتقادات نیست ونه قلب را ازوی
حظے است واما زبان پس حق وے باز داشتن است
از آنچه که بوی نقصان متبادر باشد خصوصا بوهم عام چراکه
ایشان بر دفع وتدارک وے قادر نیستند این
خلاصه کلام این مقام است والله دوست دارنده
فضل وانعام است —

در شرح حدیث مسلم بعد نقل قول قدما - در شرح مشکوة گوید که اما متاخرین پس تحقیق اثبات کرده اند
اسلام والدین بلکه تمامه آباء وامهات آنحضرت را صلی الله علیه وآله وسلم تا آدم علیه السلام وایشانرا
در اثبات آن سه طریقه است یا آنکه ایشان بر دین ابراهیم بودند یا آنکه ایشانرا دعوت نرسیده ومرده
که در زمان فترت بوده ومردند پیش از زمان نبوت یا آنکه زنده گردانید خدایتعالی ایشانرا بر دست آنحضرت صلی الله علیه وآله

وسلم و بدعائے وے پس ایمان آوردند و حدیث احیائے والدین اگرچه در حد ذات خود ضعیف است لیکن تصحیح و تحسین کرده اند آنرا بتعدد طرق و این علم گویا مستور بود بر متقدمین پس کشف کرد آنرا حق تعالی بر متاخرین واللّٰه[له] یختص برحمته من یشاء بما شاء من فضله و شیخ جلال الدین سیوطی رحمة اللّٰه علیه رسائل تصنیف کرده اند و آنرا بدلائل اثبات نموده و از شبهه مخالفان جواب داده و اگر آنرا نقل کنیم سخن دراز گردد همه را انجا باید نگریست واللّٰه اعلم انتهی **فائده مهمه** امام ابو عمرو ابن الصلاح میفرماید.

کل حدیث لم یجتمع فیه صفات الحدیث الصحیح ولا صفات الحدیث الحسن المذکورات فیما تقدم فهو حدیث ضعیف انتهی۔

هر حدیث که در وے صفات حدیث صحیح نیافته شوند و نه صفات حدیث حسن که بالا مذکور شده اند پس آن حدیث ضعیف است۔

و در نسیم الریاض شرح شفاء قاضی عیاض است

قال النووی فی الاذکار ذکر الفقهاء والمحدثون انه یجوز ویستحب العمل فی الفضائل والترغیب والترهیب بالحدیث الضعیف ما لم یکن موضوعا واما الاحکام کالحلال والحرام والمعاملات فلا یعمل فیها الا بالحدیث الصحیح او الحسن الا ان یکون فی احتیاط فی شئ من ذلک کما اذا ورد حدیث ضعیف بکراهة بعض البیوع او الانکحة فان المستحب ان یتنزه عن ذلک ولکن لا یجب انتهی۔

امام نووی در اذکار گفته که ذکر کرده اند فقها و محدثین که تمسک بحدیث ضعیف جائز است و مستحب است عمل در فضائل و ترغیب و ترهیب به حدیث ضعیف تا وقتیکه موضوع نباشد و اما در احکام مثل حلال و حرام و معاملات پس عمل نکرده خواهد شد در وے مگر بحدیث صحیح یا حسن مگر اینکه باشد در چیزے ازین احتیاط چنانکه وارد شد حدیثے ضعیف به کراهت بعض اقسام بیع یا نکاح پس مستحب اینست که ازین چنین پرهیز کند ولیکن واجب نیست۔

و محمد ابن علان بکری در شرح اذکار گوید۔

قال الزرکشی نقل المصنف فی الجزء الذی جمعه فی اباحة القیام الاتفاق فقال اجمع اهل الحدیث وغیرهم علی العمل فی الفضائل ونحوها مما لیس فیه حکم ولا شئ من العقائد وصفات اللّٰه تعالی بالحدیث الضعیف فی فضائل الاعمال انتهی۔

زرکشی گوید که مصنف در جزویکه جمع کرده است در مباح شدن قیام اتفاق بر وے نقل کرده و گفته که اهل حدیث وغیره اتفاق کرده اند بر عمل در فضائل وغیر آن انچه که نیست در وے حکم و نه چیزے از عقائد و صفات اللّٰه به حدیث ضعیف در فضائل اعمال۔

و محمد بن علان بکری در شرح اذکار نووی می نویسد

وذکر فی شرح المهذب انه یعمل بالضعیف

وذکر کرده در شرح مهذب که عمل کند بحدیث ضعیف

[له] والله خاص میکند برحمت خود کسے را که میخواهد، ازانکه میخواهد از فضل خویش ۱۲

اذا روی من طرق مفردا تہا ضعیفۃ فانہا تقوی بعضہا بعضا و یصیر حسنا و یحتج بہ وجوّز العمل بالضعیف مع الشاہد المقوی دون الموضوع مع الشاہد لان للضعیف اصلاً فی السنۃ وہو غیر مقطوع بکذبہ ولا اصل للموضوع فشاہدہ کالبناء علی الماء انتہیٰ و در مختصر الطیبی وخلاصۃ الطیبی میگوید والضعیف ہو ما لم یجتمع فیہ شروط الصحیح والحسن وتتفاوت درجاتہ فی الضعیف بحسب بعدہ من شروط الصحیح والحسن ویجوز عند العلماء التساہل فی اسانید الضعیف وروایتہ والعمل بہ دون الموضوع من غیر ضعفہ فی المواعظ والقصص وفضائل الاعمال وسائر فنون الترغیب والترہیب لافی صفات اللہ تعالےٰ واحکام الحرام والحلال وسائر ماله تعلق بالعقائد والاحکام ـ

وقتیکہ روایت کردہ شود از طریقیکہ ضعیف باشند مفردات وی پس تحقیق قوی میکنند بعض وے بعض را و میشود حسن و حجت گرفتہ میشود بوے و تجویز کردہ شد عمل بہ ضعیف مع شاہد مقوی نہ موضوع مع شاہد چہ کہ برائے ضعیف در سنت اصلی مے باشد و کذب وے یقینی نمے باشد و برائے موضوع اصلی نمیباشد پس شاہد وے مثل عمارتے برآب است ـ

وضعیف آنست کہ نہ مجتمع شوند در وے شروط صحیح وحسن ومختلف باشند درجہ ہائے او در ضعیف موافق بعد وے از شروط صحیح وحسن وجائز است نزد علما بآسانی فرا گرفتن در سند ہائے ضعیف در روایت وے وعمل بوے نہ موضوع بغیر ضعف وے در نصائح وقصص وفضائل اعمال وجملہ فنون ترغیب وترہیب نہ در صفات الٰہی و احکام حرام وحلال وآنکہ تعلق دارد بہ عقائد واحکام ـ

وشیخ عبدالحق محدث دہلوی در مقدمہ شرح سفر السعادۃ میگوید احتجاج در احکام بہ خبر صحیح لذاتہ مجمع علیہ است وہمچنین بحسن لذاتہ نزد عامہ علما و آن ملحق بصحیح است در احتجاج اگرچہ در رتبہ کمتر است وچون حدیث ضعیف بتعدد طرق بمرتبہ حسن برسد آن نیز محتج بہ است وآنکہ مشہور است کہ حدیث ضعیف در فضائل اعمال معتبر است نہ در غیر آن مفردات اش مراد است نہ مجموع کہ آن بتعدد طرق داخل حسن است نہ ضعیف کما صرح بہ ائمۃ الحدیث[١]

وصل دوم مشتملبر سہ فصل فصل اوّل در ذکر ختم الاولیاء

بعل الزہراء ابو الائمۃ الاتقیاء بذر ہذہ الشجرۃ العلیاء التی اصلہا ثابت وفرعہا فی السماء امام المحسنین یعسوب الواصلین مطلوب الکاملین[٢] خورشید سپہر امامت جمشید سریر کرامت واقف شئون[٣] معارج لاہوت عارف مدارج ناسوت منبع عیون مشاہدہ مجمع فنون مجاہدہ مظہر انوار فتوت مصدر آثار مروت فاتحہ کتاب ولایت خاتمہ مصحف وصایت[٤] عنوان صحیفہ عنایت دیباچہ رسالہ ہدایت مرکز

[١] چنانکہ تصریح کردہ بوی ائمہ حدیث ١٢ [٤] وصایا بمعنی وصی شدن و پیوستن چیزے بچیزے ١٢ منتخب

دائرهٔ سیادت قطب فلکِ سعادت شمع لگنِ فصاحت سروِ چمنِ صباحت نمک خوانِ ملاحت قمرِ سمارِ سماحت قاضی محکمهٔ قضا و قدر صاحب راز حضرت سید بشر صلی الله علیه وآله وسلم آئینه اسمار و صفات الٰهی لایق مرتبهٔ خلافت و شاهی منصوص بنصِ من کنت مولاه فعلی مولاه[1] و مخصوص بنصِ ما انتجیته ولکن الله انتجاه[2] آنکه هر فقره از ذو الفقار کلام او طبقه از طبقات عرب را در هم شکسته و سلسلهٔ والیان ولایت بنقطهٔ دل صاحب هدایت او پیوسته۔

نظم

قنبرش را چون سواد الوجه فی الدارین هست — نور میگیرد مدام از روئے قنبر آفتاب
لا فتی الا علی در سینهٔ خود نقش کرد — ورنه از بهر چه میمیرد فنا در آفتاب
چون شود صوفی صفت صافی ز مهر غیر او — خرقهٔ ازرق کند از چرخ در بر آفتاب
در قیامت چون رساند شربتِ کوثر بخلق — جام گردد بر کنارِ حوضِ کوثر آفتاب
گر مثالے از رخش خواهم که سازم آشکار — در خیال من شود هر دم مصور آفتاب
کے ز مغرب باز گردیدی برائے طاعتش — گر نشد او را بجان منقاد و چاکر آفتاب
نور مے بخشد بخاص و عام عالم بے دریغ — شد مگر از خاکِ درگاهش مخمر آفتاب
پائے تا سر غرق نورِ معرفت مے بینمش — گوئیا زائیده با مهرش ز مادر آفتاب

آدمِ اولیا خاتم اصفیا صاحب اقسام مناقب ناصب اعلام مناصب امام المشارق والمغارب اسد الله الغالب امیر المؤمنین **علی ابن ابی طالب** سلام علیه و علی من تقرب الیه آنجناب امامِ اول است از ائمهٔ اثنا عشر کنیت وے ابو الحسن و ابو تراب بود و لقبش مرتضی و پیغمبر نام او را از ابی تراب خوشتر نیامدے تولد وے در مکه معظمه درونِ خانهٔ کعبه روزِ جمعه سیزدهم رجب بعد سی سال از عام الفیل وقوع یافته مادر وے فاطمه بنتِ اسد بن هاشم بن عبد مناف بود و او اول هاشمیه که هاشمی را زائیده و خود را بزیور اسلام زینت داده و از مکه بمدینه هجرت کرده پیغمبر بر جنازهٔ وے نماز گزارده و از قمیص مبارک خود کفن پوشانیده و در قبر وے در آمده اضطجاع فرموده قال صلی الله علیه وآله وسلم اضطجعت فی قبرها لاخفف عنها من ضغطة القبر و البستها لتلبس من ثیاب الجنة[3] در ریاض المستطاب تصنیف علامهٔ محدث یحیی عامری یمنی آورده که آنجناب هشت ساله بود که ایمان آورده یا ده ساله یا چهارده ساله یا پانزده ساله یا شانزده ساله اما صواب آنست که از توقیت اسلام آنجناب اعراض باید کرد زیراچه آئینهٔ ضمیر منیرش زنگ بست شرک نبود که به صیقل آنرا پاک سازد منجمله مواهب الٰهی در بارهٔ وے آنست که قریش را قحطے شدید رسید و کار ابو طالب که شکسته حال و کثیر العیال بود به سختی کشید لاجرم عباس عم خود را بخانهٔ خود آورد تا ابو طالب از

---

[1] کسیکه باشم مولائے وے پس علی مولائے ویست ۱۲ [2] نه صاحب راز کردم ویرا ولیکن الله راز دار گردانید ویرا ۱۲ — [3] فرمود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بر پهلو خفتم در قبر وے تا که تخفیف کنانم از وے ضغطهٔ قبر را و پوشانیدم ویرا تا که پوشانیده شود از جامه های جنت ۱۲

نفقهٔ عیال سبکسار شود حضرت علی را زیر سایهٔ عنایت خود گرفت و در کنار خویش پرورش داد تا وقتیکه
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم مبعوث گشت و علی بشرف ایمان و تصدیق از سائر اصحاب سبقت برد
در روضة الاحباب و بهجة المحافل و سیر سیوطی و غیرها مسطور هست که باتفاق علما اول کسیکه ایمان آورد
خدیجه کبرے است رضی الله تعالی عنها و بعد ازان بیک روز و بروایتے در آخر همان روز علی بواسطه آنکه
در حجر تربیت آنسرور بود چنانچه از وے به ثبوت پیوسته که فرمود صلیت[1] مع النبی صلی الله علیه
وآله وسلم قبل الناس سبعًا بعد ازان زید بن حارثه که آزاد کردهٔ خدیجه کبرے بود و بعد ازان ابوبکر رض
و فضائل علمی و عملی و شمائل حسبی و نسبی آنجناب زیاده بر آنست که در احاطهٔ شمار و دائرهٔ انحصار گنجائش نماید
امام احمد حنبل فرمود که از هیچیک صحابهٔ کرام آن قدر فضائل بما نرسید که از امیر المومنین علی ابن ابی طالب
و سعید بن المسیب گوید غیر وے کسی نبود که گوید سلونی (بپرسید از من) و آنجناب در ذی الحجه سنه خمس و ثلثین بر مسند
خلافت نشست و با سه طائفهٔ باغیه محاربه کرد اول جنگ جمل که بام المومنین عائشه صدیقه رض در نصف
جمادی الآخر سنه ست و ثلثین در بصره واقع شد و باعث آن طلحه رض و زبیر رض بودند و آن گروه را ناکثین خوانند
که از بیعت برگشتند و ناکث عهد شکننده را گویند و درین جنگ طلحه رض و زبیر رض و هفده هزار کس از لشکر ایشان
و قریب هزار سوار فوج حضرت مرتضی علی مقتول شدند دوم حرب صفین که با معاویه و اتباع وی وقوع
یافت و این جنگ از غرهٔ ذی الحجه سنه سبع و ثلثین تا مدت یکصد و ده روز متمادی گشته و درین مدت
هفتاد و دو محاربه واقع شد از متابعان حضرت امیر رض بست و پنجهزار یا چهل هزار مرد شهید شدند و از لشکر
معاویه چهل و پنجهزار نفر بقتل رسیده آخر بصلح انجامید و ایشانرا قاسطین خوانند و قاسط آنکه جور کند و از
جادهٔ عدل انحراف نماید و صفین موضعے است قریب فرات سیوم حرب نهروان که با فرقهٔ
خوارج در نصف جمادی الآخر سنه ثمان و ثلثین دست داده و آن جماعت را مارقین نامند قال یخرج
قوم من امتی یمرقون من الدین مروق السهم من الرمیة یقتلهم علی ابن ابی طالب اخرجه
الطبرانی یعنی پیدا شوند گروهے از امت من که بیرون روند از دین مثل بیرون رفتن تیر از پیکار قتل کند
ایشان را علی ابن ابی طالب در آنجا از لشکر خلیفه بحق زائد از نه نفر شهید نشدند و از مخالفان زیاده از نه
نفر جان نبردند آخر الامر نوزدهم شهر رمضان المبارک آخر شب جمعه سنه اربعین ابن ملجم شقی در مسجد کوفه
شمشیرے بر فرق مبارک زد و بست و یکم شهر مذکور شب شنبه آنجناب بریاض رضوان خرامید و حسنین علیهما
السلام و عبد الله بن جعفر غسل دادند و محمد بن الحنفیه آب میریخت و کفن آنجناب بدستور کفن رسول بود[2]
صلی الله علیه وآله وسلم و در صواعق محرقه در فصل وفات آنجناب گوید و کفن فی ثلثة اثواب لیس
فیها قمیص و امام حسن ع نماز گزارد و در غری (یعنی ناحیه ۱۲) نجف اشرف مدفون ساختند عمر شریف بقول ارجح شصت و سه ۶۳

[1] نماز خواندم با نبی صلی الله علیه وآله وسلم قبل از مردمان در عمر هفت ساله ۱۲ [2] و کفن داده شد در سه جامه که قمیص در وے نبود ۱۲

سال بوده و مدت خلافت چهار سال و نه ماه و در عمدة الطالب فی نسب آل ابی طالب گفته که اولاد امیر المومنین
در اکثر روایات سی و شش بوده - هیژده پسر و هیژده دختر و عقب آنجناب پنج پسر مانده امام حسن ع و امام حسین ع
و محمد بن الحنفیه و عباس شهید الطف و عمر الاطرف **تنبیه و ایقاظ** شیخ شهاب الدین ابن حجر مکی در صواعق محرقه

گوید - قال الامام احمد ما جاء لاحد من الفضائل ما جاء لعلی وقال اسماعیل القاضی والنسائی وابو علی النیسابوری لم یرد فی حق احد من الصحابة بالاسانید الحسان اکثر ما جاء فی علی قال بعض المتاخرین من ذریة اهل البیت النبوی وسبب ذلك والله اعلم ان الله تعالی اطلع نبیه علی ما یکون بعده مما ابتلی به علی وما وقع من الاختلاف لما آل الیه امر الخلافة فاقتضی ذلك نصح الامة باشتهاره بتلك الفضائل لتحصیل النجاة لمن تمسك به ممن بلغته ثم لما وقع ذلك الاختلاف والخروج علیه نشر من سمع من الصحابة تلك الفضائل وبثها نصحا للامة ایضا ثم لما اشتد الخطب واشتغلت طائفة من بنی امیة بتنقیصه وسبه علی المنابر ووافقهم الخوارج لعنهم الله بل قالوا بکفره اشتغلت جهابذة الحفاظ من اهل السنة ببث فضائله حتی کثرت نصحا للامة ونصرة للحق ثم اعلم انه سیاتی فی فضائل اهل البیت احادیث مستکثرة من فضائله فلتکن منك علی ذکر فانه مر فی کثیر من الاحادیث السابقة فی فضائل ابی بکر رض جمل من فضائل علی واقتصرت هنا علی اربعین حدیثا لانها من غرر فضائله ثم سرد الاحادیث انتهی

گفت امام احمد که نیامده کسی را فضائل چنانکه آمده اند برای علی ابن ابی طالب و گفت اسماعیل قاضی و امام نسائی و ابو علی نیشاپوری که نه وارد شد در حق هیچ یکی از صحابه به سندهائی حسن بیشتر انچه که آمده در حق علی ابن ابی طالب گفت بعضی متاخرین از اولاد اهلبیت نبوی صلعم که سببش والله اعلم این باشد که الله تعالی نبی خود را مطلع کرد بر انچه که بعد وی بدان علی ع ابن ابی طالب مبتلا کرده شد و انچه اختلاف واقع شد در زمان خلافت پس این کلام مقتضی شد تا اینکه امت را نصیحت کرده شود به مشتهر گشتن وی باین فضائل تا که هر کرا که رسد و بوی چنگ زند او را نجاة حاصل شود - باز هرگاه که اختلاف واقع شد و خروج بر وی منتشر کرد هر کسیکه شنید از صحابه این فضائل را فاش کردند آنرا برای نصیحت امت نیز باز وقتیکه شدت گرفت کار - و طائفه از بنی امیه مشغول شدند به کم کردن و دشنام دادن وی بر منبر و او شانرا موافقت کردند خوارج الله لعنت کند او شانرا بلکه بکفرش قائل شدند مشغول گشتند محدثین نقاد از اهل سنت به فاش کردن فضائل وی تا اینکه بکثرت شایع شدند برای نصیحت امت و نصرت امر حق - باز بدانکه عنقریب در فضائل اهلبیت احادیث کثیره از فضائل وی خواهند آمد پس باید که یاد دار پس بتحقیق که گذشت در اکثر احادیث سابقه در فضائل حضرت ابی بکر صدیق رض اکثر از فضائل علی ع و اینجا اقتصار کردم بر چهل حدیث چه که اینها از بهترین فضائل وی اند باز مسلسل بیان کرد احادیث را

و مولانا رشید الدین خان تلمیذ خاص قدوة المحققین شاه عبد العزیز فاروقی محدث دهلوی در رساله

الحق المبین مے نویسد کہ صاحب صواعق در مقصد خامس از مقاصد رابع عشر کہ در فضائل اہلبیت اطہار است
میفرماید [۱] کان ابو بکر رضی اللہ عنہ یکثر النظر الی وجہ علی رضی اللہ عنہ فسألتہ عائشۃ رضی اللہ عنہا
فقال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول النظر الی وجہ علی عبادۃ ومر نحو
ھذا وھذا حدیث حسن انتھی۔ و در اواخر فصل ثانی باب تاسع کہ در فضائل و مآثر امیر المومنین
علی مرتضی است رضی اللہ عنہ مے فرماید و [۲] روی ابن سماک ان ابا بکر قال لہ رضی اللہ عنہما سمعت
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول لا یجوز احد الصراط الا من کتب لہ علی الجواز۔
و در مقصد خامس از مقاصد رابع عشر از فضائل اہلبیت مے فرماید و [۳] لما جاء ابو بکر و علی لزیارۃ
قبرہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بعد وفاتہ بستۃ ایام قال علی تقدم یا خلیفۃ رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فقال ابو بکر ما کنت لاتقدم رجلاً سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم یقول فیہ علی منی کمنزلتی من ربی اخرجہ ابن السمان ونیز صاحب صواعق در فصل ثالث
باب تاسع میفرماید و [۴] اخرج ابو یعلی عن ابی ھریرۃ قال قال عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ لقد
اعطی علی ثلث خصال لان تکون لی خصلۃ منہا احب الی من حمر النعم فسئل وما ھی فقال
تزویجہ ابنتہ فاطمۃ وسکناہ فی المسجد لا یحل لی فیہ ما یحل لہ والرایۃ یوم خیبر وروی احمد
بسند صحیح نحوہ۔ صاحب مفتاح النجا در فصل تاسع عشر از باب ثالث میفرماید [۵] اخرج ابو نصر السجزی
فی الابانۃ والخطیب وابن عساکر عن عمر رضی اللہ عنہ مرفوعاً یخرج قوم من المشرق حلقاً
الرؤس یقرؤن القرآن لا یجاوز حناجرھم طوبی لمن قتلوہ وطوبی لمن قتلھم وقاتل این اشرار
جناب حیدر کرار بودند چنانکہ در حدیث بخاری و مسلم کہ از ابی سعید خدری مرویست بتفصیل تمام مذکور است
و این حدیث بطرق بسیار مرویست و آن ہمہ در مفتاح النجا مجموع چون سرو آنہمہ طولی منجو است لہذا بہ
اشارہ اجمالی بران کہ صاحب مفتاح النجا در کتاب نزل الابرار بما صح من مناقب اہل البیت الاطہار
مسلسل سخن گفتن ۱۲

[۱] بود ابو بکر رضی اللہ عنہ کہ بسیار نظر میکرد بر روئے علی رضی اللہ عنہ پس پرسید ویرا عائشہ رضی اللہ عنہا گفت شنیدم رسول خدا
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را کہ میفرمود نظر کردن بر روئے علی عبادت است وگذشت مثل این حدیث و این حدیث حسن است ۱۲
[۲] و روایت کرد ابن سماک کہ گفت ابو بکر رضی اللہ عنہ شنیدم رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را کہ میگفت نخواہد گذشت از صراط مگر کسیکہ
ویرا نویسد علی جواز (جواز عبور نمودن) ۱۲
[۳] و ہرگاہ کہ آمدند ابو بکر و علی رضی اللہ عنہما برائے زیارت قبر نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بعد وفات وی بشش روز
گفت علی پیش روی کن اے خلیفہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس گفت ابو بکر نیستم من کہ مقدم شوم از مردی
کہ شنیدم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را کہ میگفت درحق وے کہ علی از من مثل منزلت من است نزد پروردگار
خود برآورد این را ابن السمان ۱۲
[۴] و برآورد ابو یعلی از ابی ہریرہ کہ گفت حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ کہ ہر آئنہ دادہ شد علی را سہ خصلت کہ اگر
باشد یکے ازان خصلت برائے من دوست تر باشد بسوے من از شتر سرخ (از شتر سرخ کنایہ است بہ مال کثیر)
پرسیدہ شد کہ آن خصلت کدام اند گفت تزویج کردن با وے دختر خود فاطمہ رضی اللہ عنہا را و سکونت وے در مسجد و نیست
حلال برائے ما دران آنچہ کہ حلال است ویرا و علم دادن یوم خیبر و روایت کرد احمد بسند صحیح مثل ویرا۔ ۱۲
[۵] برآورد ابو نصر سجزی در ابانت و خطیب و ابن عساکر از عمر رضی اللہ عنہ مرفوعاً برآمد خواہند شد قومے از مشرق
سترده سر خوانندہ قرآن تجاوز نمیکند قرآن از حلقہائے شان خوشخبری برائے کسیکہ اوشان ویرا
قتل کنند و یا وے اوشان را قتل کند ۱۲

ذکر نموده است اکتفا می رود و آن اینست که میگوید
ولهذا الحدیث طرق کثیرة وقد اخرجه
غیر الشیخین ابو داؤد الطیالسی واحمد
وابو یعلی وابن حبان والحاکم والخطیب
وغیرهم باختلاف یسیر فی الالفاظ وقد رواه
غیر ابی سعید من الصحابة جماعة مثل علی
وعمر وعبد الله بن مسعود وعبد الله بن
عباس وعبد الله بن عمرو بن العاص وعبد الله
بن الخباب بن الارت وعقبة بن عامر وسهل
بن حنیف وابو الطفیل وابو بکرة وابو ذر وابو
برزة وابو امامة وسعد وعمارة رضی الله
عنهم و در مفتاح النجا در فصل ثانی عشر از باب ثالث میفرماید
واخرج الخطیب عن عمر رضی الله عنه
ان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
خرج الی تبوک واستخلف علیا فقال اتخلفنی
فی النساء والصبیان فقال اما ترضی ان
تکون منی بمنزلة هارون من موسی غیر
انه لا نبی بعدی و در باب مذکور فصل مذکور میفرماید
اخرج الحافظ ابو بکر محمد بن عبد الله الشافعی
البغدادی البزاز فی الغیلانیات وابو نعیم
فی فضائل الصحابة وابن عساکر عن عمر رضی
الله عنه ان النبی صلی الله علیه وآله
وسلم قال لعلی یا علی یدک فی یدی تدخل
معی یوم القیامة حیث ادخل و صاحب صواعق
در فصل ثانی باب تاسع میفرماید اخرج ابو یعلی
عن عائشة رضی الله عنها قالت رایت النبی
صلی الله علیه وآله وسلم التزم علیا وقبله

و برای این حدیث طرق بسیار اند و روایت کرده
وی را سوای شیخین (یعنی بخاری و مسلم) ابو داؤد طیالسی
و امام احمد و ابو یعلی و ابن حبان و حاکم و خطیب
وغیرشان باندک اختلاف لفظی و روایت کرده وی را
غیر ابی سعید از صحابه جماعتی مثل علی و عمر و عبد الله
ابن مسعود و عبد الله ابن عباس و عبد الله
ابن عمرو ابن العاص و عبد الله ابن خباب
ابن الارت و عقبه ابن عامر و سهل ابن حنیف
و ابو الطفیل و ابو بکره و ابو ذر و ابو برزه و ابو امامه
و سعد و عماره رضی الله عنهم۔

و برآورد خطیب از حضرت عمر رضی الله عنه که رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم وقت تشریف بری
بغزوهٔ تبوک بگذاشت بجای خود علی را پس گفت علی که
میگذاری مرا در زنان و طفلان پس فرمود آنحضرت
صلی الله علیه وآله وسلم آیا خوشنود نمیشوی از اینکه باشی
از من بمرتبهٔ هارون از موسی علیه السلام سوای اینکه نیست نبی بعد من
برآورد حافظ ابو بکر محمد ابن عبد الله شافعی بغدادی
بزاز در غیلانیات و ابو نعیم در فضائل صحابه
و ابن عساکر از عمر رضی الله عنه که آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم فرمود به علی که ای علی دست تو
در دست من خواهد بود داخل خواهی شد با من روز
قیامت جائیکه داخل خواهم شد

و برآورد ابو یعلی از عائشه رضی الله عنها که گفت دیدم
نبی صلی الله علیه وآله وسلم را که بگرفت علی را و بوسه داد

وهو يقول بابي الوحيد الشهيد و نیز میفرماید۔
الحديث الثامن والعشرون اخرج الديلمي
عن عائشة رضى الله عنها ان النبي صلى الله
عليه وآله وسلم قال خير اخوتي علي وخير اعمامي
حمزة ذكر علي عبادة الحديث التاسع والعشرون
اخرج الديلمي عن عائشة ان النبي صلى الله
عليه وآله وسلم قال السبق ثلثة فالسابق
الى موسى يوشع بن نون والسابق الى
عيسى صاحب آل يسين والسابق الى محمد
علي ابن ابي طالب وصاحب مفتاح النجا و در فصل ثالث
عشر میفرماید اخرج الحاكم عن عائشة رضى الله
عنها وجابر قالا قال رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم انا سيد ولد آدم وعلي سيد العرب
و در فصل سادس عشر از ان باب میگوید واخرج ابن
مردويه عن عطاء قال سألت عائشة عن
علي رضى الله عنهما فقال ذاك من خير البرية
ولا يشك فيه الا كافر و در فصل ثامن عشر از ان باب
میگوید اخرج ابن مردويه عن عائشة رضى الله
عنها ان النبي صلى الله عليه وآله وسلم
قال الحق مع علي يزول معه حيث ما زال و في
رواية اخرى عنها علي مع الحق والحق معه
در همین فصل میفرماید واخرج ابن مردويه عن عائشة
رضى الله عنها انها لما عقر جملها ودخلت دارا
بالبصرة فقال لها اخوها محمد انشدك الله
اتذكرين يوم حدثني عن النبي صلى الله
عليه وآله وسلم انه قال الحق لن يزال مع
علي وعلي مع الحق لن يختلفا ولن يتفرقا قالت نعم

ویرا در انحالیکه میگفت قربان باد بر تو پدر من که شهید یکتا بود
حدیث بست و هشتم بر آورد دیلمی از عایشه رضی الله تعالی
عنها که فرمود آنحضرت صلی الله علیه وآله
وسلم که بهترین برادران من علی است و بهترین اعمام
من حمزه۔ ذکر علی عبادت است۔ حدیث بست و نهم
بر آورد دیلمی از حضرت عایشه رضی الله عنها که فرمود
نبی صلی الله علیه وآله وسلم پیش روندگان سه
کسانند پیش رونده بسوی موسی یوشع ابن نون است
و پیش رونده بسوی عیسی صاحب آل یسین و پیش رونده
بسوی محمد صلی الله علیه وآله وسلم علی ابن ابی طالب۔
بر آورد حاکم از عایشه رضی الله
عنها و نیز جابر که فرمود رسول الله صلی الله علیه
وآله وسلم که من سردار اولاد آدم ام و علی سردار عرب است۔
و بر آورد ابن
مردویه از عطا که گفت پرسیدم عایشه را رضی الله
عنها از علی رضی الله عنه پس گفت وی بهترین خلق است
و نه شک خواهد کرد در وی مگر کافر۔
بر آورد ابن مردویه از عایشه رضی الله عنها
که فرمود نبی صلی الله علیه وآله وسلم که حق با علی
است زائل میشود با وی جائیکه زائل شد و در روایت
دیگر است که علی با حق است و حق با وی۔
و بر آورد ابن مردویه از عایشه رضی الله
عنها که بتحقیق وقتیکه پی کرده شد شتر وی و داخل شد
بخانهٔ در بصره پس گفت برادر او محمد ابن ابی بکر صدیق رض
یاد دهاند ترا خدا (نشد بمعنی گم شده جستن و شعر خواندن)
یاد میداری روزیکه حدیث بیان کردی مرا از نبی صلی الله
علیه وآله وسلم که فرمود حق همیشه خواهد ماند با علی و علی با حق هرگز مختلف
نخواهند شد و نه متفرق فرمود عایشه رض بلی۔

ودر فصل ثالث باب مذکور مے فرماید۔
واخرج الدیلمی عن ابن عمرؓ قال قال رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم لوان السموات
والارض موضوعتان فی کفۃ وایمان علی
فی کفۃ لرجح ایمان علی ودر فصل سابع باب مذکور
میفرماید اخرج احمد بسند صحیح عن ابن عمرؓ
قال لقد اوتی ابن ابی طالب ثلث خصال
لأن تکون لی واحدۃ منھن احب الی من
حمر النعم زوجہ رسول اللہ صلے علیہ وآلہ
وسلم بنتہ وولدت لہ وسد الابواب الا بابہ
واعطاہ الرایۃ یوم خیبر
وصاحب صواعق محرقہ در فصل ثانی باب تاسع میفرماید
واخرج الترمذی عن ابن عمر قال آخی النبی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بین اصحابہ فجاء
علی تدمع عیناہ فقال یارسول اللہ آخیت
بین اصحابك ولم تؤاخ بینی وبین احد فقال
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم انت اخی فی الدنیا
والآخرۃ وصاحب مفتاح النجا در فصل خامس عشر از باب ثالث میگوید
اخرج الطبرانی عن ابن عمر رضی اللہ عنہما وغیرہ
ان رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
قال بغدیر خم من کنت مولاہ فعلی مولاہ
اللھم وال من والاہ وعاد من عاداہ۔
ودر فصل سادس عشر از باب مذکور میفرماید
اخرج الحافظ ابو بکر احمد بن عبد الرحمن الجلال
الشیرازی فی کتاب القاب الرجال وابن النجار
فی تاریخہ عن ابن عمر رضی اللہ عنہما ان رسول
اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم قال اللھم اشھد لھم

برآورد دیلمی از ابن عمرؓ کہ گفت فرمود آنحضرت صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم اگر آسمان وزمین ہردو دریک
پلہ داشتہ شوند وایمان علی دریک پلہ ہر آئنہ
مرجح باشد ایمان علی رضی اللہ عنہ۔
برآورد امام احمد بسند صحیح از ابن عمر رضے اللہ عنہ
کہ فرمود بتحقیق دادہ شد ابن ابی طالب را سہ خصلت
کہ اگر میشدے برائے من یکے ازان سہ دوست تر داشتمے
از شتران سرخ کتخدا گردانید ویرا رسول خدا صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم از دختر خود واولاد شد ویرا ازان وبند
کردہ شدند دروازہ ہا مگر دروازۂ وے (یعنی دروازہ خانہائے
صحابہؓ کہ درمحاذ مسجد نبوی بود ہمہ بند کردہ شدند مگر دروازہ خانہ حضرت
امیر کرم اللہ وجہہ) وداد ویرا علم روز خیبر ۱۲
وبرآورد ترمذی از ابن عمرؓ کہ گفت مواخاۃ کرد آنحضرت
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم میان اصحاب خود (مواخاۃ بمعنی
باکسے برادری کردن) پس آمد علی گریان وگفت یارسول اللہ
مواخاۃ کردی میان اصحاب خود ونکردی میان من وکسی پس
فرمود صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تو برادر منی ہستی در دنیا وآخرت۔

برآورد طبرانی از ابن عمرؓ وغیر وے کہ رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وآلہ وسلم فرمود یوم غدیر خم کہ کسیکہ باشم
مولائے وے پس علی مولائے ویست۔
بارالٰہا دوست دار کسیکہ دوست دارد ویرا ودشمن دار
کسی را کہ دشمن دارد ویرا (غدیر خم موضعیست بجحفہ میان مکہ ومدینہ کذا فی المنتخب ۱۲)
برآورد حافظ ابو بکر احمد بن عبد الرحمن جلال شیرازی
در کتاب القاب الرجال وابن نجار در تاریخ
خود از ابن عمرؓ کہ فرمود رسول اللہ صلے اللہ علیہ
وآلہ وسلم بار الٰہا گواہی میدہم برای شان

اللهم قد بلغت هذا اخی و ابن عمی
و صهری و ابو ولدی اللهم کب من
عاداه فی النار - و در فصل سابع عشر ازان باب میفرماید
و اخرج الطبرانی عن ابن عمر رضی الله عنهما
ان رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
قال الا ارضیك یا علی انت اخی و وزیری
تقضی دینی و تنجز موعدی و تبرء ذمتی فمن
احبك فی حیوة منی فقد قضی نحبه و من
احبك فی حیوة منك بعدی ختم الله له بالامن
والایمان و من احبك بعدی و لم یرك ختم الله
له بالامن والایمان و آمنه یوم الفزع و من
مات و هو یبغضك یا علی مات میتة
جاهلیة یحاسبه الله بما عمل فی الاسلام -
و در فصل ثامن عشر ازان باب میفرماید -
و اخرج الطبرانی فی الکبیر عن ابن عمر رضی الله
عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه
و آله و سلم من فارق علیا فارقنی و من فارقنی
فقد فارق الله انتهی -

بار الہا تبلیغ کردم که این برادر من است و پسر عم من
و داماد من و پدر اولاد من - بار الہا سرنگون کن کسے را
که دشمن دارد وے را در دوزخ -
بر آورد طبرانی از ابن عمر رضی الله عنهما که فرمود
رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آیا خوشنود نکنم
ترا اے علی که تو برادر من هستی و وزیر من ادا خواهی کرد
قرض مارا و وفا خواهی کرد وعده مارا و بری خواهی کرد
ذمه ما پس کسیکه دوست دارد ترا در حیات من پس تمام کرد
اجل خود را و کسیکه دوست دارد ترا در حیات تو بعد من
خدا وے را ختم سازد با من و ایمان و هر که دوست دارد ترا
بعد من و نه دید ترا خاتمه وے سازد خدا با من و ایمان و پناه دهد وے را
روز قیامت و هر که مرد در حالیکه بغض میداشت از تو اے علی
مرد بموت جاهلیت حساب خواهد کرد وے را خدا از انچه که عمل کرد در اسلام

و بر آورد طبرانی در معجم کبیر از ابن عمر رض که گفت فرمود
رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم کسیکه
مفارقت کرد از علی مفارقت کرد از من و کسیکه مفارقت کرد
از من پس مفارقت کرد از خدا -

و مسند الوقت شاه ولی الله المحدث الفاروقی الدهلوی در ازالة الخفا عن خلافة الخلفاء در مآثر امیر المومنین
و امام الاشجعین اسد الله الغالب علی ابن ابی طالب میگوید که ازان جمله است که با آنحضرت قرابت (بمعنی نشانها ۱۲)
قریبه داشت و در شرافت نسب صاحب مرتبه اعلی بود[1] هو علی بن ابی طالب بن عبد المطلب
و امه فاطمة بنت اسد بن هاشم قال ابو عمر هی اول هاشمیة ولدت هاشمیا پس مرتضی
و اخوة او اول آن جماعت اند که از جانب پدر و مادر هر دو هاشمی باشند و بعد از وے حضرات
حسنین رضی الله عنهما و بعد ازایشان امام محمد باقر و عبد الله محض و اخوة او (برادران ۱۲) بهمین صفت بوده اند
و جناب نبوی صلی الله علیه و آله و سلم در باب فاطمه بنت اسد میفرمودند[2] (برادران ۱۲) کانت امی بعد امی
التی ولدتنی ان ابا طالب کان یضع الصنع و یکون له المأدبة و کان یجمعنا علی طعامه

[1] آن علی ابن ابی طالب ابن عبد المطلب و مادر وے فاطمه بنت اسد بن هاشم ابو عمر گفته که وے اول هاشمیه بود که زائید هاشمی را ۱۲
[2] بود مادر من بعد مادرے که زائید مارا و بود ابو طالب که کار میکرد وے بود برائے وے ضیافت و جمع میکرد مارا بر طعام خود

فكانت هذه المرأة تفضل منه شيئاً فاعود فيه اخرجه الحاكم وهم دران كتاب بعد سرد احاديث

وآثار داله بر فضائل و مناقب آنحضرت مینویسد این است سوابق اسلامیه حضرت مرتضی رضی الله

عنه و احادیث دیگر که متضمن سائر خصال وے کرم الله وجهه زیاده است از انکه احصائے آن در مقدور

آید میخواهیم که جملهٔ صالحه ازان احادیث درین اوراق بر نگاریم اخرج الحاکم عن احمد بن حنبل قال

ماجاء لأحدٍ من اصحاب من الفضائل ماجاء لعلی بن ابی طالب رضی الله عنه

عبد ضعیف گوید سببِ همچنین اجتماع دو جهت است در مرتضی رضی الله تعالی عنه یکی رسوخ او در سوابق

اسلامیه چنانکه قدرے پیشتر ازان بیان کردیم دوم قرب قرابت او با آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم

و آنجناب اوصل ناس بارحام و اعرف ناس بحقوق قرابت بودند باز چون عنایت الٰهی مشاهده نمود

حضرتِ مرتضی را در کنار تربیت آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم انداخت مرتبهٔ قرابت دو بالا شد

و کرامت دیگر در کار او کردند رضی الله تعالی عنه باز چون حضرت فاطمه زهرا را رضی الله عنها در عقد او

دادند مزید فضیلت او یار شد باز در ایام خلافتِ او چون اختلاف بوقوع آمد و خواطر اهل عصر از وے

برگشت بقیهٔ اصحاب جنابِ نبوی صلی الله علیه و آله وسلم در رفع این فتنه مساعی جمیله مبذول داشتند

و هر تیری که در ترکشِ او شان بود صرف کردند شکر الله سعیهم ازین جهت دائرهٔ روایت احادیث فضائل او

گشاده تر شد بعضے بدرجهٔ تواتر و بعضے آخر بدرجهٔ حسان رسید باز چون فتنهٔ تشیع سر بر آورد و جماعت

بیباکان پا از حد اعتدال بیرون نهاده وضع احادیث پیدا کردند ترویجا لبدعتهم و سیعلم الذین ظلموا ای

منقلب ینقلبون بالجمله ما از ایراد احادیث موضوعه و احادیث شدیدة الضعف که بکار متابعات و شواهد

نمے آید تحاشی داریم و انچه در مرتبهٔ صحت و حسن است یا ضعف محتمل دارد آنرا روایت میکنیم الی آخر ما قال و سرد

من الاحادیث المتواترة والحسان وغیرها فی فضائله رضی الله عنه کاتب الحروف گوید که چون

عد و احصار فضائل آنجناب مقدور بشر نیست ناچار اکتفا بر قدر اجمالی ازان کرده باقتضاے وقت و حال

اندکے از فضائل سیدة النساء فاطمة الزهراء علیها السلام و نیرین اعظمین حضرت سبطین امام حسن و امام حسین

علیهما السلام از صحائف ثقات اهل سنت مذکور مے شود۔

فضائل حضرت سیدة النساء فاطمة الزهراء علیها السلام

صاحب مفتاح النجا در فصل رابع باب رابع میفرماید۔

اخرج الخطیب عن عائشة رضی الله تعالی عنها	بر آورد خطیب از عائشه رضی الله تعالی عنها

۱؎ پس بود این زن که زیاده میکرد از وے چیزے را که دوباره میخوردم در آن بر آورد این را حاکم ۱۲ ۲؎ بر آورد حاکم از امام احمد ابن حنبل که گفت نیامد برائے کسے از اصحاب فضائل چنانکه آمد برائے علی ابن ابی طالب رضی الله عنه ۱۲ ۳؎ و خواهند دانست ظالمان که بکدام جا باز خواهند گشت ۱۲ ۴؎ تا آخر انچه که گفت و مسلسل بیان کرد از احادیث متواتره و حسن و غیره در فضائل وی رضی الله عنه ۱۲

قالت قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم اذا کان یوم القیامة نادی منادٍ یا معشر الخلائق طاءطاؤا رؤسکم حتی تجوز فاطمة بنت محمد صلی الله علیه وآله وسلم وایضا در فصل مذکور مے فرماید اخرج الحاکم عن عائشه رضی الله تعالی عنها قالت قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بفاطمة یا فاطمة الا ترضین ان تکونی سیدة نساء العالمین وسیدة نساء المؤمنین وسیدة نساء هذه الامة ونیز در مقام مذکور میفرماید اخرج الطبرانی عن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال لکل بنی انثی فان عصبتهم لابیهم ما خلا ولد فاطمة فانی انا عصبتهم وانا ولیهم وصاحب صواعق در فصل ثانی باب حادی عشر حدیث مذکور را باین الفاظ نقل کرده

الحدیث الحادی والعشرون اخرج الطبرانی عن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال لکل بنی انثی عصبتهم لابیهم ما خلا ولد فاطمة فانی انا عصبتهم وانا ابوهم انتهی۔

فضائل حسنین علیهما السلام

صاحب مفتاح النجا در فصل رابع باب خامس میفرماید اخرج ابو نعیم فی الحلیة عن ابی بکر رضی الله تعالی عنه قال کان النبی صلی الله علیه وآله وسلم یصلی بنا فیجیئ الحسن وهو ساجد وهو اذ ذاک صغیر فیجلس علی ظهره ومرة علی رقبته فیرفعه النبی صلی الله علیه وآله وسلم رفعا رفیعا

که گفت فرمود پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم وقتیکه خواهد بود روز قیامت منادی ندا خواهد کرد که اے طائفه خلائق سر در پیش بیفگنید تا که بگذرد فاطمه دختر محمد صلی الله علیه وآله وسلم۔

برآورد حاکم از عائشه رضی الله عنها که گفت فرمود رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بفاطمه که اے فاطمه آیا راضی نیشوی که باشی سردار زنان عالم وسردار زنان مومنین وسردار زنان این امت۔

برآورد طبرانی از ابن عمر رضی الله عنهما که فرمود نبی صلی الله علیه وآله وسلم هر نبی را که اولاد دختر است عصبه شان از جانب پدر شان اند سوای اولاد فاطمه پس تحقیق من عصبه شان وولی شان ام۔

حدیث بست ویکم برآورد طبرانی از ابن عمر رضی الله عنهما که فرمود آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم هر نبی را که اولاد دختر است عصبه شان مے باشد از جانب پدر شان سوای اولاد فاطمه پس تحقیق من عصبه شان ام و پدر شان۔ عصبه یعنی آنانکه وارث کسے شوند و در فرائض عصبه هر کسے که خویش کسے باشد واو را حصه معین و فریضه معلوم نباشد وبعد از اهل فرائض هر چه بماند بگیرد کذا فی المنتخب ۱۲

برآورد ابو نعیم در حلیة الاولیا از ابی بکر رضی الله تعالی عنه گفت بود نبی صلی الله علیه وآله وسلم که نماز میخواند با ما پس آمد حسن درانحالیکه نبی صلی الله علیه وآله وسلم در سجده بود وی در ینوقت صغیر بود پس نشست بر پشت آنحضرت یکبار بر گردن وی پس برداشت وی را نبی صلی الله علیه وآله بلند کرده

فلما فرغ عن الصلوة قالوا یارسول الله انك
تصنع بهذا الصبی شیئاً لا تصنعه باحد فقال
النبی صلی الله علیه وآله وسلم ان هذا ریحانتی
وان هذا ابنی سید وعسی ان یصلح الله تعالی به
بین فئتین من المسلمین و در فصل ثالث باب مذکور میفرماید
اخرج الطبرانی عن عمر وغیره وابن عساکر عن
عائشه رضی الله عنها وغیرها وابن الاخضر
عن ابن ابی بکر الصدیق رضی الله عنهم ان
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قال الحسن
والحسین سیدا شباب اهل الجنة و در فصل رابع
باب مذکور میگوید اخرج ابن عساکر عن عائشة
رضی الله عنها ان النبی صلی الله علیه وآله
وسلم قال اللهم انی احب حسنا فاحبه واحب
من یحبه و صاحب صواعق در فصل ثالث از باب
حادی عشر میفرماید الحدیث الثامن والعشرون
اخرج ابن سعد والطبرانی عن عائشة ان
النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال اخبرنی
جبرئیل ان ابنی الحسین یقتل بعدی بارض
الطف وجاءنی بهذه التربة فاخبرنی ان فیها
مضجعه و صاحب صواعق در فصل ثالث از باب
حادی عشر میفرماید الحدیث الحادی عشر اخرج
ابن عساکر عن علی وعن ابن عمر وابن ماجه
والحاکم عن ابن عمر والطبرانی عن قرة وعن
مالك بن الحویرث والحاکم عن ابن مسعود
ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال ابنای
هذان الحسن والحسین سیدا شباب اهل الجنة
وابوهما خیر منهما و درهمین فصل در تحت ذکر حدیث

وقتیکه از نماز فارغ گشت صحابه عرض کردند یا رسول الله
میکنی باین بچه آنچه نمیکنی با کسے فرمود صلے الله علیه وآله وسلم
هر آئینه این ریحان من است و پسر من سید است
و قریب است که صلح کند الله تعالے بسبب وے
میان دو طائفۂ مسلمین۔
برآورد طبرانی از عمر رضے الله عنه وغیره وابن عساکر از
عائشه رضے الله عنها وغیر وے وابن اخضر از حضرت
ابی بکر صدیق رضے الله عنه که فرمود رسول الله
صلے الله علیه وآله وسلم که حسن وحسین سرداران جوانان
اہل جنت اند۔
برآورد ابن عساکر از عائشه رضی الله عنها که
فرمود آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم بار الٰها
من دوست میدارم حسن را پس دوست دار
ویرا و دوست دار کسے را که دوست دارد اورا۔
حدیث بست و هشتم برآورد ابن سعد و طبرانی از
عائشه رضے الله عنها که فرمود نبی صلے الله علیه وآله
وسلم که خبر داد مرا جبرئیل که پسر من حسین قتل خواهد شد
بعد من در زمین طف که (موضع است نزد کوفه کذا فی المنتخب)
و آورد پیش من خاک آن مقام و خبر داد مرا که درین خاک خوابگاه
وے یعنی مدفن خواهد بود۔
حدیث یازدهم برآورد ابن عساکر از حضرت علی رضے الله
عنه و ابن عمر رضے الله عنهما و ابن ماجه و حاکم از ابن
عمر رضے الله عنهما و طبرانی از قره و مالک ابن الحویرث
و حاکم از ابن مسعود رضے الله عنه که فرمود
نبی صلے الله علیه وآله وسلم این هر دو پسران من
حسن وحسین سرداران جوانان جنتیان اند و پدرشان بهتر
ازین هر دو است۔

سابع والعشرون میفرماید- واخرج ابن سعد عن عمران ابن سلیمان قال الحسنؑ والحسینؑ اسمان من اسماء اهل الجنة ما سمیت العرب بهما فی الجاهلیة واخرج البخاری عن عبد الرحمن بن ابی نعیم قال سمعت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما وسأله رجل عن المحرم یقتل الذباب قال اهل العراق یسألون عن الذباب وقد قتلوا ابن بنت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وقال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم هما ریحانتای من الدنیا

وبرآورد ابن سعد از عمران ابن سلیمان که گفت حسن و حسین علیهما السلام دو اسم اند از اسمای جنتیان نه نام نهاده شدند بآن عرب در زمان جاهلیت -
وبرآورد بخاری از عبد الرحمن ابن ابی نعیم که گفت شنیدم عبد الله ابن عمر را رضی الله عنهما و پرسیدش مردے در باب قتل مگس محرم را گفت اهل عراق می پرسند از قتل مگس و حالانکه قتل کردند نواسهٔ رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را در حالیکه فرمود رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم که این هر دو ریحان من اند از دنیا -

نظم

اگر عمرے بیارایم سخن را
سخن گیرم که جز دُرّ عدن نیست
سخن گر بگذرد از چرخ اخضر
کمالش گرچه نزد ماست ظاهر
دو گیتی را وجودش زیب و زین است

نشاید نظم من نعت حسن را
سزاے وصف اخلاق حسن نیست
هنوز از وصف او باشد فروتر
زبان ماز مدح اوست قاصر
نظیر او اگر خواهی حسین است

فصل دوم در کیفیت کفالت ابو طالب مر آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم را مع فضائل عامه جناب امیر علیه السلام

فاضل میبذی در فواتح گوید فاتحه سابعه در فضائل و احوال مرتضی علیه السلام بر وفق حدیث و قرآن قدیم وانه فی ام الکتاب لدینا لعلی حکیم[1] پدر او ابو طالب بن عبد المطلب بن هاشم بود و یک دقیقه از دقایق تقویت نبی علیه الصلوٰة والسلام فرو نمیگذاشت و بآن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم محبت تمام داشت واز اشعار او فهم مے شود که تصدیق به نبوت داشته لیکن از حمیت تلفظ کلمه شهادت نمی نمود بتفصیل آن در حرف دال و عین ولام خواهد آمد انشاء الله تعالیٰ و نظم اوست [2]

ان علیا وجعفرا ثقتی	عند ملم الزمان الکرب
لا تخذلا وانصرا ابن عمکما	لاخی لامی ومن بینهم ابی
والله لا اخذل النبی ولا	یخذله من بنی ذو حسب

و مادر علی رضی الله عنه فاطمه بنت اسد بن هاشم بود

[1] و هر آئینه این کتاب ثبت است در لوح محفوظ نزدیک ما هر آئینه این کتاب بلند قدر با حکمت است ۱۲
[2] بتحقیق علی و جعفر هر دو معتمد من اند نزدیک ناپایداری زمانه و سختی ها قسم بخدا که رسوا نکنم نبی را و نه رسوا خواهد کرد ویرا شخصے صاحب حسب رسوا نکنید هر دو بلکه مدد دهید پسر عم خود را و برادر ...

ابن عم و ... [illegible]

وابن اثیر گوید او ایمان بحضرت رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم آورد وہجرت بمدینه کرد و یافعی گوید آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم او را بقمیص خود تکفین فرموده وخود او را دفن کرد وگفت کانت احسن خلق الله صنیعا الیّ بعد ابی طالب[۱] و او مرتضے را اسد نام کرد و ابوطالب علی گفت وگفت سمیته بعلیٍ کی یدوم له ٭ عن العلو وخیر العز ادومه[۲] ومثل این شان حضرت صلے الله علیه وآله وسلم گفته

اتانی نبی بعد ناس وفترة من الله ٭ والاوثان فی الارض تعبّد[۳]
وشق له من اسمه لیجلّه ٭ فذو العرش محمود وهذا محمّد

از مهر علیؑ کسے که یابد عرفان ٭ نامش همه دم نقش بود بر دل و جان
این نکته ظرفه بین که ارباب کمال ٭ یابند ز بیّنات نامش ایمان

وحافظ مجد الدین فیروز آبادی در سفر السعادة وشیخ عبد الحق در شرح آن گوید که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کنیت کرد امیر المؤمنین علیؑ را به ابوتراب و باکنیت اول که ابو الحسن است جمع کرد و این کنیت دوست تر و گرامی تر بود بعلی از کنیتِ اول از جهتِ تواضع ومحبت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وقصهٔ تکنیهٔ وے رضے الله عنه باین کنیت چنانچه بخاری ومسلم از سهل بن سعد ساعدی آورده اند آنست که گفت در آمد وے کرم الله وجهه بر فاطمه رضی الله عنها پستر بیرون رفت وخسپید در مسجد وچون حضرت رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم در بیتِ فاطمهؑ در آمد وعلی را ندید پرسید کجاست ابنِ عم تو یعنی علیؑ واین بر عادت زبانِ عرب است که گویند وخواست که زوج تو یا مانند آن گوید فاطمه رضی الله عنها گفت که میانِ من ووے چیزے واقع شده پس غضب کرد و بیرون رفت وقیلوله نزدِ من نکرد پس آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم کسے را فرمود که ببیند کجاست علیؑ آن کس آمد وگفت یا رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم هست در مسجد خواب میکند پس آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم در مسجد بر سر وے آمد ودید که بر پهلو خفته و رداے او از پهلو افتاده وبدنِ شریفش گرد آلود شده پس آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم فرمود قم یا اباتراب قم یا اباتراب از آن روز کنیت او ابوتراب شد ومخالفان ومعاندان ویرا باین کنیت مے خوانند وبه تنقیص وتحقیر وے خیال میکردند وحال آنکه در وے کمال تعظیم وتکریم او بود ؎ خاک شو خاک تا بروید گل ٭ که بجز خاک نیست مظهر کل ۔ بعض اہل تحقیق از ارباب تصوف را در ان اسم اشاره هائے دقیق ومعانی بلیغ است که دلالت بر کمال رتبه ونهایت فضیلت او دارد وتراب را اشاره بوجود اہل توحید وفنا دارند پس حاصل معنی ابوتراب آن شود که وے رضی الله عنه اصل ومقتدا وامام ومرجع طائفهٔ فقرا وارباب فنا واهل کمال است چنانچه منتهائے سلاسل مشائخ طریقه بذات شریفهٔ اوست واهمینی جناب حقائق آیات صاحب الاسرار والانوار جمال الدین خواجه محمد باقی قدس سره در بعضے کلمات خود

[۱] بود عمده تر خلق الله به افعال نزد من بعد ابی طالب ۱۲ [۲] نام نهادم ویرا به علی تا که همیشه ماند ویرا علو یعنی بزرگی وبهترین عزت آنست که پایدار باشد ۱۲ [۳] آمد ما را نبی بعد مردمان ومدتی دفترة بمعنی زمان میان دو پیغامبر) از خدا در انحالیکه پرستش بتان میشد در زمین وشگافته برای

در رشتهٔ نظم آورده است **نظم**

من حاصل این خطاب گویم ‌ ‌ مضمون ابوتراب گویم
خاک اند جماعتی که مردند ‌ ‌ هستی بخدای خود سپردند
از سطوت نور در شکسته ؛ ‌ ‌ در آب بقا فرو نشسته ؛
گردی نه به پشت پای ایشان ‌ ‌ در کف پای خود چه امکان
سرحلقهٔ خاکیان علیؑ بود ‌ ‌ سرسلسلهٔ جهان علیؑ بود
زان بحر دو نهر تند بگشود ‌ ‌ یکسو حسن و حبیب و داؤد
معروف و سری جنید بغداد ‌ ‌ کز وی طرقی کثیره بگشاد
یکسوی دگر لطیفهٔ پاک ‌ ‌ مستور بزیر پردهٔ خاک
سبطین رسول و زینؑ عباد ‌ ‌ پس باقرؑ و صادقؑ نکوزاد
این سلسله از طلای ناب است ‌ ‌ این خانه تمام آفتاب است
معنی ابوتراب این است ‌ ‌ تفسیر اشاره اینچنین است

و بامثال این اشاره تصریح کرده اند جماعتی از اکابر صوفیه چون مولانا اسمعیل ابن محمد البخاری در شرح تعرف و قدوهٔ نقشبندیه خواجه محمد پارسا در فصل الخطاب و مولانا الجامی النقشبندی در شواهد النبوة و دیوان اشعار و غیرهم فی غیرها صفی ابن الحسین در رشحات می نویسد که عارف جامی هرگاه که بشرف زیارت حریم حرمت نجف که قبلهٔ عزت و شرف است مشرف شد بداهتهً انشا کرد

غزل

قد بدا[1] مشهد مولای اِنجوا[2] جملی ‌ ‌ که مشاهد شد ازان مشهدم انوار جلی
روشن آن مظهر صافی است که بر صورت اصلی ‌ ‌ آشکار است درو عکس جمال ازلی
چشم از پرتو رویش بخدا بینا شد ‌ ‌ جای آن دارد اگر کور شود معتزلی
زندهٔ عشق نمرده است و نمیرد هرگز ‌ ‌ لایزالی بود این زندگی و لم یزلی
در جهان نیست متاعی که ندارد بدلی ‌ ‌ خاصهٔ عشق بود منقبت بی بدلی
دعوی عشق و تولا مکن ای سیرت تو ‌ ‌ ببغض ارباب دل از بیخردی و دغلی
مشک بر جامه زدن سود ندارد چندان ‌ ‌ چونکه در جامه گرفتار بگنده بغلی
چون ترا چاشنی شهد محبت نرسید ‌ ‌ از شه[3] نحل چه حاصل ز لباس عسلی

جامی از قافله سالار ره عشق ترا ‌ ‌ گر بپرسند که آن کیست علی گوی علی

[1] تحقیق ظاهر شد مشهد مولای من پس نجوا یا ان شتر مرا ۱۲ [3] اشاره است بانکه لقب آنحضرت یعسوب المومنین بود و یعسوب بمعنی امیر مگسان شهد ۱۲

وبعد از زیارت مشهد مقدس و مرقد منور حضرت امیر کرم الله وجهه و رضوان الله علیه قصیدهٔ غرّا[روشن ۱۲] در منقبت آنحضرت بسلک نظم در آورد که اینست

قصیده

اصبحت زائراً لک[ف۱] یا شحنة النجف — بهر نثار مرقدِ تو نقدِ جان بکف

تو قبلهٔ دعائی و اهلِ نیاز را — روئے امید سوئے تو باشد زهر طرف

مے بوسم آستانهٔ قصرِ جلالِ تو — در دیده اشکِ عذر ز تقصیرِ ما سلف

گر پرده هائے چشم مرصع بگوهرم — فرشِ حریمِ قبرِ تو گردد زهی شرف

خوش حالم از تلاقیِ خدام حضرتت — باشد کنم تلافیِ عمری که شد تلف

رو کرده ام ز جملهٔ اکناف سوئے تو — تا گیریم ز حادثهٔ دهر در کنف

دارم توقع این که مثالِ رجائے من — یابد ز کلکِ فضلِ تو توقیع لا تخف

بر روئے عارفان تو مفتوح گشته است — ابواب کنت کنز[نشان ۱۲] به مفتاح من عرف
[دروازه های کنت کنزا الخ بکلید معقولِ من عرف نفسه الخ]

جز گوهرِ ولائے ترا پرورشش نداد — هر کس که با صفائے درون زاد چون صدف

خصم تو سوخت در تپ تبت[ف۲] چو بولهب — نادیده از زبانهٔ[چنگاری ۱۲] حسرت هنوز تف

نسبت کنندگان کفِ جودِ ترا به بحر — از بحرِ جودِ تو نشناسد غیرِ کف[۱۲]

رفت از جهان کسیکه نه پے در پئے تو رفت — لب پر نفیر یا اسفا دل پر از اسف

اوصاف آدمی نبود در مخالفت — سترِ پدر که یافت نه فرزندِ ناخلف

زان پایه برتری تو که کنهِ کمالِ تو — دانند شدن سهامِ خیالات را هدف

نا جنس را چه حد که زند لافِ حبِ تو — او را بود بجانبِ موهومِ خود شغف

جنسیت است عشق و موالات را سبب — حاشا که جنسِ گوهرِ رخشان بود خذف

مشکل بود ز خوانِ نوالت نواله یاب — خر سیرتی که دین بر آبست یا علف

مه بے کلف ندید کسے وین عجب که هست — خورشید وار ماهِ جمالِ تو[ای منتظر ۱۲] بے کلف

بر کشفِ سرِ لو کشف[ف۲] آنرا کجاست دست — کز پوست یا بردان نه نهاده است چون کشف[باخه ۱۲]

جامی ز آستانِ تو کانجا پئے سجود
هر صبح و شام اهلِ صفا مے زنند صف

گردے بدین رفت و بجیب صبا نهفت — اهدی[ف۳] الی احبته اشرف التحف

انتهی قال الحرانی وهو احد الفقهاء المحدثین
سلسلة اهل الطریق تنتهی من کل وجه

گفت حرانی که یکے از فقهائے محدثین است که
سلسله اهل طریق (یعنی صوفیه) منتهی میشود از هر طریق

ف۱ صبح کردم زیارت کنان تو اے سردار نجف ۱۲ ف۲ این اشاره است بسوی ارشاد شریف لو کشف الغطاء لما ازددت یقینا یعنی اگر پرده برانداخته شود هر آئینه یقین من زیاده نگردد ۱۲ ف۳ هدیه دهد بسوئے احباب خود بزرگترین تحفه ۱۲

من جهة المشائخ والمريدين الى اهل البيت
فجهات طرق المشائخ ترجع عامتها الى تاج العارفين
ابى القاسم الجنيد وابو القاسم اخذها من خاله
السّرى والسّرى ائتم بمعروف وكان معروف مولى
على موسى الرضا وهو عن آبائه رضى الله تعالى
عنهم فرجع الكل الى على كرم الله وجهه انتهى ما نقل
الفاضل عبد الرؤف محمد المناوى المحدث الشافعى
فى شرح الجامع الصغير واليه الاشارة فى الآية
انا لما طغى الماء حملناكم فى الجارية لنجعلها لكم
تذكرة وتعيها اذن واعية مع حديث الا ان
مثل اهل بيتى فيكم مثل سفينة نوح من ركبها
نجا ومن تخلف عنها هلك وفى لفظ غرق رواه
احمد وابن جرير والحاكم عن ابى ذر الغفارى
والصولى من جهة الرشيد عن آبائه عن ابن عباس
والبزار عنه وعن ابن الزبير وحديث سألت الله
ان يجعلها اذنك يا على فقال على ما سمعت
من رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم شيئا
فنسيته وحديث يا على ان الله امرنى ان ادنيك
واعلمك لتعى انزلت هذه الآية
وتعيها اذن واعية فانت اذن
واعية لعلمى

مشائخ و مریدین بسوے اہل بیت پس جہات
طرق مشائخ بالعموم راجع میشوند بسوے تاج العارفین
ابی القاسم جنید و ابو القاسم گرفت آنرا از خال خود
حضرت سری سقطی و وے اقتدا کرد بمعروف کرخی
و وے بود غلام حضرت امام علی موسی رضا رضی اللہ تعالی
عنہ و او گرفت از آبائے خود رضی اللہ عنہم پس راجع شد
ہمہ طرق جانب علی کرم اللہ وجہہ انتہی اینست آنچہ نقل کرد فاضل
عبد الرؤف محمد مناوی محدث شافعی در شرح جامع صغیر و بسوے
ہمین اشارہ است در آیۂ کریمہ انا لما طغی الماء الخ یعنی بتحقیق
وقتیکہ از حد گذشت آب سوار کردیم شمارا بکشتی روان تا
بکنیم این مقدمہ را برائے شما پندے و یاد دارد آنرا گوش
یاد دارندہ مع حدیث الا ان مثل اہل بیتی کمثل الی آخرہ
یعنی خبردار بتحقیک داستان اہل بیت من میان شما مثل کشتی
نوح است کہ ہرکہ سوار شد بران نجات یافت وہرکہ بازماند ازان ہلاک شد
و در لفظے است غرق یعنی غرق شد روایت کرد این را احمد و ابن
جریر و حاکم از ابی ذر غفاری و صولی از جہت رشید از آبائے خود از
ابن عباس و بزار از وے و از ابن الزبیر و حدیث سالت اللہ الخ
یعنی سوال کردم خدارا اینکہ گرداند ترا گوش خود ای علی پس گفت علی نشنیدم
از رسول اللہ صلعم چیزیکہ فراموش کردہ باشم آنرا و این حدیث کہ
ای علی بتحقیق حکم کرد مرا خدا اینکہ وعدہ دہم ترا و تعلیم کنم ترا تا کہ یاد داری نازل
کردہ شد این آیت وتعیہا اذن واعیہ پس تو گوش نگہدارندۂ علم من ہستی۔

و قدوة الاماجد والاکابر مولانا شاہ عبد العزیز المحدث الدہلوی فتح العزیز میفرمایند یعنی تا بگردانیم آن کشتی را برائے
شما یادگار در ہر جاکہ خوف غرق داشتہ باشید و خواہید کہ سطح آب را قطع کردہ از ملکے بملکے و از کنارے
بہ کنارے انتقال نمائید ہمین قسم خانہ روانی (کشتی) از اجسام نباتیہ خشبیہ (چوبی) درست کردہ بکار برید و بتامل عقلی
پے برید کہ نجات از ثقل طبعی گناہان کہ مانند آب غرق کنندہ اند و در قعر ہاویہ مے اندازند بدون آنکہ توسل
بکسانے کردہ آید کہ خود را از ظرف الطف اللطفا (پاکیزہ ترین) ساختہ باشند مانند چوب (جفنہ) کہ خود را ظرف ہوای لطیف
کردہ است ممکن نیست پس بہر نوع کہ ممکن شود خود را در دل آن ظروف لطیفہ جا باید داد کہ برکت آن

لطیف که مظروف آن ظروف است شاملِ حال ما هم شود و بحکم آنکه ما هم مظروف آن ظروفیم و آن
لطیف هم مظروفِ آن ظروفست اتحادِ ظرف بآن لطیف بهم رسانیم و خود را از ثقلِ گناهان وارهانیم
و آن ظروفِ لطیفه در هر وقت کمیاب و نادر الوجود میباشد لاجرم در طلب و تفتیش آنها باید شد
و بدل و جان در متابعت [محبت] آنها باید کوشید که در دلهائے آنها جا پیدا کنیم و برائے این امتِ مرحومه
آن ظروفِ لطیفه اهلِ بیت مصطفوی اند علیه السلام که محبتِ [متابعت] ایشان موجب آن میگردد که در دلهائے
آنها این کس را جائے پیدا شود چون آن دلها از نور لطیف حضرتِ باری جل اسمه معمور و مملو است بسبب
مشارکت ظرف و مجاورت مکان بآنجناب مناسبتے پیدا آید که در دفع ثقل طبعی گناهان حکم تریاق دارد
ولنعم ما قیل [چه خوش گفت ۱۲] ؎ مور بیچاره هوس کرد که در کعبه رسد ❊ دست در پائے کبوتر زد و ناگاه رسید
و لهذا در حدیث شریف وارد است مثل اهل بیتی فیکم مثل سفینة نوح من رکبها نجی و من تخلف
عنها غرق یعنی مثال اهلِ بیتِ من در شما مثل کشتیِ حضرتِ نوح علیه السلام است هر که سوار شد در آن
کشتی از طوفان نجات یافت و هر که پس ماند از آن کشتی غرقِ طوفان گشت و وجه تخصیص حضرات
اهلِ بیت علیهم السلام باین مزیت و فضیلت آنست که کشتی نوح علیه السلام صورت کمال علمی آنجناب بود
و حضرات اهلِ بیت را نیز حق تعالے [افزونی ۱۲] صورت کمال علمی جناب خاتم المرسلین گردانیده بود که عبارت
از طریقت است زیرا که کمال علمی آنجناب بدون مناسبت شخصی بآنجناب در قوائے روحیه در عصمت
و حفظ و فتوت و سماحت متصور نیست که در کسے جلوه گر شود و این مناسبت بدون ولادت و علاقه
جملیت و فرعیت ممکن الحصول نیست [جوانمردی ۱۲] پس این کمال را با جمیع شعب آن که معدن ولایات مختلفه است
درین مجرائے جاری کردند و از همین ناودان ریختند و همین است معنے امامت که یکے مر دیگرے را از ایشان
بآن وصی ساخت و همین است آنکه این بزرگواران مرجع سلاسل اولیائے امت شدند و هر که تمسک
بحبل الله مے نماید چار و ناچار سند استفاضه او باین بزرگواران منتهی میگردد و درین کشتی مے نشیند بخلاف
کمال علمی آنجناب که بیشتر در صحابه کرام جلوه گر ماند زیرا که انطباع آن کمال را صحبت تلمیذ با استاد تا مدت
دراز و تفطن [زیرک شدن ۱۲] بمرضیات او آموختن آئین در آمد در حل مشکلات و استخراج مجهولات از و ضرور است و لهذا
فرموده اند که اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم[1] چون قطع دریائے حقیقت بدون جناح علمی و
جناح عملی ممکن نیست مرد مسلمان را هر دو جناح [بازو ۱۲] تمسک ضرور افتاد چنانچه قطع دریا بدون سواری کشتی و مراعات
حال نجوم تا سمت توجه را از غیر سمت توجه امتیازے حاصل شود ممکن نیست و لهذا فرموده اند وتعیها یعنی و یاد
دارد قصه این کشتی را و کیفیت نجات از غرق طوفان را که مومنین را باین تدبیر حاصل شد اذن واعیه
یعنی گوشے که یاد دارنده این قسم امور است در حدیث شریف وارد است که چون این آیت نازل شد

[1] اصحاب من مثل ستاره ها هستند هر که اقتدا کنید هدایت خواهید یافت ۱۲

آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حضرت امیر المومنین مرتضے علی کرم اللہ وجہہ را فرمودند کہ سألت اللہ[۱]
ان یجعلها اذنک یا علی وتخصیص حضرت امیر المومنین باین شرف ومزیت برائے ہمین نکتہ است
کہ معنی کشتی بودن اہل بیت بدون توسط حضرت امیر متصور نبود زیرا کہ اہل بیت آنحضرت صلے اللہ علیہ
وآلہ وسلم کہ قابل امامت این طریق بودند در آن وقت صغیر السن بودند و تربیت ایشان بدیگرے حوالہ
کردن منافی شان کمال آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بود لاجرم قواعد نجات از ثقل گناہان را بحضرت
امیر المومنین القا فرمودن و ایشان را امام ساختن و کمال علمی خود را بصورت ایشان متصور نمودن ضرور افتاد
کہ ایشان بحکم ابوت آن کمال را تر و تازہ بصاحبزادہ ہا رسانند و این سلسلہ تا قیام قیامت بتوسط
ایشان جاری ماند و لہذا حضرت امیر المومنین را یعسوب المومنین خطاب دادہ اند و معہذا حضرت
امیر بسبب آنکہ در کنار آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم پرورش یافتہ بودند و علاقہ دامادی با آنجناب داشتند
و از طفلی در ہر امر رفیق و شریک مانند حکم فرزند گرفتہ بودند و بسبب قرابت قریبہ کہ داشتند مناسبت
کلی در قواے روحانی با آنجناب ایشان را حاصل بود پس جناب امیر علیہ السلام گویا ظل و صورت کمال علمی
آنجناب بودند کہ عبارت از ولایت و طریقت است و بدعاے آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم آن استعداد ایشان تضاعف
پذیرفت و بہ نہایت مرتبہ کمال رسید چنانچہ آثار آن در ظاہر و باطن اولیا اللہ از ہر طریقہ و ہر سلسلہ ظاہر
و ہویدا است والحمد للہ - و لہذا محققین صوفیہ نوشتہ اند کہ شیخین حامل کمالات نبوت بودہ اند و حضرت
امیر حامل کمالات ولایت و لہذا کار انبیا کہ جہاد با کفار و ترویج احکام شریعت و اصلاح امور ملت است
از شیخین خوب سرانجام یافت و کار اولیا از تعلیم طریقت و ارشاد باحوال و مقامات سالکین و تنبیہ بر غوائل
نفس و ترغیب زہد در دنیا از حضرت امیر بیشتر مروی گشت و عقلی است کہ استدلال بر ملکات نفسانیہ بصدور
افعال مختصہ بآن ملکات میتوان کرد مثلاً اگر شخصے در ہر معرکہ ثبات میکند و در مقابلہ اقران و صنعت سیف
و سنان کار از پیش مے برد دلیل صریح بر شجاعت نفسانیہ اوست بلکہ حب و بغض و خوف و رجا و دیگر امور
باطنہ از ہمین راہ افعال و معاملات معلوم توان کرد بر ہمین قیاس امتیاز در کمالات باطنہ شخص کہ آیا از قسم
کمال انبیا است یا از جنس کمال اولیا بمعارضہ او در یکے از دو کارخانہ عمدہ حاصل میشود و در حدیثے کہ شیعہ
نیز در کتب خود آوردہ اند و ہو قولہ علیہ السلام (صلوٰۃ اللہ وسلامہ علیہم اجمعین ۱۲) انک یا علی[۲] تقاتل الناس علی تاویل القرآن کما قاتلتہم
علی تنزیلہ اشارہ صریحہ باین تفرقہ و امتیاز است زیرا کہ مقاتلات شیخین ہمہ بر تنزیل قرآن بود پس گویا از زمان
شیخین بقیہ زمان نبوت بود و زمان حضرت امیر ابتداے دورہ ولایت شد علیہذا شیوخ طریقت و ارباب معرفت
حقیقت آنجناب را فاتح باب ولایت محمدیہ و خاتم ولایت مطلقہ نوشتہ اند و از این است کہ سلاسل جمیع
اولیا و ائمہ بآنجناب منتہی میشود و مانند جداول (نہرہا ۱۲) از بحر عظیم (بزرگ ۱۲) منبعث میگردد چنانچہ سلاسل تلمذ فقہاے شریعت

[۱] بالا گذشت ۱۲ [۲] یعنی بتحقیق اے علی قتال خواہی کرد مردمان را بر تاویل قرآن چنانکہ کردی بر نازل شدن وے ۱۲

و مجتهدین ملت به شیخین و نواب ایشان مثل عبد الله بن مسعود و معاذ بن جبل و زید بن ثابت و عبد الله بن عمر
میرسد و رشحه از علوم ایشان میگیرد و معنی امامت که در اولاد حضرت امیر باقی ماند و یکے مرد دیگرے را وصی آن
مے ساخت همین قطبیت ارشاد و منبعیت فیض ولایت بود و لهذا الزام این امر بر کافه خلایق از ائمه اظهار
مروی نشده بلکه یاران چیده و مصاحبان برگزیدهٔ خود را بآن فیض خاص مشرف مے ساختند و هر یکے را بقدر
استعداد او باین دولت مے نواختند این فرقه بے فهم آنهمه اشارات ایشان را بر ریاست عامه و استحقاق تصرف
در امور ملک و مال فرود آورده در ورطهٔ ضلالت افتاده اند و نیز ازین است که حضرت امیر و ذریهٔ طاهره او را تمام
امت بر مثال پیران و مرشدان مے پرستند و امور تکوینیه را بایشان وابسته میدانند و فاتحه و درود و صدقات
و نذر و منت بنام ایشان رائج و معمول گردیده چنانچه با جمیع اولیاء الله همین معامله است و نام شیخین درین مقدمات
کسے بر زبان نمے آرد و در فاتحه و درود و نذر و منت و عرس و مجلس کسے شریک نمے کند و امور تکوینیه را
وابسته بایشان نمیدانند گو معتقد کمال و فضیلت ایشان باشد بر مثال انبیا مثل حضرت ابراهیم و حضرت
موسے و عیسے علیهم السلام زیرا که کمال ایشان مثل کمال انبیا مبنی بر کثرت و تفصیل و مغایرت است و کمالات
اولیا هم ناشی از وحدت و جمع و غیبت اند پس اولیا را مرآت ملاحظه فعل الٰهی بلکه صفات او تعالی می توانند
کرد و انبیا و وارثان کمالات شان را غیر از علاقهٔ عبدیت و رسالت خارجیه علاقه دیگر در فهم مردم حاصل نیست
و بایں جهت آنها را مرآت ملاحظهٔ او تعالے نمیتوانند کرد

فصل سوم در ایمان ابو طالب و دیگر اعمام آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم

سید جمال الدین محدث در روضة الاحباب مے نویسند که از اعمام پیغمبر ما صلی الله علیه و آله و سلم
غیر حمزه و عباس مسلمان نشده اند و ابو طالب و ابو لهب زمان اسلام را در یافتند لیکن حضرت
حق جل و علا توفیق نداد ایشان را که مسلمان شوند۔ جمهور علما برین اند و صاحب جامع الاصول آورده که
زعم اهل بیت آنست که ابو طالب مسلمان از دنیا رفته و الله اعلم بالصحة انتهی۔
و شیخ عبد الحق محدث دهلوی در مدارج النبوة مے آرد که چون عبد المطلب وفات یافت و عمر او صد و ده
و بروایتے صد و بیست و بروایتے صد و چهل بود ابو طالب را که عم اعیانی آنحضرت بود در عهدهٔ کفالت
آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در آورده و اگرچه زبیر بن عبد المطلب نیز عم اعیانی آنحضرت بود و لیکن میان
عبد الله و ابو طالب زیادت محبت و ارتباط بود و وصیت کرد که محافظت وے باقصی الغایت نماید
و در روایتے آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم را مخیر ساختند که کفالت کدام یکے از اعمام میخواهی
آنحضرت ابو طالب را اختیار کرد و ابو طالب باقصی الغایة و احسن وجوه محافظت آنحضرت قبل از ظهور نبوت
و بعد از آن بتقدیم رسانید و بے وے طعام نمیخورد و جامهٔ خواب آنحضرت به پهلوے خود راست میکرد

ودرون وبرون خانه اوراہمراه داشتے وابوطالب در مدح آنحضرت اشعار بسیار دارد ازانجمله یکے انیست

وشق له من اسمه ليجله	فذو العرش محمود وهذا محمد

وحسان ابن ثابت رضی این بیت را تضمین کرده است وگفته ـ شعر

الم تر ان الله ارسل عبده	بآياته والله اعلى وامجد
وشق له من اسمه ليجله	فذو العرش محمود وهذا محمد

کذا فی روضة الاحباب ودر عهد کفالت ابوطالب نیز در مکه معظمه قحط افتاده بود ابن عساکر از عروه آورده که گفت قدوم آوردم مکه را و دران قحط سالے بود عظیم پس آمدند قریش نزد ابوطالب برائے استسقاء [طلب آب کردن ۱۲] پس برآمد وحال آنکه گروے کودکانند از قریش میان ایشان بود کودکے مثل آفتاب تابان که پرده ابر از روے وے برافتاده باشد پس گرفت او را ابوطالب وچسپانید پشت او را بکعبه پس اشارت کرد آن کودک بانگشت خود بجانب آسمان وحال آنکه نیست در آسمان نشانے از ابر پس گرد آمد قطعهائے ابر از هر جانب وبرهم نشستند وباریدن گرفتند تا روان شد رودها وپر شد وادی ودرین قصیده گفته است ابوطالب در مدح آنحضرت شعر وابيض يستسقى الغمام بوجهه ثمال اليتامى عصمة للارامل وابن بیت از قصیده ایست که گفت ابوطالب در مدح آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم محمد بن اسحاق این قصیده را زیاده بر هشتاد بیت ذکر کرده وگفته است که این ابیات را در وقتے گفت که قریش اجماع کردند بر پیغمبر صلے الله علیه وآله وسلم وتنفر کردندے از وے کسے را که اراده میکرد اسلام را ودرین ابیات هجو ومذمت قریش کرده در انکار وعداوت قریش مر او را ترغیب نموده بر اطاعت واذعان قبول وے صلے الله علیه وآله وسلم وابن التین گفته که درین ابیات دلالت است بر آنکه ابوطالب میدانست [یقین کردن ۱۲] نبوت آنحضرت را پیش از بعثت باخبار بحیرا بفتح موحده وکسره مهمله وسکون تحتانیه ورا در آخر مقصور که نام او جرجیس بود وغیر او بشان وے صلی الله علیه وآله وسلم وشیخ ابن حجر عسقلانی گفته که انشاد ابی طالب [خواندن ۱۲] این شعر را بعد از بعثت است ومعرفت ابوطالب نبوة آنحضرت را در بسیارے از اخبار آمده وباین تمسک کرده اند شیعه بر اسلام وے وگفته که دیدم مر علی بن حمزه بصری را وکتابے را که جمع کرده است در وے اشعار ابوطالب وزعم کرده که وے مسلمان بود وبر اسلام رفته است از عالم وحشویه زعم کرده اند که وے کافر مرده است واستدلال کرده اند بر دعوے بچیزیکه نیست دلالت دران انتهی کلام ابن حجر ـ وعلماء احادیث مے آرند که دلالت دارند بر عدم قبول واذعان وے دعوت اسلام را ونیز مے آرند که آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم وقت وفات بر سر وے رفت ودعوت کرد واقع نشد از وے اجابت ونیز مے آرند

---

۱ وشگافته شد برائے وے اسم وے تا که بزرگی دهد پس صاحب عرش محمود است واین محمد ۱۲ ۲ آیا نمے بینی که الله تعالی فرستاد بنده خود را به آیات خویش والله اعلے وبزرگ تر است وترجمه شعر دوم بالا گذشت ۳ یعنی آن مرد صبیح الوجه که از وسیله روے او ابر طلب آب میکند همین است ماوائے یتیمان وجائے پناه بیوگان ۱۲

که عباس پسر خود را نزد او برد و شنید از وے کلمهٔ شہادت و بحضرت رسانید پس گفت اسلم عمك یا رسول الله پس خوشحال شد آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم والله اعلم انتہیٰ - ما فی المدارج
ودر شرح سفر السعادة مے نویسد بدانکه مشائخ حدیث و علماء سنت بر آن اند که ایمان ابو طالب ثبوت نه پذیرفته و در صحاح احادیث است که آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم در وقت وفات وے بر سر وے آمد و عرض اسلام کرد و وے قبول نکرد پس آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم گفت من او را استغفار کنم مر ترا تا آن زمان که منع کرده نشوم پس این آیة نازل شد ما کان للنبی والذین امنوا ان یستغفروا للمشرکین الخ و آنچه از اقوال و افعال و اشعار و خطب که در حالت حیات خود کرده دلالت صریح دارد بر محبت و معرفت وے بنبوت آنحضرت را صلے الله علیه و آله وسلم و در بعض روایات آمده که ابو طالب گفت والله یا ابن اخی اگر خوف آن نے بود که مردم خواهند گفت که وے این کلمه از جهت جزع و عجز موت گفته هر آئنه میگفتم آنرا و آنرا پنهان با تو بگویم و چون نزدیک رسید موت وے دید عباس بجانب وے که لبہاے خود را مے جنبانید گوش نزدیک دهان وے برد و شنید که کلمهٔ ایمان میگوید گفت یا ابن اخی والله گفت برادر من کلمه را که امر کردی او را بدان فرمود من نشنیدم همچنین آمده است در روایت ابن اسحٰق که وے اسلام آورده شیخ ابن حجر در فتح الباری میگوید که معرفت ابو طالب به نبوت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم در بسیارے از اخبار آمده و تمسک کرده اند بدان شیعه بر اسلام وے و استدلال کرده اند بر دعوی خود به چیزیکه دلالت ندارد بر ان و گفته که ما بیان کرده ایم آنرا در ترجمه ابی طالب در کتاب الاصابه فی معرفة الصحابه انتہیٰ مخفی نماند که مبحث اسلام ابوین بلکه سائر آباے وے صلی الله علیه و آله وسلم مشهور است و متاخرین بر اثبات و تقریر آن اند و درین باب مبالغه دارند بر خلاف طریقه متقدمین - و شیعه اسلام ابو طالب را نیز ازین قبیل دانند والله اعلم انتہیٰ و در جائے دیگر ازین کتاب مینویسد که بالجمله قصهٔ ابی طالب خالی از غرابت نیست بارے کم از ان نباشد که درین مسئله توقف کنند و صرفه نگاه دارند والله اعلم و نیز شیخ محدث دهلوی در اخبار الاخیار در احوال سید محمد بن یوسف الحسینی الدهلوی الشهیر به سید گیسو دراز مے آرند که فرمود در تفسیر ام المعانی مینویسد که رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم در حجة الوداع علی را بمصلحت فرستاده بود چون علیؑ از ان مصلحت باز آمد رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم فرمود که اے علیؑ شنیدی که خدا یتعالے با من دوش چه کرامت کرد گفت نه شنیدم یا رسول الله گفت دوش حلقه گرفتم و ابو طالب و مادر و پدر خویش را مغفرت خواستم فرمان شد ختم تقضی است بر من آنکه به یگانگی من و نبوت تو ایمان نیاورد و بتان را باطل نگوید او را بهشت ندهم بر و بر فلان شعب مادر و پدر خویش و ابو طالب را ندا کن ایشان چون زنده شوند پیش تو بیایند تو دعوت کنی ایمان بتو آرند همچنان کردم بر بلندی بر رفتم فریاد کردم یا ابتاه یا اماه یا عماه

اسلم عمك : اسلام آورد عم تو
یا رسول الله ۱۲
یا ابتاه یا اماه یا عماه : اے پدر من و مادر من و عم من ۱۲
ما کان للنبی : روا نبود پیغامبر را و نه مسلمانانرا که طلب آمرزش کنند برائے مشرکان ۱۲

هر سه تن از خاک سر بر آوردند و بمن ایمان آوردند و از عذاب خلاص شدند فرمود که این سخن غریب است
در ام المعانی دیده ام در کتابی دیگر ندیده ام انتهیٰ ۔ کاتب حروف گوید کلام درین مسئله با عرضے و طولیکه
وارد در مواهب لدنیه قسطلانی و حواشی آن و در روضة الاحباب سید جمال الدین و مدارج النبوة مذکور است

من شاء الاطلاع علیه فلیراجعها
کسیکه اطلاع بروی خواهد پس مراجعت بآن کند ۱۲

لطیفهٔ دوم منقسم بر دو وصل ۔ وصل اوّل در ذکر معنی قلندر و قلندری

و مجملے از تراجم اصحاب سلسلهٔ علیهٔ قلندریه رضوان الله علیهم اجمعین

بدانکه در رسالهٔ غوثیه مذکور است القلندر[1] بلسان السریانیة اسم من اسماء الله تعالیٰ و در مراة المریدین
ملفوظ حاج الحرمین الشریفین قاضی محمد تقی قلندر مرقوم است که قلندر و صوفی بمعنی واحد است چنانچه قاضی صاحب
اکثر همچنین میفرمودند و قریب باین است آنکه بعضے از اسلاف فرموده اند چون صوفی منتهی میشود قلندر میشود
پس انچه مفاد صوفی است همان مراد از قلندر است و حضرت شاه مجتبیٰ قلندر لاهرپوری نیز در مکتوبے نوشته اند
که قلندر کسے است که از حالات و مقامات و کرامات گذشته چون شیخ عبد العزیز مکی بدان درجه رسید
مصطفیٰ صلے الله علیه و آله وسلم ویرا بخطاب قلندر ممتاز ساخت ؎

چونکه او از مصطفیٰ صلے الله علیه و آله وسلم ۱۲ این نام یافت	در جهان معرفت آرام یافت
خالی شدیم مثل نگین چونکه از خودی	نام و نشانِ او شده نام و نشان ما

عارف محقق مولانا شمس المغربی ازهمین مقام گوید ؎

تا مهر تو دیدیم ز ذرات گذشتیم	از جمله صفات از پے آن ذات گذشتیم
چون جمله جهان مظهرِ آیاتِ وجودند	اندر طلب از مظهر و آیات گذشتیم
با ما سخن از کشف و کرامات مگوئید	چون ما ز سرِ کشف و کرامات گذشتیم
بسیار ز احوال و مقامات ملا فید	با ما که ز احوال و مقامات گذشتیم
از خانقه و صومعه و زاویه رستیم	ز اوراد رهیدیم و ز اوقات گذشتیم
از مدرسه و درس و مقامات بجستیم	و از شبهه و تشکیک و سوالات گذشتیم
از کعبه و بتخانه و زنار چلیپا	وز میکده و کوے خرابات گذشتیم
در خلوتِ تاریک ریاضات کشیدیم	در واقعه از سبع سمٰوات گذشتیم
در و سر ارشاد ز ما دور کن اے پیر	کز پیر و مریدی و ارادات گذشتیم

[1] قلندر ۔ بزبان سریانی اسمیست از اسمائے الله تعالےٰ ۱۲

دیدیم که اینها همگین خواب و خیال است ۔ مردانه ازین خواب و خیالات گذشتیم

ای شیخ اگر جمله کمالات تو این است ۔ خوش باش کزین جمله کمالات گذشتیم

اینها بحقیقت همه آفات طریق اند ۔ المنة لله که ز آفات گذشتیم

ما از پی نوری که بود مشرق انوار ۔ از مغربی و کوکب و مشکوة گذشتیم

انتهی و خواجه عبید الله احرار نقشبندی در کتاب فقرات گوید قلندری تجرید حقیقت خود است از موانع و دور کردن از جانب اوست و باقی داشتن آنچه از جانب حق سبحانه تعالی است و گم کردن خود را بحیثیتیکه هر چند خود را جوید نیابد چنانکه مرید خواجه ذو النون مصری قدس سره از سلطان ابی یزید بسطامی پرسید که ابو یزید کجاست سلطان گفت که سی سال است که بایزید را می جویم نمی یابم اگر تو بتوانی یافت بجو نیش و نیز گوید درویشی تراشیدن رقم هستی است از لوح وجود که هر چند از خود در خود چیزی طلبند نیابند و اگر هر دو عالم او را طلبند نیابند و در اصطلاحات کاشی مرقوم است که قلندر و رند بیک معنی است و شارح گلشن راز گوید که رند آن کس را میگویند که از اوصاف و نعوت و احکام کثرات و تعینات معرا گشته همه را بر نده محو و فنا از خود [illegible] ساخته تقید هیچ قید ندارد انتهی ؎ خوشا رندی جدا گردیدن از خود ٭ برق ناموسش دو عالم گر بخورد برهم نجنبد دست افسوسش ۔ و سید اشرف جهانگیر سمنانی گوید قلندر آن بود که مجرد از علایق و عوایق روزگار باشد و تجرید ظاهر و باطن حاصل گردد و هیچ دقیقه از دقایق شریعت و نکته از حقایق طریقت فرو نگذاشته و غواص بحر شهود و مستغرق دریای وجود باشد انتهی و در کتاب مقصود الطالبین است که قلندری تجرید است از کونین و تفرید است از دارین و هر که اهل غرور است از قلندری دور است و قلندر عبارت از ذاتی است که از نقوش و اشکال عادتی و آمال بی سعادتی مجرد و باصفا گشته باشد و بمرتبه روح ترقی کرده از قیود تکلیفات رسمی و تعریفات اسمی خلاص یافته و ردی از حظ کونین و نصیب دارین تافته و همه را از حق و بحق و برای حق دیده و دامن وجود خود را از همه دریده و از همه در کشیده و از همه بدل و جان بریده و طالب جمال و عاشق کمال ذو الجلال شده و بدان حضرت رسیده از قیود نفس و عقل و خواهش خلاص یافته و در نشاط و انبساط و بشارت و اشارت افتاده انتهی در خلاصة العوارف گوید که مراد از تجرید ترک اغراض دنیوی است ظاهراً و نفی اعواض اخروی است باطناً و مجرد حقیقی کسی بود که بر تجرد از دنیا طالب عوضی نبود بلکه باعث بران تقرب بحضرت الهی بود و حسب زیرا که بظاهر غرض دنیا را بگذارد و بباطن بران عوضی در عاجل یا آجل[آینده ۱۲] طمع دارد و بحقیقت ازان مجرد نگشته باشد و در معرض معاوضه و متاجره بود و همچنین در جمیع طاعات نظر او بر اداء حق ربوبیت بود بصرف عبودیت نه بر عوضی و غرضی دیگر[اجرت ۱۲] و اما تفرید نفی اضافت است از اعمال نفس خود و غیبت از رویت آن بمطالعه نعمت و منت حق سبحانه بر خود چنانکه گفته اند ؎

منت حق شمر نه قدرت خویش	هر ہدایت کہ داری اے درویش
کابرہم ز آفتاب جود کند	ہم از و دان کہ جان بجود کند

پس حقیقت تجرید کہ ترک توقع اعواض است لازم حال تفرید بود چہ ہرگاہ کہ توفیق تجرید و طاعت نعمت الٰہی داند نہ فعل و کسب خویش بر آن عوضے توقع ندارد بلکہ وجود خود را غرق منت بیند و صورت تجرید لازم حقیقت تجرید است از بہر آنکہ داخل است در و امّا لازم تفرید نیست چہ شاید کہ با وجود اسباب تفرید حاصل بود و حقیقت تجرید لازم صورت تجرید نیست چہ شاید کہ با ترک عوضے متوقع بود و ہمچنین تفرید لازم تجرید نیست چہ شاید کہ با ترک توقع اعواض خود را در کسب مدخلی بیند و شاہ نعمت اللہ ولی در رسالۂ قلندریہ آوردہ است کہ صوفی منتہی چون بمقصد رسد قلندر گردد ۔ و شاہ حسین بلخی گوید

قلندر کے بگنجد در اشارت	قلندر کے بیاید در عبارت

شیخ الاسلام احمد النامقی الجامی فرمایند ـ نظم

قلندر مطلع انوار شاہی است	قلندر پرتو نور الٰہی است
قلندر دُرّ بحر آشنائی است	قلندر را مقام کبریائی است
قلندر نور شمع ذو الجلال است	قلندر موج بحر لایزالی است
قلندر قطرۂ دریائے عشق است	قلندر ذرۂ صحرائے عشق است

شیخ محمد چشتی دہلوی صاحب کتاب مطلوب الطالبین در بیان خانوادہ قلندریہ نوشتہ است کہ مبدأ این خاندان از شاہ حسین قلندر و شیخ شاہ حیدر قلندر است و از ہر سلسلہ ہر کس کہ بمرتبۂ ابدال رسد قلندر مشرب گردد ـ چنانچہ شمس الدین تبریزی سہروردی و مولانا جلال الدین رومی سہروردی و فخر الدین عراقی سہروردی و خواجہ حافظ شیرازی و مسعود بک چشتی و غیرہم از ہر خاندان قلندر بودہ اند انتہٰی و شیخ عبدالرحمٰن چشتی صابری صاحب کتاب مرآۃ الاسرار در بیان خانوادہ ہا نوشتہ است باین عبارت کہ دوازدہم خانوادۂ قلندریہ است و آن چند فرقہ اند از ہر سلسلہ کہ خود را منسوب بمشرب قلندریہ گردانیدہ اند چنانچہ محمد قلندر و مریدان وے گروہے کثیر این مشرب عظیم القدر داشتہ اند این بیت از وست بیت

این سخن داند کسے کو آشناست	ما ز دریائیم و دریا ہم ز ماست

و دیگر شاہ حیدر قلندر و شاہ حسین قلندر و مریدان ایشان و شیخ شمس الدین تبریزی و مولانا روم و اصحاب وے و دیگر اہل اللہ مثل شیخ فریدالدین عراقی و خواجہ اسحاق مغربی و خواجہ حافظ شیرازی و علی ہذا القیاس بسیارے از شاہبازان ہر خانوادہ قلندر مشرب بودہ اند و الی الآن اکثر درین مشرب میباشند و ہمیشہ در آراستگی باطن مے کوشند چنانچہ در نفحات است کہ بخدمت مولانا روم علیہ الرحمۃ جماعتے التماس امامت کردند خدمت شیخ صدرالدین تونیوی نیز در انجمعیت بود مولوی گفت ما مردم ابدالیم ہر جا کہ مے رسیم

می‌نشینم ومیخیزیم امامت را اہل تصوف وتمکین لایق اند اشاره بخدمت شیخ صدرالدین کرد تا وے امام شد وشیخ شرف الدین بوعلی قلندر ہمین مشرب داشت واین بیت ازوست ؎

گر بوعلی نواے قلندر نواختی ۔۔ صوفی بُدی ازانچه دو عالم قلندر است

واز خلفاے حضرت فریدالدین گنج شکر شیخ علی صابر ونیز خلیفه وے شیخ شمس الدین ترک قلندر روش بودند ومیر سید محمد گیسودراز ہم ہمین مشرب داشت واین ابیات ازوست ؎

زمین وآسمان ہر دو شریفند ۔۔ قلندر را درین ہر دو مکان نیست
نظر در دیدہا ناقص فتاده ۔۔ وگرنه یار من از کس نہان نیست

ومیر سید محمد مکی که از خلفاے اعظم شیخ نصیرالدین چراغ دہلی است نیز درین مشرب بود واین ابیات ازوست ؎

اندر رهِ عشق سرسری نتوان رفت ۔۔ بے دین رهِ قلندری نتوان رفت
خواهی که پس از کفر بیابی ایمان ۔۔ تا جان ندہی بکافری نتوان رفت

وخواجه مسعود بک مرید وخلیفهٔ شیخ رکن الدین ابن شیخ شہاب الدین امام سلطان المشائخ نیز قلندر مشرب وپیر بیباک بود ودر خانوادهٔ چشت مثل وے سخن مستانه وحقایق تمام کسے گفته باشد این بیت از قصیدهٔ اوست

مجرد شو از دین ودنیا قلندر ۔۔ که راهِ حقیقت ازین ہر دو برتر

مخدوم ما قطب ابدال حضرت شیخ عبدالحق ردولوی ہمین مشرب عالی داشت انتہیٰ وشیخ عبدالقدوس گنگوہی صابری مشربے کامل ازین مشرب دارد سالہا در خدمت شاه حسین قلندر سرہرپوری استفادهٔ علوم ومعارف این مشرب نمود چنانچه از مطالعه مکاتیب ایشان ظاہر است وبروایتے خلافت از قطب وقت شاه عبدالسلام قلندر جونپوری نیز داشت وشیخ مودود لاری که از مہرهٔ [جمع ماہر ۱۲] علوم توحید ومریدان مشرب تجرید وتفرید واستاد شیخ امان است بر ہمین مشرب بود وشیخ امان پانی پتی شارح لوائح در تصوف مشرب ملامتیه داشت وارتباط او بخاندان قلندریه بدو واسطه بشاه نعمت الله ولی است وسلطان جلال الدین قریشی نیز مشرب قلندریه داشت واین بیت ازوست ؎ من مست میِ عشقم ہشیار نخواہم شد ؛ از رندی وقلاشی بیزار نخواہم شد

شیخ سیف الدین والد شیخ عبدالحق محدث دہلوی که از اعاظم خلفاے شیخ امان پانی پتی است درہمین مشرب بوده است چنانچه شیخ محدث در اخبار الاخیار از احوال ایشان مے نویسد که روزے ذکر مشرب قلندریه پیش ایشان کرده شد که ایشان را نوافل ومستحبات چندان نبود خلاصه کار ایشان بعد از اداے فرائض تخریب [خرابی کردن ۱۲] رسوم وعادات بود وطیبهٔ قلب مع الله سبحانه فرمودند که ما خود چیزے نیستم اگر باشیم باین مشرب خواہم بود ومیفرمودند که ما را نوافل ومستحبات [خوشنودی ۱۲] وعزائم که روندگان این راه را باشد اصلا نیست جز عجز ونیستی وحسرت وندامت اگر قبول افتد وخواجهٔ بزرگ قطب زمان خواجه باقی بالله کابلی نقشبندی نیز ہمین مشرب صافی داشت در مکتوبے بشیخ تاج الدین سنبهلی که از مشاہیر خلفاے ایشان اند رقم میفرمایند فقیر را بعضے از خوابها چنان

ے نماید کہ باطن شما را بفقیر یک نوع عدم انقیادی وطغیانی ہست وظہور این وقائع بعد از بیماری فقیر ست درین دفعہ کہ آمد ند شرم می آید کہ باین نوع چیزہا توجہ نمودہ اظہار آن نمایم مقصود حق است اگر حجاب درمیان نباشد نورٌ علی نور شما کتب محققین مطالعہ نکردہ اند طریقہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بے تفاوتے طریقہ ایشان است اخفا و عدم امتیاز از خلق وشکستگی ومتواضع بودن وخود را در دائرۂ عوام انداختن واکتفا بہ سنن معتادہ نمودن وباسباب ظاہر توسل نمودن طریقہ حضرت مصطفیٰ است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چنانچہ شیخ اکبر محی الملۃ والدین محمد ابن العربی در کتاب فتوحات میگوید کہ ھذا مقام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم والی بکر الصدیق ومن المشیخۃ الی یزید البسطامی وحمدون القصار والی سعید الخراز ومن سادات ھذا المقام ابو السعود و ھذا حالنا انتہی [۵]

زاہد از راہ برندی نبرد معذور است	عشق کاریست کہ موقوف ہدایت باشد
ساقی از طرز ملامت زدگان واقف نیست	قدحے چند بگوئید بغماز دہند

غزل

صنمارہ قلندر سزد ار بمن نمائی	کہ دراز و دور دیدم سر کوے پارسائی
قدحے مے مغانہ بمن آر تا بنوشم	کہ دگر نماند مارا سر زہد و پارسائی
مے صاف اگر نباشد بمن آر درد تیرہ	کہ ز درد تیرہ یابد دل و دین روشنائی
بقمار خانہ رفتم ہمہ پاکباز دیدم	چو بصومعہ رسیدم ہمہ یافتم دغائی
بزمین چو سجدہ کردم ز زمین ندا برآمد	کہ مرا خراب کردی تو بسجدۂ ریائی
بطواف کعبہ رفتم بحرم رہم ندادند	تو برون در کہ باشی کہ درون خانہ آئی
در دیر چون زدم من ز درون بیامد آواز	کہ درآ درآ عراقی کہ تو ہم حریف مائی

و موید مقولۂ خواجہ صاحب است انچہ خواجہ محمد پارسا بخاری کہ از اجلۂ اصحاب خواجہ بہاء الدین نقشبند ہستند در کتاب مستطاب فصل الخطاب لوصل الاحباب آوردہ اند کہ سلسلۂ مشائخ خواجگان بشیخ ابو یزید البسطامی و بازبسلمان فارسی رض و باز بابو بکر صدیق رض مے پیوندد وھم من سادات اھل الملامۃ (و ایشان از سرداران اہل ملامت اند ۱۲) وانچہ مذکور شد از احوال اہل ملامت بیان احوال خواجگان باشد انتہی شیخ محب اللہ الہ آبادی چشتی صابری در طرق الخواص گوید کہ طریق اکابر اہل اللہ کہ ملامتیہ باشند در عبادت تبعیت (تمام شدن ۱۲ است نمودن ۱۲) میانہ روی است نہ تکاہل و تکاسل و نہ روا روی و نہ دوا دوی وایشان زیادہ بر انچہ از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واقع شدہ نکنند واز مشاہدۂ جمال حق واز تبعیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برحق مائل بہ بدعات حسنہ نشوند وسعی واجتہاد در راہ ترک سنن را تبہ نبرند اگرچہ جمیع آن بر دست ایشان زدود مشئے ازان متروک شود انتہی ونیز انچہ عارف جامی قدس سرہ السامی در کتاب سلسلۃ الذہب در بیان اشارہ قول مشہور الصوفی کائن بائن افادہ فرمودہ است

[۵] معانی این عبارت بالا گذشت ۱۲

هر که حق داد نورِ معرفتش
تن ز حق جان ز غیر حق بائن
از درون آشنا و همخانه
وز غرامت سلامت است این راه

کائن و بائن بود صفتش
ظاهر او بخلق پیوسته
وز برون در لباس بیگانه
خیز جامی و خاکِ این ره باش

جان بحق تن بغیر حق کائن
باطنِ او ز خلق بگسسته
راه اهل ملامت است این راه
هر چه داری بخاک این ره پاش

انتهی و نیز قریب بمقوله خواجه صاحب هست انچه شاه محمد یحیی النقشبندی الهٰ آبادی از مقدمه رساله اورا د شیخ عبد الحق محدث دهلوی آورده که طریقهٔ سلسلهٔ نقشبندیه که از اقتصار است بر ملازمت ذکر خفیه و تصفیهٔ قلب از نقوش اغیار یا عدم استقصاء و استیفاء (تمام گرفتن ۱۲ تمام گرفتن ۱۲) اقسام عبادات ظاهر از صلوٰة و صوم و اعمال و اوراد طریقی مقرر است و نزد اهل انصاف طریقی در تحصیل قرب و وصول و فنا اولیٰ و اقرب از ان نتوان یافت و خواجه عبد الله الشهیر بخواجه خورد فرزند رشید خواجه باقی بالله در تجرید و تفرید و اختیار خمول و اجتناب از شهرت و جاه که حقیقهٔ درویشی و قلندری است بر قدم والد خود بودند و شاه گلشن نقشبندی مجددی نیز همین مشرب صافی داشتند ۵

وقت آن شیرین قلندر خوش که در اطوار سیر
ذکر تسبیح ملک در حلقهٔ زنار داشت

مولانا کمال الدین حسین میبذی در نفحات الهیه گوید

العارف غیر مقید بشئ من الرسوم والعادات والتکلفات قال النبی صلی الله علیه و آله وسلم انا و اتقیاء امتی براء من التکلف وترك التکلف راحة عظیمة ولیت شعری بالقاعدة فی ارتکاب مالم یامره الله و رسوله بذلك ولا یتوهم من قولهم ان العارف مطلق انه غیر مقید بالشرائع و مصنفات العقل کیف ومثل هذا المطلق اضل من الحیوانات بل المراد انهم مطلقون عن الرسوم و التکلفات والعادات واعظم الکرامات عندی خرق العادة بهذا المعنی ای ترکها و ابطالها والمراد ان العارف عند البقاء بالله والفناء فیه لایبقی معه صفة ولعت فهو مطلق عن کل قید

عارف آنست که مقید بچیزے از رسوم و عادات و تکلفات نباشد فرمود نبی صلے الله علیه و آله وسلم من و پرهیزگاران امتِ من بری اند از تکلف و ترک تکلف راحتِ عظیم است وکاشکے اگر قاعده بودے در ارتکاب انچه که حکم کرده بوے خدا و رسول وے بهتر بودے واز قول شان که عارف مطلق میباشد این امر وهم نکرده شود که وے غیر مقید میباشد باموِر شرعیه و تصانیف عقلی چه که مثل این مطلق گمراه تر است از حیوانات بلکه مراد اینست که اوشان مطلق میباشند از رسوم و تکلفات و عادات و اعظم کرامتها نزد من خرق عادت است باین معنی یعنی گذاشتن وے و باطل کردن وے و مراد اینست که عارف را وقت بقا بالله و فنا در وے باده صفتے و نعتے باقی نے ماند و وے مطلق میباشد از هر قید ۱۲ ۵

گونین را چو نعلین انداختیم و رفتیم
دیوانگان شاهیم رند برهنه پاییم

حضرت ایشان صاحب المناقب میفرمایند اشعار

ای بیخبر چه پرسی از مذهب قلندر	برحق بود انا الحق در مشرب قلندر
اہل حقیقت است او قائل بوحدت او	حرف دوئی نه شنود کس از لب قلندر
او بگذرد ز ہستی کو شد بحق پرستی	جز نور حق نتابد در کوکب قلندر
زورش حضور باحق شب غیبت از خلق	رنگ عجیب دارد روز و شب قلندر
عبدالعزیز مکی شیخ است و مقتدایش	از لطف او برآید ہر مطلب قلندر
تعلیم حق گرفتم مثل تراب من ہم	تا نام حق بخواندم در مکتب قلندر

و مولانا ظہیر الدین الشیرازی السہروردی صاحب معارف العوارف گوید مراد از قلندری اشارہ بلطائف است که سکر خوش دلی مالک ایشان شده تا عادات خراب گردانیدند و مقید گشتن بآداب مجالسات و مخالطات از خود دور گردانیدند و در میادین خوشدلی سیاحت کردند تا باندکے از اعمال و فرائض نماز و روزه قناعت کرده اند و جز فرائض نگذارند و به تناول لذات دینوی باک ندارند از ہر چیزیکه آنرا برخصت شرع مباح بینند و بیشتر اختصار بر عایت رخصت و حقایق عزیمت را طالب نگردند و با آنکه چنین باشند بترک ادخار و جمع استکثار متمسک باشند و برسم متقشفان و متزہدان و متعبدان مترسم نشوند و بخوشدلی ایشان با خدا قناعت کنند و بدان اختصار نمایند و بمزید آنچه ایشان دران اند از طیبت قلوب تطلع نکنند و التفات نه نمایند و بہیچ شئ مقید نگردند و بدانچه از حال او بدانند یا ندانند باک ندارند و راس المال ایشان آن خوش دلی بود انتہیٰ و شیخ محب الله چشتی آله آبادی در طرق الخواص گوید که اکابر اہل الله نظر در کثرت عبادات و طاعات عرفی نکنند و جز بروجه الی الله دیده نکشایند در عبادات و خارج از عبادات و مقصود ایشان ذکر الله و مشاہده است چنانچه گفت حق سبحانه تعالیٰ و اذا قاموا الی الصلوٰة قاموا کسالیٰ و لا یذکرون الله الا قلیلا و نیز گفت اقم الصلوٰة لذکری غرض از ایشان مجاہده و تقویٰ و ورع عرفی و غیر آن که بدان متمیز شود صاحب آن از عامه نزدیک عامه واقع نشود و با عامه باشند در معاملات و مراعات اسباب و در عین آن کار دیده ایشان مفتوح باشد بروجه الله اینما تولوا فثم وجه الله و ہو معکم اینما کنتم و اگر احدے از ایشان مامور شود بارشاد و ہدایت مردم چنگ زند در احادیث نبویه و کلمات اولیای کبار و نقل میکند معارف از آن احادیث و کلمات با عامه تا عامه نیز وے را با خود یابند و گویند که وے از نقله سخنان سلف است نه از اصحاب حالات و ارباب اذواق و نظر آن عزیز در آن امر ہمین است که عامه وے را با خود دریابند و ممتاز نشود در دنیا از عامه مگر نزدیک طالبان خود که واقف باشند بر قرب مراتب رجال الله و بشنو که عثمان عار گوید که بر زمین حجر بودم و با ابراہیم ابن ادہم و محمد بن ثوبان و عبادی منقری سخن میگفتیم و جوانی دور تر نشسته بود بارادت و نیاز تمام گفت که اے جوانمردان من مردے ام

Marginal glosses: جمع میدان ۱۲ — یعنی ذکر خدا کردن ۱۲ — خبر داری ۱۲ — ہر جا که باشید — هر سو که رو آرید ہمانجاست روے خدا و او ہمراه شماست

۱ و چون منافقان بسوے نماز برخیزند کاہلی کنان برخیزند و یاد نمیکنند خدا را مگر اندکے ۱۲ ۲ و برپا کن نماز را برای یاد کردن من ۱۲

که گرد این کار میگردم به شب نخسپم و بروز هیچ نخورم و عمر خویش را بخشش کرده ام یکسال حج کنم و یکسال غزو چه نیست که مرا بوے نمیرسد و در دل خود چیزے نمے یابم و نمیدانم که شما چه میگوئید عثمان عمار گفت که هیچکس از ما جواب وے باز نداد و در سخن خویش رفتند آخر یکے از یاران گفت که مرا دل بر نیاز او بسوخت پس گفت که اے جوانمرد آنانکه گرد این کار میگردند و آنرا طالب اند نه در فراوانی طاعت و خدمت میکوشند بلکه در نگریستن و تیز بینی میکوشند پس ببین که آن بزرگ در جواب آن طالب چه گفت و آن طالب در کثرت طاعت بود چنانچه از حال خود گفت شیخ الاسلام گفت این نه آنست که خدمت و طاعت نباید کرد یعنی با آن چیز دیگرے باید صوفی بخدمت نبود اما تصوف نه خدمت است صوفیان خدمت نگذارند بلکه از همه خلق زیادت آرند اما آنچه کنند بر و نشمارند یعنی عوض و مزد و مکافات بآن طلب نکنند و مایهٔ ایشان چیزے دیگر است در باطن نه در ظاهر ظاهر به تلبیس گزرانند و بباطن در جهان دیگر زیند انتهی

در کوے خرابات کسے را که نیاز است
هشیاری و مستیش همه عین نماز است

انجا نپذیرند نماز و ورع و زهد
آنچه از تو پذیرند درین کوے نیاز است

تا مستی رندان خرابات بدیدم
دیدم بحقیقت که جز اینکار مجاز است

اسرار خرابات بجز مست نداند
هشیار چه داند که درین کوے چه راز است

ایضاً

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست
در حق ما هرچه گوید جائے هیچ اکراه نیست

بر در میخانه رفتن کار یکرنگان بود
خود فروشان را بکوی میفروشان راه نیست

بندهٔ پیر خراباتم که لطفش دائم است
ورنه لطف شیخ و زاهد گاه هست و گاه نیست

نظم

هر کس که بعشق دوست صادق باشد
با خلق جهان دلش موافق باشد

یک نکته نگوید که نباید گفتن
کارے نکند که غیر لایق باشد

سالکان این طریق غریق دریائے یقین اند هرچه شنوند و بینند حق بینند و حق شنوند مصطفے صلی الله علیه وآله وسلم در شان ایشان فرمود واشوقاه الے لقاء اخوانی من بعدی[۱] صفوهٔ ادراک ایشان از حروف غیر پاک و سر ایشان در قدم هر بے سر و پا خاک باشد آئینه دل ایشان زنگ و بادهٔ توحید ایشان رنگ ندارد

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود
ز هرچه رنگ تعلق پذیرد آزاد است

طائفه باشند بس عظیم الشان رفیع القدر و مشاهدهٔ حق کنند کما ترون القمر فی لیلة البدر[۲]

نظم

مبین حقیر گدایان عشق راکین قوم
شهان بے کمر و خسروان بے کله اند

---

[۱] بسا است شوق من بسوئے ملاقات برادران من که بعد از من خواهند شد ۱۲ [۲] چنانکه مے بینید ماه را در شب مهتاب ۱۲

نظم

قدم منه به خرابات جز بشرط ادب — که ساکنان درش محرمان بادشه اند

غلام همت دُردی کشانِ یکرنگم — نه این گروه که ازرق لباس و دل سیه اند

زاهد ار راه برندی نبرد معذور است — عشق کاریست که موقوف هدایت باشد

سیمای پاکبازان هر بیخبر نه بیند — اسرار عشق ورزی هر بیخبر نداند

محقق سامی مولانا نورالدین عبدالرحمٰن جامی سے فرماید نظم

ای بصوفی گری آوازه بلند — کرده زین شغل بآوازه بسند

دل چو خم چند بر آواز نهی — ناید آواز جز از خم تهی

چون دهد کوس برون بانگ ز پوست — بانگِ او شاهد بیمغزی اوست

نیستی صوفی ازین نام چه سود — دعوی پختگی از خام چه سود

کے سیاهی شود از زنگی دور — گرچه خوانند به نامش کافور

پر بهر خوان چه کشائی ز هوس — جامه و فوطه چه پوشی چو مگس

طوطی قدسی واز هیچ کسے — مینزنی پر به هوائے مگسے [کرمنیه ۱۲]

ذوقِ صوفی گری گر هست ترا — باید از خویش نظر بست ترا

صوفی آنست که از خود رست است — از نکو جسته و از بد رست است

بند هستی و ز هستی ساده — زاده کون و ز کون آزاده

با اضافت ز اضافت بیرون — در مسافت ز مسافت بیرون

در مکان نے و مکان از وے پُر — در زمان نے و زمان از وے پُر

ابدش را به ازل جنگے نه — ازلش را ز ابد ننگے نه

نه ز ادوار درو تاثیرے — نه ز اطوار درو تغیرے

گرچه حضیض سمک و اوجِ سما [جمع دور ۱۲] — وانچه محصور بود بینهما

گیرد اندر دل پاکش خانه [پستی ۱۲] [کنایه از زمین ۱۲] — نکند احصاش که هست آن بانه [شمار ۱۲]

دلِ او موج زنان دریائیست — کش فزون از دو جهان پهنائیست

هفت دریا چو یکے شبنم ازو — بلکه یک ذرهٔ عالم ازو

گنج عرفان بودش حاصل کسب — قبله اش نیست بجز ذات فحسب

جلوه گر گشته برو وحدت ذات — نکشد رنگ تقابل ز صفات

پیش او لطف همان قهر همان — نوشش داروش همان زهر همان

وصل دوم ذکر العارف الاوحد و الکامل الامجد ذو الفضائل و المکارم قدوة الاصحاب العلیة صاحب السلسلة العالیة القلندریة حامل لواء النبی المختار الشیخ عبد العزیز المکی المعروف بعبد اللہ علمبردار قدس سرہ

بدانکہ در کتب اکابر خانوادۂ علیہ قلندریہ مے نویسند کہ این خانوادہ منسوب بحضرت شیخ عبد العزیز مکی علمبردار است هرکہ نسبتِ ارادت باین خاندان دارد ویرا قلندر میگویند و حضرت شیخ عبد العزیز مکی از اصحاب صفہ بود و از ابنائے مهتر صالح علیہ الصلوٰة و السلام قبل از بعثت پیغمبر ما علیہ الصلوٰة و السلام منتظر ظهور ایشان بودند و بعد از ظهور بہ شرفِ اسلام مشرف شدہ داخل جماعتِ اصحاب صفہ کہ عاشقانِ جمالِ جهان آرائے او بودند شدند و در پاسبانی حجرۂ شریفہ سعادتِ دارین دانستہ از کونین رو گردانیدہ بکار دیگر روئے آوردند و در سفر و حضر جز حضور در خدمتگزاری شغلے دیگر نداشتند ـ چنانچہ در رسالۂ غوثیہ مرقوم است کہ طریقۂ مشائخ ما باصحاب صفہ مے رسد کہ اسرار از حضرت بابرکت پیغمبر علیہ الصلوٰة و السلام بالمشافہ گرفتہ اند و ایشان از خواص اولیاء خدا اند و مخدعیان اند و مخدعیان قومے از اولیاء اللہ اند و مخدع اسم ظرف است بمعنی مکانے پوشیدہ و در اصطلاح نهانخانۂ اسرار راگویند یعنی این گروہ از نسبت قرب و وصول بہ نهانخانہ رسیدہ اند کہ آنجا کسے را دستے نہ و بر آن بساط دیگرے را گذر نہ ـ انا الحسنی و المخدع مقامی[1] ـ قول حضرت سیدی عبد القادر جیلانی مشعر بر آنست و نیز درین رسالہ گوید کان بیدہ لواء النبی صلے اللہ علیہ و آلہ و سلم[2] و از آنست کہ ملقب بہ علمبردار شد و عمر شریف ایشان دراز است در مراد المریدین گوید کہ زمانِ عیسےٰ علیہ السلام درک کردہ اند و عالم و مقتدائے دین نصارےٰ بودہ اند و بصحبتِ سید الانبیا خاتم المرسلین مشرف شدہ اند و اخذ فیوض و برکات و اسرار شریعت و طریقت و حقیقت نمودہ قدوۂ اهلِ اسلام گشتند شیخ محدث دهلویؒ در تاریخ مدینہ از قاضی عیاض مالکی نقل میکند کہ صفہ بضم صاد و تشدید فا ظلۂ بود در پایان مسجد نبوی صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم کہ فقراء و مساکین صحابہ کہ از مال و منال و اهل و عیال چیزے نداشتند در انجا مے بودند و نسبت بآن مکان ایشانرا اصحاب صفہ مے گفتند و ذهبی می آرد کہ قبلہ پیش از تحویل در جانبِ شمال مسجد نبوی بود و از تحویل حائط قبلہ بحال خود گذاشتہ اند تا جائے بودن فقراء و مساکین باشد و اصحاب صفہ گاہے کم و گاہے بسیار مے شدند بسبب اختیار تزوج یا موت یا مسافرت و امثال آن و حافظ ابو نعیم در حلیة الاولیاء زیادہ از صد عدد اسمائے ایشان کردہ و خوابگاہ ایشان در شب نیز همان مسجد بودے و غیر آن جائے دیگر نداشتند و آنحضرت را بحکم الٰهی کہ و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم[3] با ایشان مجالستے خاص و استینا سے مخصوص بود ـ

---

[1] ما از اولاد امام حسنؓ هستیم و مخدع مقام من است یعنی مخدع بالا گذشت ۱۲ [2] بود بدست وی علم نبی صلے اللہ علیہ و آلہ و سلم ۱۲
[3] و بند کن خود را با آنانکہ یاد میکنند پروردگار خود را ۱۲

هلا خوش باش کان محبوب جان را | به درویشان و مسکینان سرے هست

وقتها بودے که جماعهٔ از ایشان از شدت گرسنگی وغایت درماندگی بر در آن سرور افتاده مے بودند آیندگان خیال میکردند که مگر دیوانه اند و آنحضرت بر سر وقت ایشان میرسید و تسلی میداد و میفرمود شما بامن اید و فرمودے اگر بدانید که قدر و مرتبهٔ شما پیش خدا چیست هر آینه دوست دارید تا زیاده شود این فقر و فاقهٔ شما ابو هریرهؓ روایت میکند و وے نیز از اصحاب صفه هست که هفتاد نفر را دیدم از اهل صفه هر کدام را از ایشان جز ازارے که به نصف ساق رسد نبود و در وقت سجده آنرا بدست گرد مے آوردند تا کشف عورت نشود و هم ابو هریرهؓ روایت کرد که وقتها بودے که از غایت گرسنگی سنگ بر شکم بستے و جگر بر زمین زدے در مواهب لدنیه گوید۔

قد اعتنى بجمع اصحاب الصفة ابن الاعرابي والسلمي والحاكم وابو نعيم وعند كل منهم ما ليس عند الآخر وفيما ذكروه اعتراض ومناقشة قاله في فتح الباري و در حاشیه مواهب مے آرد که قال ابن تيمية ولم يكن جميع اهل الصفة يجتمعون في وقتٍ واحد بل منهم من يتأهل او ينتقل الى مكان آخر تيسر لهم ويجئ ناس بعد ناس وكانوا تارة يقلون وتارة يكثرون فتارة يكونون عشرة او اقل وتارة يكونون عشرين وثلاثين واكثر وتارةً يكونون ستين وسبعين واما جملة من آوى الى الصفة مع تفرقهم فضلا كانوا نحو اربعمأته من الصحابة وقد قيل كانوا اكثر من ذلك ولم يعرف كل واحد منهم وقد جمع اسمائهم الشيخ يعني ابو عبد الرحمن السلمي في كتاب تاريخ اهل الصفة صاحب نفحات الانس گوید لم يكن النبي صلى الله عليه وآله وسلم مظهر الحقيقة لكل احدٍ من المؤمنين وانما كان هذا القبيل من الكلام مع اصحاب الصفة وقد كانوا تاركين للدنيا سالكين في سبيل الله واصلين الى الحقيقة انتهىٰ

اعتنا کرده است یعنی مشقت اختیار کرده در یکجا کردن اسامی اصحاب صفه ابن الاعرابی و سلمی و حاکم و ابو نعیم و پیش هر یکے از اوشان آنست که نزد دیگر نیست یعنی اختلاف هست و آنچه ذکر کرده اند دران اعتراض و مناقشه است که در فتح الباری گفته گفت ابن تیمیه و نبودند جمله اصحاب صفه که یکجا میشدند در یک وقت بلکه بعضے از اوشان نکاح کرده دیگر فتند یا بمکانی دیگر منتقل مے گشتند که برائے شان آسان میبود و مے آمدند جمع بعد جمع و گاہے کم میشدند و گاہے زیاده چنانچه گاہے ده تن میبودند یا کمتر ازان و گاہے بست تن و سی تن و زائد ازین و گاہے شصت و گاہے هفتاد و لیکن جمله کسانے که قرار گرفتند در صفه باوجود متفرق بودن پس قریب چارصد صحابه بودند و بعضے گویند که زائد ازان نه بیان کرده وے یکے را از اوشان و جمع کرده است اسمای اوشانرا شیخ ابو عبد الرحمن سلمی در کتاب تاریخ اهل صفه نبود آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم اظهار کننده حقیقت برائے هیچ یکے از مومنین و میبود قبیل اینچنین کلام با اصحاب صفه و بودند شان تارکین دنیا سالکین راه خدا واصلین بسوے حقیقت انتهیٰ۔

قاضی ناصرالدین بیضاوی گوید۔

اصحاب الصفة کانوا نحوا من اربعمائة من فقراء المهاجرین یسکنون صفة المسجد یستغرقون اوقاتهم بالتعلم والعبادة وکانوا یخرجون فی کل سریة بعثها رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم انتهی

اصحاب صفه قریب چهارصد تن بودند از فقرای مهاجرین در گوشهٔ مسجد ساکن میشدند و جمله اوقات خود در تعلم و عبادت صرف میکردند و در هر لشکر که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم میفرستادند بیرون میرفتند انتهی

درجواهر التفسیر است که اصحاب صفه قریب چهارصد تن بودند که ایشان را در مدینه منزلی که شب در آن بسر برند نبود تا باسباب وضیاع چه رسد وبذکر وطاعت چنان مستغرق بودند که پروای کسب نداشتندی وبه سوال وطلب روزی نپرداختندی [اہل وعیال ۱۲] سکن ایشان بشب صفهٔ مسجد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بودی وبه روز ملازم آنحضرت بودندی و در سفر وحضر یک دم از خدمت سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم غائب نبودندی و در سویدای دل بغل ایشان جز سودای محبت خدا ورسول نی و بر ضمیر منیر آفتاب تاثیر ایشان یک ذره اندیشهٔ مدح وذم خلق وپروای رد وقبول نی ایشان را صعالیک المهاجرین میگفتند و در اخبار آمده است که صدر رسل صلوات الله علیه ایشان را میگفت که مژده باد شما را ای گروه صعالیک [جمع صعلوک یعنی درویش ۱۲] المهاجرین به نور تام وروشنی تمام روز قیامت وشما بریاض بهشت در آئید قبل از اغنیاء امت من به پانصد سال وابن عباس رضی الله تعالی عنه روایت میکند که روزی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بدیشان نگریست وفقر ومحنت واحتمال رنج عبادت وخوشدلی ایشان بدان بینوائی مشاهده فرموده گفت ابشروا[ه] یا اصحاب الصفة هر که از امت من بماند وعمر گذارد وبدین نعت وصفت که شما هستید وخوشنود باشد از حال خویش روز قیامت در منازل کرامت از رفیقان من بود وفضائل اصحاب صفه از سرحد عد واحصا متجاوز است خوشا حال آن صوفیان صفهٔ صفا ومجاوران حرم صدق ووفا معتکفان خانهٔ خدا ومولفان [خوگرفته شدگان ۱۲] خدمت مصطفی با اهل دنیا آمیزشی نه وبه کار دنیا آویزشی نه از غوغای خلق بگریخته وباسودای عشق حق درآمیخته پای طلب شان در راه است ودامن همت شان از کونین کوتاه ایشان بودند سیاح دریای حقیقت وسیاحان [شناوران ۱۲] بیدار طریقت گرم روان راه تجرید وپاکبازان کوی تفرید پگاه خیزان [صبح آ ۱۲] بسیار نماز اشک ریزان باسوز وگداز ست

معتکفانِ حرم کبریا	راه نوردان شکسته قدم	رازکشایان فروبسته دم
وز قدح بیخودی افتاده مست	شسته ز دل صورت کبر و ریا	باده پرستانِ شراب الست
دین نه و کون و مکان در نظر	شاه نشینان بساطِ قدم	راه نشینانِ رباط عدم [مهمانسرا ۱۲]
	بال نه و هر دو جهان زیر پر	ملک نه و نوبت شاهی زده

[ه] بشارت دهید باصحاب صفه ۱۲

تخت در ایوان است آب زده
از این و آن گسسته پیوسته ایم اما
هنگام لی مع الله مطرح با خدائیم

با نیستی حریفیم با دوست آشنائیم
با خویشتن نشسته لیکن ز خود جدائیم
کونین را چو نعلین انداختیم و رفتیم

جبریل را خبر نیست از عالمیکه مائیم
هیچیم و کمتر از هیچ در کارگاه هستی
دیوانگان شاهیم رندِ برهنه پائیم

و در رساله غوثیه مذکور است قال الراوی کان له ای
للشیخ عبد العزیز المکی اربعة قبور و فی کل قبر
مکث اربعین سنة والناس یحکون انه توفی
و هو لم یتوف و یخرج من قبره و یدور علی
وجه الارض هکذا فعل ثلث مرات وقد خرج من قبره
بعد اربعین سنة والرابع هذا القبر الذی کان عند
قبر شیخ الاسلام فرید الدین و من هذا القبر لم یخرج
وایضا فیها و مدة عمر الشیخ عبد العزیز مکی ستمائة سنة کان بیده لواء النبی
علیه الصلوة والسلام و کان قبر شیخ الاسلام
فرید الحق والدین الملقب بشکر گنج قدس سره
عند قبره و یزوره الناس و یقضون حاجاتهم
بحسب نیاتهم مولانا عبد القادر جونپوری در رساله منظومه نوشته است

راوی گوید که بود شیخ عبد العزیز مکی را چهار قبر و در
هر قبر تا چهل سال ماند و مردمان میگویند که وے
وفات کرده حالانکه وے وفات نیافت و برمی آید
از قبر خود و بر زمین گشت میکند همچنین سه بار کرده گاهی
از قبر خود بعد چهل سال برآمد و چارمی این قبر است
که قریب است از وے قبر شیخ الاسلام فرید الدین
و ازین قبر بیرون نیامده و هم در وے است که مدتِ
عمر شیخ عبد العزیز مکی ششصد سال است بود بدست وے
علم نبی صلی الله علیه و آله و سلم و گشت قبر شیخ الاسلام
فرید الحق والدین ملقب به شکر گنج نزدِ قبر وے مردمان
زیارت میکنند و قضائے حاجات خود میخواهند
حسب اعتقاد نیات خود ۱۲

خواجه عبد العزیز عبد الله
در مکانے گرفتش استغراق
شغبِ لشکرش بگوش رسید
من فدائے غلام و چاکر او
این وصی و سیت و شیر خدا
بیعتش کرد و خدمتش بگزید

آن علمدار مصطفی ز سپاه
تا زمانے که حیدر صفدر
با افاقت در آمد و بدوید
قوم گفتند رفت از دنیا
علیؑ مرتضی امیر هدی
هر که فهمید سرّ مرتضوی

با نبیؐ بود در سفر بوفاق
سوے صفین راند با لشکر
گفت کو مصطفی و لشکرِ او
و از پسِ او سه مرد از خلفا
تا بدولت بآنجناب رسید
خواند ما را قلندرِ علوی

و بعضے گویند عمر شریف عبد الله علمبردار هفتصد و چند سال و تربیت ایشان از رسول کریم است
و با هر چهار یار بیعت کرده اند و بعد بیعت از خلیفهٔ چهارم عزلت و انزوا اختیار کرده اند و از کتب دیگر
بیعت عبد العزیز مکی سوائے از جنابِ رسولِ کریم و علیؑ مرتضی ثابت نمیشود والله اعلم بحقائق الامور
و از ملفوظ بندگی نظام الدین امیٹهوی که جامع آن شاه عبد الله بن شاه عبد الرزاق بن مخدوم شیخ خاصه خداست معلوم
میشود که مخدوم مذکور از فرزندان حضرت عبد العزیز مکی علمبردار اند و عبارت در باب سویم از آن کتاب اینست
که منشاء این سلسله یعنی قلندریه جدّ کلان این کاتب الحروف شیخ عبد الله مکی علمبردار پیغمبر است صلی الله

علیہ وآلہ وسلم کہ معروف بہ شیخ عبد العزیز ہستند عمر طویل داشتند و بتاریخ دوازدہم ذی الحجہ در سرواب درآمدہ روپوش شدند ہمان روز عرس آنحضرت میشود۔ قبر حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر اندرون شہر پٹن است کہ از مضافات شہر ملتان است و قبر حضرت عبد العزیز مکی قلندر بیرون شہر است مردم شہر و اطراف برائے زیارت مے آیند و بر قبر مبارک احاطہ کشیدہ اند و گنبد نیست کذا فی مراد المریدین و حضرت ایشان میفرمودند ھکذا سمعت من الثقات[1] بدانکہ سلسلہ قلندریہ دو نوع است یکے مکیہ کہ حضرت عبد العزیز مکی بلا واسطہ احدے از پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام استفادہ کردند دوم علویہ کہ بواسطہ حضرت علی مرتضیٰ بہ پیغمبر خدا میرسد و طول عمر و بقائے ایشان جائے استبعاد نیست حافظ ابن حجر عسقلانی در اصابہ در ترجمہ

سلمان فارسی میگوید ویقال انہ ای سلمان ادرک عیسیٰ بن مریم علیہ السلام وقیل بل ادرک وصی عیسیٰ علیہ السلام قال الذہبی وجدت الاقوال فی سنہ کلہا دالۃ علی انہ جاوز المائتین وخمسین والاختلاف انما ہو فی الزائد قال ثم رجعت عن ذلک وظہر لی انہ ما زاد علی الثمانین قلت لم یذکر سندہ فی ذلک واظنہ انہ اخذہ من شہود سلمان الفتوح بعد النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وتزوجہ امرأۃ من کندۃ وغیر ذلک مما یدل علی بقاء بعض النشاء لکن ان ثبت ما ذکروہ یکون ذلک من خوارق العادات فی حقہ وما المانع من ذلک فقد روی ابو الشیخ فی طبقات الاصفہانیین من طریق العباس بن یزید قال اہل العلم یقولون عاش سلمان ثلث مائۃ وخمسین سنۃ فاما مائتین وخمسین فلا یشکون فیہا انتہی وامام مجد الدین ابو السعادات الشہیر بابن الاثیر الجزری در جامع الاصول گوید وکان ای سلمان من المعمرین قیل عاش مائتین وخمسین سنۃ وقیل ثلثمائۃ وخمسین والاول اصح انتہی۔

وگویند کہ سلمان یافتہ است عیسیٰ ابن مریم علیہ السلام و بعضے گویند کہ وصی عیسیٰ علیہ السلام را یافتہ۔ ذہبی گفتہ کہ در سن وے جملہ اقوال برین دلالت کنندہ قسم کہ تجاوز کردہ از دو صد وپنجاہ و اختلاف در زائد آنست گفت ذہبی کہ باز رجوع کردم ازین وظاہر شد مارا کہ زائد از ہشتاد سال نشد میگویم کہ وے سند خود درین امر ذکر نکرد وگمان من ہنست کہ این را ذہبی اخذ کردہ از حاضر بودن سلمان در فتحہائیکہ بعد نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واقع شدند و نکاح کردہ از وے زنی از قبیلہ کندہ و غیر ازین از انچہ کہ دلالت میکند بر بقائے حصہ زندگانی لیکن اگر ثابت شد انچہ کہ ذکر کردہ اند خواہد بود از خوارق عادات در حق وے وازین مانعے نیست چراکہ روایت کردہ ابو الشیخ در طبقات اصفہانیین از طریق عباس ابن یزید کہ گفت کہ اہل علم گفتہ اند کہ زندہ ماند سلمان تا سہ صد وپنجاہ سال واما در دو صد وپنجاہ سال پس او شان را شکے نیست۔

و امام مجد الدین ابو السعادات الشہیر بابن الاثیر الجزری در جامع الاصول گویدہ بود سلمان از معمرین بعضے گویند کہ زندہ ماند دو صد وپنجاہ سال ونزد بعضے سہ صد وپنجاہ اول اصح است۔

[1] چنین شنیدہ ام از مردمان ثقات ۱۲

شیخ محمد طاہر فتنی در خاتمہ مجمع البحار در ترجمہ قیس بن ساعدہ میگوید
قس بضم قاف یذکر حدیثہ کثیرا وھو ممن آمن
بہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قبل المبعث
وبشر بہ وکان من حکماء العرب وفصحائھم
قیل انہ عمر سبعمائۃ سنۃ وکان یلبس المسوح
انتہی وامام نووی در تہذیب الاسماء میگوید۔
نقلوا اتفاق العلماء علی ان سلمان الفارسی
عاش مأتین وخمسین سنۃ وقیل ثلثمأۃ
وخمسین سنۃ وقیل انہ ادرک وصی عیسی
ابن مریم علیہما الصلوۃ والسلام وعلی قاری
در شرح شمائل مینویسد ھو ای سلمان صحابی کبیر
قیل عاش مأتین وخمسین وقیل ثلثمأۃ وخمسین
والاول اصح وقال ابو نعیم ادرک عیسی علیہ
السلام وقرأ الکتابین انتہی۔

قس بضم قاف ذکر کردہ میشود اکثر حدیث وے و وے
از کسانی ہست کہ ایمان آورد بہ نبی صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم قبل بعثت وبشارت داد بوجود وے صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم و بود از حکمائے عرب وفصحائے شان میگویند کہ زندہ ماند
تا ہفتصد سال ووے پوشید مسوح یعنی پلاس۔
نقل کردہ اند اتفاق علما برانیکہ سلمان فارسی زندہ ماند
دوصد وپنجاہ سال ونزد بعضے سہ صد وپنجاہ سال
و بعضے گویند کہ وے یافت وصی عیسی بن مریم علیہما
السلام۔
سلمان رض صحابی بزرگ است بعضے گویند کہ زندہ ماند دوصد
وپنجاہ سال ونزد بعضے سہ صد وپنجاہ واول اصح است
وگفت ابو نعیم یافت عیسی علیہ السلام را وخواند بروے
دو کتاب — انتہی

وجود خضر وعیسی والیاس وادریس علیہم السلام واصحاب کہف پیش از زمان سرور انبیا صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم وبقاء ایشان الی الآن خود ثابت ومتحقق است۔

قال الامام محی السنۃ البغوی فی المعالم وقالوا
اربعۃ من الانبیاء فی الاحیاء اثنان فی الارض
الخضر والیاس واثنان فی السماء ادریس
وعیسی علیہم السلام

وامام محی السنۃ بغوی در معالم نوشتہ کہ وگفتہ اند از انبیا
چہار کس زندہ اند دو بر زمین یکے خضر و دیگر الیاس
و دو در آسمان یکے ادریس و دیگر عیسی علیہم
السلام۔

وقدوۂ اہل کشف شیخ علاؤ الدولہ سمنانی فرمودہ کہ ہر کہ انکار وجود خضر میکند از غایۃ جہل او ست وقریب
باین حکایت است انچہ در اصابہ آوردہ

فذکر لی الحافظ ابو الفضل العراقی شیخنا ان الشیخ
عبد اللہ بن اسعد الیافعی کان یعتقد ان الخضر
حی قال فذکرت لہ ما نقل عن البخاری والحربی
وغیرھما من انکار ذلک فغضب وقال من
قال انہ مات غضبت علیہ قال فقلنا

وذکر کرد از من شیخ من حافظ ابو الفضل عراقی کہ شیخ
عبد اللہ بن اسعد یافعی اعتقاد میداشت کہ خضر زندہ است
پس ذکر کردم از وے انچہ نقل کردہ شد از بخاری
وحربی وغیرہما از انکارشان درین امر پس خشمگین شد
وگفت ہر کہ گوید کہ وے بمرد بر وے غضب کردہ خواہد شد

رجعنا عن اعتقاد موته انتهى قال الامام محي الدين النووي في شرح صحيح مسلم جمهور العلماء على ان الخضر حي موجود بين اظهرنا ذلك متفق عليه عند الصوفية واهل الصلاح والمعرفة وحكاياتهم في رويته والاجتماع به والاخذ عنه وسؤاله وجوابه ووجوده في المواضع الشريفة ومواطن الخير اكثر من ان تحصر واشهر من ان تستر وقال الشيخ ابو عمر ابن الصلاح وهو حي عند جماهير العلماء والصالحين والعامة منهم في ذلك وانما شذ بانكاره بعض المحدثين انتهى

پس گفتیم که رجوع کردیم از اعتقاد موت وے امام محي الدين نووی در شرح صحیح مسلم گوید که جمهور علما برین هستند که خضر زنده است و موجود است میانِ ما این متفق علیه است نزد صوفیه و اہل صلاح و معرفت و حکایاتِ شان در رویت وے و ملاقات وے و فائده گرفتن از وے و سوال و جواب و موجودگیِ او در مقامات شریفه و مواضع خیر زائد از شمار است و مشهور تر از انکه فاش کرده شود و شیخ ابو عمر ابن الصلاح گوید که وے زنده است نزد جمهور علما و صالحین و عام از او شان و خلاف قیاس انکار کرده اند باین بعضے محدثین۔

و شیخ عبد الحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار در احوال سید محمد بن جعفر المکی الحسینی که از اعاظم خلفاء شیخ نصیر الدین محمود است نقل میکند که در بحر المعانی میگوید که صفوان ابن قصی برادر عبد مناف را که در پیش حضرت رسالت صلے اللہ علیه وآله وسلم بشرف ایمان مشرف شده است دیدم در غارے مشغول بود در آن روز خدمت ایشان را قدمبوس کردم نهصد و نود و دو ۹۹۲ ساله بودند فرمودند که حضرت رسالت در حق من دعا کرده اند به درازی عمر۔ این قصهٔ صفوان که درین کتاب مسطور است در بحر الانساب که تصنیف اوست نیز ذکر کرده است انتهى و شیخ محمد یحیي اله آبادی گوید که مصافحه معمری در میان مشائخ شهرت دارد در حضرات القدس نقل میکند که شیخ احمد سرہندی نقشبندی مصافحه کرد با حاجی عبد الرحمٰن بدخشی کابلی مشهور بحاجی رمزی و وی با حافظ سلطان اوبهی که صد و ده سال عمر یافته مصافحه کرده و او با شیخ محمود و او با شیخ سعید معمر حبشی و او با حضرت رسالت پناه صلے اللہ علیه وآله وسلم مصافحه کرده و در ضمن اجازات خود مے نویسد که اجازت ہشتم حضرت شیخ بهاء الدین جونپوری را از حضرت سید ناصر الدین بن سید تقی الدین از سید صفی الدین از شیخ زین الدین خوافی از شیخ شهاب الدین احمد فریوانی از شیخ ابو العباس الثم از شیخ معمر از جناب نبوت صلے اللہ علیه وآله وسلم و شیخ معمر مردیست از عرب که در حدود سنة سبعمائة یا بعد ازان بر آمد و دعوے کرد که وے از صحابه است و مصافحه کرده است پیغمبر را صلے اللہ علیه وآله وسلم و آنحضرت او را دعا کرد و فرمود یا معمّر عمرك الله[۱] و ببرکت دعاء آنحضرت صلے اللہ علیه وآله وسلم تا حدود هفتصد از هجرت باقی ماند و تحدیث کرد و روایت نمود که شنیدم از پیغمبر خدا صلے اللہ علیه وآله وسلم گفت من شم الورد ولم يصل علي فقد جفاني[۲] كذا في شرح سفر السعادة انتهى ۔ شیخ محمد طاهر فتنی در خاتمهٔ مجمع البحار گوید۔

۱؎ اے معمر خدا عمرِ تو دراز کند ۱۲ ۲؎ کسیکه بوید گلاب را و درود نفرستد برمن پس ظلم کرد بر ما چنین است در شرح سفر السعادة ۱۲

قد وقع لی سلسلة المصافحة فی الصلحاء اصفیاء
الله فی ارضه ونرجوا منه البرکة قال الشیخ الصالح
صاحب الفضل والصلاح الشیخ کمال الدین
بن شیخ جمال الدین متّع المسلمون به قد صافحت
مع امیر عبد الله البرزشا بادی وهو مع سید
حیدر اصفهانی وهو مع شیخ عبد البقا تاباذکانی
وهو مع شیخ سعید الحبشی وهو مع حضرة
النبی صلی الله علیه وآله وسلم وقال صلی
الله علیه وآله وسلم من صافحنی صافحته
یوم القیامة ووجبت علی شفاعته وکذا
من صافح من صافحنی الی سبع مرات فصافحنی
الشیخ کمال الدین واجازنی ان اصافح من شاء
الله وانا سادسهم وکل نرجوا من الله الفضل
والله اعلم انتهی —

وهر آئنه واقع شد مارا سلسلۂ مصافحه در صلحا که برگزیده
خداوند بر روے زمین وامید برکت از وے داریم گفت
شیخ صالح صاحب فضل وصلاح شیخ کمال الدین ابن شیخ
جمال الدین فائده یابند مسلمانان بوے که مصافحه کردم
با امیر عبد الله برزشابادی ووے با سید حیدر اصفهانی
ووے با شیخ عبد البقا تاباذکانی ووے با شیخ سعید
حبشی ووے با حضرت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم
وفرمود آنحضرت که کسیکه مصافحه کرد از من مصافحه کنم
ویرا یوم قیامت وواجب شود بر من شفاعت وے
وهمچنین کسیکه مصافحه کند با کسیکه مصافحه کرد از من
تا هفت بار پس مصافحه کردم من با شیخ کمال الدین
واجازت داد مارا که مصافحه کنم کسے را که خدا
خواهد ومن ششمی کس اوشانم وهمه امید داریم
فضل الٰهی را والله عالم تر است —

ودر نفحات الانس ذکر یافته که شیخ علی لالا صحبت بسیارے از مشائخ رسیده بود وسفر هندوستان کرده
وصحبت ابو الرضا رتن رضی الله عنه دریافته وامانت رسول کریم علیه الصلوة والسلام از وے گرفته
چنانچه شیخ رکن الدین علاء الدوله آنرا تصحیح فرموده گفته که

صحب یعنی الشیخ رضی الدین علی لالا صاحب
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ابا الرضا رتن
بن ابی النصر فاعطاه مشطا من امشاط رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم

صحبت داشت شیخ رضی الدین علی لالا صاحب رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم ابو الرضا رتن بن ابی
النصر را پس داد وے شیخ رضی الدین را شانه از
شانه هائے رسول الله علیه وآله وسلم —

وشیخ رکن الدین علاء الدوله آن شانه را در خرقه پیچیده وآن خرقه را در کاغذے وبخط مبارک خود بر آن کاغذ نوشته

هذا المشط من امشاط رسول الله صلی الله علیه
وآله وسلم وصل الی هذا الضعیف من صاحب
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وهذه
الخرقة وصلت من ابی الرضا رتن الی هذا الضعیف

این شانه از شانه هائے رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
رسید بوے این ضعیف از صاحب رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم واین خرقه رسید از ابی الرضا رتن بوے
این ضعیف —

وهم شیخ رکن الدین علاء الدوله بخط مبارک خود نوشته است که چنین گویند که آن امانت برای شیخ رضی الدین

علی لالا بوده است از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم انتهی وسلطان اشرف جهانگیر سمنانی گوید که وقتیکه
این فقیر بملازمت حضرت ابی الرضا رتن رسید از انواع لطائف ایشان بهره مند شد ویک نسبت
خرقه این فقیر بحضرت ابی الرضا رتن میرسد واو را بحضرت مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم وشیخ الاسلام
والحفاظ شهاب الدین ابن حجر عسقلانی در درر کامنه فی احوال اعیان المائة الثامنة در ترجمه شیخ علاء الدولة گفته

تفقه وطلب الحدیث وبرع فی العلم ثم
تاب واناب ودخل الخلوة الی ان قال قال
الذهبی کان اماماً جامعاً کثیر التلاوة له وقع
فی النفوس الی ان قال اخذ عنه صدر الدین
بن حمویه وسراج الدین القزوینی ای الحافظ
الحنفی وامام الدین علی بن المبارك البکری
وذکر ان مصنفاته تزید علی ثلثمائة انتهی
کذا فی مسالك الابرار للشیخ ابراهیم الکردی

فقه حاصل کرد وطلب حدیث کرد ودر علم غالب آمد
باز توبه کرده رجوع بحق کرد ودر خلوة داخل شد تا اینکه
گفت که ذهبی گفته که شیخ علاء الدوله امام جامع بسیار خوانندهٔ
قرآن در نفوس مردم ویرا وقعتی روداده تا اینکه گفت که علم
اخذ کرد از وے صدر الدین ابن حمویه وسراج الدین قزوینی
یعنی حافظ حنفی وامام الدین علی ابن مبارک بکری وذکر کرده
که تصانیف وے زائد از سه صد کتب است چنین است
در مسالک الابرار شیخ ابراهیم کردی۔

وقدوة العلماء الراسخین بحر العلوم مولانا الشیخ عبد العلی الانصاری در فواتح الرحموت میگوید

ینبغی ان لا یذکر الرتن بالشر لاحتمال الصحبة
حذراً عن الوقوع فی الکبیرة لکن روی فی النفحات
ان الشیخ رکن الدین علاء الدولة کتب بخطه
الشریف انهم کانوا یقولون ان تلك الامشاط
کانت امانة رسول الله صلی الله علیه وآله
وسلم للشیخ رضی الدین علی لالا وهذا
ای کون المشط امانته ان لم یکن بقول الرتن
فهو بالکشف فاذن صحبته ثابتة لا مجال
للریبة فیه ومثل الرتن ما یدعون الاولیاء
القلندریة البررة الکرام صحبة عبد الله ویلقبونه
بعلمبردار وینسبون خرقتهم الیه ویدعون
اسناداً متصلاً ویحکون حکایةً عجیبةً ویدعون
بقائه الی قریب من ستمائة ولا مجال لنسبة
الکذب الیهم فانهم اولیاء الله صاحب الکرامات

مناسب اینست که رتن را به بدی یاد نکنند که ممکن است
ویرا صحبت واقع شده باشد تا که وقوع در گناه کبیره نشود
یعنی در یاد کردن وی به بدی احتمال غیبت است وآن گناه کبیره
واحتراز از و واجب لیکن در نفحات مرویست که شیخ رکن الدین
علاؤ الدوله بخط خاص خود نوشته که مردمان میگفتند که این شانهها
امانت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بود برای شیخ
رضی الدین علی لالا این یعنی بودن شانه امانت وی صلعم
اگرچه بقول رتن نیست مگر بکشف است واین وقت صحبت وے
ثابت میشود ومجال شک در وے ثابت نمیشود وهمچنین
مثل رتن آنست که اولیاء بزرگ قلندریه دعوے میکنند صحابی
بودن عبد الله را وویرا به علمبردار لقب میکنند وخرقهٔ خود را بوی
منسوب میکنند وسند متصل میدارند وحکایت عجیبه نقل کرده
بقاے عمر ویرا قریب به ششصد سال مدعی اند ومجال نیست
که نسبت کذب سوے شان کرده شود که هر آئینه اوشان اولیاء الله

محفوظون من الله تعالیٰ والله اعلم انتهی۔
ودر اصابه فی تمیز الصحابه گوید رتن بن عبد الله
الهندی ثم التبرندی ویقال المرندی ویقال
رطن بالطاء بدل التاء المثناة بن ساهوك بن
چکندیو رهکذا وجدته مضبوطًا مجودًا بخط
من یوثق به وضبط بعضهم بقاف بدل الواو
یقال رقن بن نصر بن کربال وقیل رتن بن مندل
بن هندی شیخ خفی خبره بزعمه دهرًا طویلًا الی
ان ظهر علی رأس القرن السادس فادعی
الصحبة فروی عنه ولداه محمود وعبد الله وموسی
بن مجلی بن بندار الدستری والحسن بن محمد الحسنی
الخراسانی والکمال الشیرازی واسماعیل العارفی وابو الفضل
عثمان بن ابی بکر بن سعید الاربلی وداؤد بن اسعد
بن حامد القفال الخزوری والشریف علی بن محمد الخراسانی
الهروی والمعمر ابی بکر المقدسی والهمام السمرقندی
وابو مروان عبد الملك بن بشر المغربی لکنه لم یسمه
قال لقیت المعمر فوصفه بنحو ما وصفوا به رتن ولم
اجد له فی المتقدمین فی کتب الصحابة ولا غیرهم
ذکرًا لکن ذکره الذهبی فی تجریده فقال رتن الهندی
شیخ ظهر بعد ستمائة بالشرق وادعی الصحبة فسمع
منه الجهال ولا وجود له بل اختلق اسمه بعض
الکذابین وایضًا فیها وقد اتفق اهل الحدیث علی
ان آخر من رأی النبی صلی الله علیه وآله وسلم
موتًا ابو الطفیل عامر بن واثلة وثبت فی الصحیح
ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال قبل
موته بشهر او نحوه ارأیتم لیلتکم هذه فانه علی
رأس مائة سنة منها لا یبقی علی وجه الارض

صاحب کرامات اند وحفاظت کرده شدگان از جناب باری تعالیٰ واللہ اعلم
رتن ابن عبد الله هندی تبرندی و بعضے مرندی
گویند و بعضے رطن گویند یعنی بجائے تائے فوقانیہ
طاء مهمله مینویسند. بن ساهوک بن چکندیور چنین
یافتم ویرا ضبط کرده شده نوشته کسیکه اعتماد کرده شده است
برو وضبط کرده اند بعضے بقاف بجائے واو گفته میشود
رقن بن نصر بن کربال ونزد بعضے رتن بن مندل بن هندی
بزرگ است پوشیده ماند خبر وے بگمان وے تا زمان طویل
تا اینکه ظاهر شد در ابتدائے قرن ششم پس دعوئے صحبت کرد
و روایت کردند از وے دو پسر وے محمود وعبد الله وموسی
ابن مجلی بن بندار الدستری وحسن ابن محمد الحسینی الخراسانی
وکمال شیرازی واسمعیل عارفی وابو الفضل عثمان ابن ابی بکر
ابن سعید الاربلی وداؤد ابن اسعد بن حامد القفال الخزوری
وشریف علی ابن محمد الخراسانی هروی (یعنی ساکن
هرات) ومعمر ابو بکر مقدسی وهمام سمرقندی۔
وابو مروان عبد الملک ابن بشر المغربی لیکن وے
معین نکرد اسم ویرا گفت که ملاقات کردم معمر را وصفت کرد ویرا
چنانکه صفت کردند مردمان بوے رتن را ونیافتم برای وے
در متقدمین ونه در کتب صحابه ونه غیر شان ذکرے لیکن
ذکر کرد ویرا ذهبی در تجرید خود (تجرید اسماء الصحابه مصنفه ذهبی است)
وگفت رتن هندی پیری بود که ظاهر شد بعد سنه ششصد در شرق
ودعوی صحابی شدن کرد وشنیدند از وی جاهلان ووی را وجودے
نیست بلکه دروغ بسته نام ویرا بعضے دروغ گویان وهم در وی است که اتفاق
کرده اند اهل حدیث برانکه آخر کسیکه دید نبی صلعم را از جهت موت ابو الطفیل
عامر بن واثله است ودر صحیح ثابت گشته که آنحضرت صلعم یکماه یا مثل
آن قبل از وفات خود فرمود آیا دیدید شما درین شب پس
تحقیق بر ابتدائے صدی سال ازین شب باقی نخواهد ماند بر روی زمین

ممن هو اليوم عليها احد وايضا فيها وقد تكلم
الصلاح الصفدي في تذكرته في تقوية وجود
رتن وانكر على من ينكر وجوده وايضا فيها
ولما اجتمعت بشيخنا مجد الدين الشيرازي
شيخ اللغة بزبيد من اليمن وهو اذ ذاك قاضي
القضاة ببلاد اليمن رأيته ينكر على الذهبي
انكار وجود رتن وذكر لي انه دخل ضيعته
لما دخل ببلاد الهند ووجد فيها من لا يحصي
كثرة ينقلون عن آبائهم واسلافهم عن قصة
رتن ويثبتون وجوده قلت هو لم يجزم بعدم
وجوده بل تردد وهو معذور انتهى وشيخ مجد الدين
شيرازی استاد ابن حجر در قاموس گوید رتن محرکة
ابن كربال بن رتن التبرندي قيل انه ليس بصحابي
وانما هو كذاب ظهر بالهند بعد الستمائة وادعى
الصحبة وصدق وروى احاديث سمعناها
من اصحاب اصحابه انتهى

کسیکه امروز بر روی زمین موجود است وهم در وے است که تحقیق
کلام کرد صلاح صفدی در تذکرهٔ خود در تقویت وجود رتن وانکار
کرد و بر کسیکه انکار وجود رتن کند وهم در وے است که هرگاه
جمع شدم با شیخ خود مجد الدین شیرازی که استاد علم
لغت بود در زبید که از یمن است و وے درینوقت قاضی القضاة
بلاد یمن بود دیدم ویرا که انکار میکرد بر ذهبی بوجه انکار کردن وے
وجود رتن را و ذکر کرد از من که وے داخل شد برائے تجارت
وقتے ببلاد هند و یافت در وے چندان مردم کثیر بیرون
از شمار که نقل میکردند از آبا و بزرگان خود قصهٔ رتن را و وجود
وے ثابت میکردند پس گفتم که وے یعنی شیخ مجد الدین
یقین نمیکند بعدم وجود وے بلکه وے متردد است ومعذور
رتن حرکت داده شده ابن کربال
بن رتن التبرندی بعضے گویند که وے صحابی نیست بلکه
کذاب است ظاهر شد در هند بعد سنه ششصد
و دعوی صحابی شدن کرد و برایں تصدیق وے کرده شد
و روایت کرد احادیث راکه شنیدیم آنها را از یاران یاران وے

کاتب الحروف گوید که آن احادیث در اصابه و دیگر کتب باسانید مذکور اند من شاء الاطلاع[1] علیها
فلیرجع الیها و از عبارت اصابه واضح گردید که انکار یا تردد در وجود رتن اولا از ذهبی است و ابن حجر عسقلانی
و ابن حجر هیثمی و سید جمال الدین محدث و علی قاری وغیرهم از اتباع ذهبی چنانچه عبارات این بزرگواران بآن
ناطق پس باقتضائے مقام قدرے از ترجمهٔ ذهبی از کتب حفاظ ایقاظ و ثقات اثبات بجمع عبارت بیداران بمعرض نقل می آید

فصل اوّل در حال علّامهٔ ذهبی و کیفیت تشدّد وے

حافظ سمعانی در کتاب الانساب گوید الذهبي بفتح
الذال المعجمة والهاء وفي آخرها الياء المنقوطة
لو اخذت هذه النسبة الى الذهب وتخليصه من الناس
واخراج الغش منه وبعضهم كان يعمل حنوط الذهب

ذهبی بفتح ذال معجمه و ها و در آخر
وے یا منقوطه اگر گرفته شود این نسبت بسوئے ذهب
و خلاص کردن وے از آتش و خارج کردن کساد از وے
و بعضے گویند که عمل حنوط زر میکرد که وے را تا بند

[1] کسیکه اطلاع خواهد بر آن احادیث باید که رجوع کند بسوئے آن کتابها ۱۲

الذی یقال لها زردشتة انتهی وصاحب مدینة العلوم
گوید الذهبی هو محمد بن احمد بن عثمان شمس الدین
ابو عبد الله الذهبی محدث العصر امام الوجود
حفظا و ذهبی العصر معنی و لفظا ولد سنة
ثلث و سبعین و سبعمائة و طلب الحدیث
وهو ابن ثمان عشرة سنة فسمع بدمشق و مصر
و بعلبك و بالاسکندریة و سمع منه الجمع الکثیر
الا انه کان شدید المیل الی راء الحنابلة کثیر الازراء
باهل السنة فلذلك لا ینصفهم فی التراجم انتهی
وفی موضع آخر من هذا الکتاب کان شافعی المذهب
وحنبلی المعتقد ولذا کثیر الازراء للاشاعرة
فی تصانیفه سیما فی تاریخه الکبیر انتهی و حافظ العصر
شیخ الاسلام تاج الدین السبکی در طبقات کبرے گوید
واما تاریخ شیخنا الذهبی غفر الله له فانه علی
حسنه وجمعه مشحون بالتعصب المفرط لا آخذه
الله فلقد اکثر الوقیعة فی اهل الدین اعنی الفقراء
الذین هم صفوة الخلق واستطال بلسانه
علی کثیر من الائمة الشافعیین والحنفیین انتهی
وشیخ اسلام سید المتاخرین ابن دقیق العید در اقتراح گوید
شیخنا الذهبی له علم و دیانة و عنده علی اهل
السنة تحامل مفرط فلا یجوزان یعتمد علیه
ونقلت من خط الحافظ صلاح الدین خلیل
بن کیکلدی العلائی ما لفظه الشیخ الحافظ
شمس الدین الذهبی لا اشك فی دینه و ورعه
وتحریه فیما یقوله فی الناس ثم ساق کلامه
فی انه اذا ترجم واحدا ممن یمیل الیهم قال
یطنب فی وصفه بجمیع ما قیل فیه من المحاسن

میگویند یعنی تارکشی۔
ذهبی نام وے محمد بن احمد بن عثمان شمس الدین ابو
عبد الله ذهبی محدث زمانه امام وجود بجهت حافظه
و زرین زبان معنا و لفظا ولادت وے در سنه
هفتصد و هفتاد و سه بود و طلب حدیث کرد در عمر
هیجده سالگی و شنید در دمشق و مصر و بعلبک و در اسکندریه
و شنید از وے گروهے کثیر مگر سخت میلان داشت
بسوے راے حنابله و سخت عیب کن اهل سنت از همین
است که در بیان تراجم (یعنی حالات) صفت بشان
بیان نکرد و در جاے دیگر ازین کتاب است که بود شافعی
مذهب و حنبلی معتقد و ازین وجه بر اشاعره عیب جوئی
میکرد در تصانیف خود خصوصا در تاریخ کبیر خود۔

ولیکن تاریخ شیخ ما ذهبی الله تعالے مغفرت وے کند
بر عمدگی و جمع خود مشمول بر تعصب زائد است هر آئینه مواخذه
خواهد کرد خدا او را و بسیار داشت اعتراض بر اهل دین یعنی
فقرا که برگزین خلق اند و زبان خود دراز کرد بر اکثر ائمه
شافعیه و حنفیه۔

شیخ ما ذهبی را علم و دیانت است و با اهل سنت
تحامل زائد (تحامل بمعنی کلفت زائد از طاقت برداشتن یعنی
اعتراض و تعصب دارد) پس جائز نیست که بروے اعتماد
کرده شود و نقل کرده شده از تحریر حافظ صلاح الدین خلیل ابن
کیکلدی علائی که تحریر کرده وے درباره حافظ شیخ شمس الدین
ذهبی که شک ندارم در دین و ورع وے و اندیشه کردن وے
در انچه که میگفتند در میان مردم باز نوشته در انکه وقتیکه
بیان کند یکے را از کسانیکه میل دارد بسوے شان پس میکند
وصف وی را بجمله آنچه که در تعریف وے گفته شده۔

ويبالغ في وصفه ويتغافل عن خطائه ويتأوّله
ما امكن واذا ذكر واحداً من الطرف الآخر
كامام الحرمين والغزالي ونحوهما ما يبالغ في وصفه
ويكثر من قول من طعن فيه ويعيد ذلك ويبديه
ويعتقده دينا وهو لا يشعر ويعرض عن محاسنهم
الطافحة فلا يستوعبها انتهى قال الامام السبكي
والحال في شيخنا الذهبي ازيد مما وصف وهو
شيخنا ومعلمنا ولكن الحق احق ان يتّبع وقد وصل
من التعصب المفرط الى حدّ يسخر منه وانا اخشى
عليه يوم القيمة من غالب علماء المسلمين وائمتهم
الذين حملوا لنا الشريعة النبوية فان غالبهم اشاعرة
وهو اذا وقع باشعري لا يبقي ولا يذر والذي
اعتقده انهم خصمائه يوم القيمة عند من لعلّ
ادناهم عنده اوجه منه فالله المسئول ان
يخفف عنه وان يلهمهم العفو عنه وان يشفعهم
فيه والذي ادركنا عليه المشايخ النهي عن النظر
في كلامه وعدم اعتبار قوله ولم يكن يتجري ان يظهر
كتبه التاريخية الا لمن يغلب على ظنه انه لا ينقل
عنه ما يعاب عليه انتهى واما قول العلائي
رحمه الله في دينه وورعه وتحرّيه فيما يقوله
فقد كنت اعتقد ذلك واقول عند هذه الاسناد
انه ربما اعتقدها دينا ومنها امور اقطع بانه
يعرف بانها كذب واقطع بانه لا يختلقها واقطع
بانه يحب وضعها في كتبه لتنتشر واقطع بانه
يحب ان يعتقد سامعها صحتها بغضا للمتحدث
فيه وتنفيراً للناس عنه مع قلة معرفته بمدلولات
الالفاظ ومع اعتقاده ان هذا مما يوجب

بلکه مبالغه میکند و از خطائے وے غفلت مے ورزد و کلام ویرا
بحد امکان تاویل میکند در وقتیکه ذکر میکند
یکے را از جانب دیگر مثل امام الحرمین و غزالی و غیرهما
مبالغه نمیکند در وصف وے و اقوال طعنه کنندگان بر وے
بسیار مینویسد و اعاده میکند و یرا ظاهر میکند و همین را دین
اعتقاد میکند حالانکه شعور نمیدارد و اعراض میکند از محاسن خاصه
شان پس استیعاب نمیکند ویرا امام سبکی گوید که حال شیخ ما
ذهبی زائد از انست که وصف کرده شود وے شیخ من و استاد
من است لیکن امر حق سزاوار اتباع است و تحقیق رسید از تعصب
زائد بحدیکه تمسخر کرده شود از وے و ما خوف میکنم بر وے روز قیامت
از اکثر علمار مسلمین و ائمه شان که بر داشته اند برائے ما
شریعت نبویه را پس تحقیق غالب شان اشاعره اند و وے اگر واقع شود
بشخصے اشعری نه باقی ماند و نه گذاشته شود و انچه که اعتقاد میکنیم
ویرا انیست که اوشان دشمنان وے خواهند بود روز قیامت
نزد کسے که امید دارد کمتر شان او جیه تر از وے پس سوال از جناب
باری انیست که تخفیف کند از وے و الهام کند علمار که ویرا
معاف کنند و شفاعت کنند ویرا دران روز و انچه که یافتم
بر وے مشائخ را انیست که ممانعت کرده اند مردمان را از
دیدن کلام وے و غیر معتبر دانستن قول وی و نیست میکه بنیدیشد و اظهار
کند کتب تاریخیه ویرا مگر کسیکه غالب گمان وی باشد که نه نقل کرده شود
از کلام وی چیزیکه عیب دانسته شود بر وی و لیکن قول علائی رحمة الله علیه در دین
وی و ورع وی و اندیشیدن در انچه که ویرا میگوید پس تحقیق من اعتقاد
میکنم این را میگویم وقت این اسناد که بیشک اعتقاد میکنم ویرا توجه
دین و بعضے امور را یقین میکنم که معلوم میشوند دروغ و یقین میکنیم
که وی اختلاف نخواهد کرد دران و یقین میکنم که وے ایراد آنرا دوست میدارد
در مصنفات خود تا که منتشر شود یعنی عام گردد و یقین میکنم که وی دوست میدارد
که اعتقاد کند سامع ان بصحت بوجه بغض وی کسے را که امر نوید کند در وے
و مردمان را از وی نفرت دهاند اگرچه ناشناخت معانی الفاظ کم باشد با ینکه اعتقاد

نصراً لعقيدة التى يعتقدها هو حقا و مع عدم
ممارسته للعلوم الشرعية غير انى لما اكثرت
بعد موته النظر فى كلامه عند الاحتياج الى
النظر فيه توقفت فى تحريه فيما يقوله ولا ازيد
على هذا غير الاحالة على كلامه فلينظر كلامه
من شاء ثم ليبصر هل الرجل متحر عند غضبه
او غير متحر و اعنى بغضبه وقت ترجمته لواحد
من علماء المذاهب الثلاثة المشهورين من الحنفية
والمالكية والشافعية فانى اعتقد ان الرجل
كان اذا امد القلم للترجمة احدهم غضب
غضباً مفرطاً ثم قرطم الكلام و مزقه و فعل
من التعصب ما لا يخفى على ذى بصيرة ثم
هو مع ذلك غير خبير بمدلولات الالفاظ لما ينبغي
فربما ذكر لفظة من الذم لو عقل معناها
لما نطق بها الى قوله ثم حلف فى آخر الكتاب
انه لم يتعمد فيه هو النفس فاى هوى النفس اعظم من هذا

مد و عقیده معتقد وے است که ویرا حق داند و با اینهمه
در علوم شریعت مشق ندارد و علاوه ازین وقتیکه بعد
وفات وے کلام ویرا بسیار دیدم و مطالعه ویرا حاجت
داشتم توقف کردم در اندیشه کردن وے در انچه گگفت
که نه زیاده کنم بر این غیر اینکه حواله کنم بکلام وے پس باید
که به بیند کلامش را هر که خواهد باز به بیند که این کس بحالت
غضب خود غور کننده است یا نه و مراد از غضب غضب وے است
وقت نوشتن حال یکے از علمائے مذاهب سه گانه مشهور
از حنفیه و مالکیه و شافعیه پس من اعتقاد میکنم که وقتیکه آن
انسان ترجمه یکے از ایشان نوشت و قلم دراز کرد در ترجمه
یکے از ایشان بیحد خشمگین شد باز آب گرم ریخت بر کلام
و بدرید آنرا و بوجه تعصب انچه کرد بر صاحب بصیرت مخفی
نیست مگر با اینهمه وے خبردار نیست بر معانی الفاظ چنانچه
باید پس گاہے چنان میشود که لفظ ذم ذکر میکند که اگر معنی وے
بداند هر آینه نگوید تا اینکه خود در آخر کتاب قسم خورده که ما این را
نمی نویسیم بالقصد از هوای نفس و حالانکه ازین بزرگتر کدام هوای نفس خواهد بود

و شیخ محمد یحیی اله آبادی در کلمات مؤتلفه گوید که باعث استبعاد محدثین از طول عمر رتن هندی
و معمر مغربی مفهوم میشود از انچه در اواخر صواعق محرقه مذکور است که

آخر من مات منهم يعنى من الصحابة
على الاطلاق بلا خلاف ابو الطفيل عامر
بن واثلة الليثى كما جزم به مسلم فى صحيحه
وكان فوته سنة مائة على الصحيح وقيل
سنة عشر و مائة و صححه الذهبى لمطابقته
الحديث الصحيح وهو قوله صلى الله عليه
و آله و سلم قبل وفاته بشهر على رأس
مائة سنة لا يبقى على وجه الارض
ممن هو عليها اليوم احد و فى رواية

آخرین از ایشان یعنی از صحابه على الاطلاق
در وفات بلا خلاف ابو الطفیل عامر بن واثله
لیثی است چنانکه یقین کرد بوے امام مسلم در صحیح خود
و گشت وفاتش بر مذهب صحیح در سال یکصد و نزد بعضی
یکصد و ده و تصحیح کرد این را ذهبی بوجه مطابقت حدیث
صحیح و آن قول نبوی صلی الله علیه و آله و سلم است
یکماه قبل از وفات خود که باقی نخواهد ماند بر روے زمین
در ابتدائے صدی این سال کسیکه امروز موجود
است و در روایت مسلم چنین است

مسلم ارأيتكم ليلتكم هذه فانه ليس من نفس
منفوسة يأتی عليها مائة سنة فاراد بذلك
انخرام القرن بعد مائة سنة من حين مقالته
والقول بان عكراس بن ذويب عاش بعد وقعة
الجمل مائة سنة غير صحيح وعلى التنزل فمعناه
استكملها بعد ذلك لا انه بقی بعدها مائة
كما قال الائمة وما زعمته جماعة فی رتن الهندی
ومعمر المغربی ونحوهما فقد بالغ الائمة بينهما الذهبی
فی تزئيفة وبطلانه انتهی

که معائنه کردید شما درین شب که نیست هیچ جاندارے
که بگذرد بر وے صد سال پس اراده کرد بدین
قطع کردن قرن را بعد یکصد سال از وقت ارشاد
وقائل شدن باینکه عکراس ابن ذویب زنده ماند بعد
واقعه جمل یکصد سال این صحیح نیست و اگر فرض کنیم
پس معنی وے اینست که تکمیل خواسته باشد بعد این
مدت نه اینکه باقی مانده باشد بعد وے صد سال چنانکه ائمه گفته اند
و انچه جماعه گمان کردند در بارهٔ رتن هندی و معمر مغربی و غیرهما
پس مبالغه کرده اند ائمه در بارهٔ شان به بیکار کردن و باطل ساختن امام ذهبی

دلیل تصحیح ذهبی که بنقل در آمد محل تامل است و بخاری و امثال او از محدثان بحدیث مذکور استدلال کرده اند
بر موت خضر و عدم بقاے او و بخاری از عبد الله بن عمر بن خطاب رضی الله عنهما در باب ذکر العشاء او العتمة

روایت نموده که قال صلى لنا رسول الله صلى الله
عليه وآله وسلم ليلة صلوة العشاء وهی
التی يدعوه الناس العتمة ثم انصرف فاقبل
علينا فقال ارأيتم ليلتكم هذه فان على راس
مائة سنة منها لا يبقى ممن هو اليوم على ظهر
الارض احد شيخ شهاب الدين قسطلانی در شرح
این حدیث از شرح صحیح بخاری گفته که لا يعيش
احد بعدها اكثر من مائة سنة سواء قل عمره بعد
ذلك ام لا وليس فيه نفی عيش احد بعد تلك
الليلة فوق مائة سنة واحتج به البخاری
وغيره على موت الخضر واجاب الجمهور
بانه عام اريد به الخصوص او ان المراد
بالارض الارض التی نشاء بها عليه السلام
وحينئذ فيكون الخضر فی ارض غير هذه وقد
تواردت اخبار كثيرين من العلماء والصلحاء
باجتماعهم عليه مما يطول ذكره وسبق فی باب

فرمود عبد الله ابن عمر که بخواند با ما
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نماز عشا در شبے که میخوانند
مردمان آنحضرت را برائے نماز باز گشت و متوجه شد
بسوے ما و فرمود که دیدید شما درین شب پس تحقیق بر ابتدائے
سال صدی ازین شب نه باقی خواهد ماند کسیکه امروز
بر روے زمین موجود است۔
زنده نخواهد ماند کسے بعد وے اکثر
از صد سال خواه قلیل باشد عمر وے بعد این یا نه
و نیست در وے نفی زندگی کسے بعد آن شب
زائد از صد سال و حجت گرفت از وے امام بخاری
و غیره بر موت خضر و جمهور جواب داده اند که این عام است
مراد ازین خاص مرد مانند یا مراد ازین زمینے است
که وے علیه السلام دران پیدا شد و اینوقت خضر
علیه السلام در زمین دیگر غیر این زمین بوده باشد
و وارد شدند اخبار اکثر علما و صلحا از ملاقات شان
با حضرت خضر علیه السلام و ذکر وے طویل است و در باب

السر بالعلم ان المراد ارضه التي بها نشاء
وفيها بعث كجزيرة العرب المشتملة على الحجاز
وتهامة ونجد فهو على حد قول الله تعالى
او ينفوا من الارض اي بعض الارض التي
صدرت الجناية فيها فليست الالف واللام
للاستغراق وبهذا يندفع قول من استدل
بهذا الحديث على موت الخضر عليه السلام
كالمؤلف وغيره اذ يحتمل ان يكون الخضر ع
في غير هذه الارض المعهودة ولئن سلمنا
ان الالف واللام للاستغراق فقوله احد
عموم محتمل اذ على وجه الارض الجن والانس
والعمومات يدخلها التخصيص بادنى قرينة
واذا احتمل الكلام وجوها سقط به الاستدلال
قاله الشيخ قطب الدين القسطلاني وقال
النووي المراد ان كل من كان تلك الليلة
على الارض لا يعيش بعدها اكثر من مائة
سنة سواء قل عمره قبل ذلك ام لا وليس فيه
نفي حيوة احد بعد تلك الليلة مائة سنة
ودر شرح شمائل از ملا عصام اسفرايني در شرح
قول ابو الطفيل ابن واثلة كه آخر من مات
من الصحابة است رايت النبي صلى الله
عليه وآله وسلم وما بقي على وجه الارض
احد آه غيري مذكور شده كه بهذا الحديث
يستدل بان الاشبح وبسرا وجعفرا ونسطورا
الرومي ودا باهديته البصري المدعين
للصحبة كذابون وان بابارتن الهندي
المدعي للصحبة بعد الثلثين وستمائة وربيع

السر بالعلم گذشته كه مراد از زمين آن زمين است كه
پيدا شد در وے ونيز دران مبعوث شد مثل جزيره عرب كه
شامل است بر حجاز وتهامه ونجد پس وے برحد
قول الله تعالى شانه است او ينفوا من الارض يعني
از بعض زمينها كه دران گناه صادر شد پس الف لام
استغراقي نيست وباين كلام دفع ميشود قول كسيكه
باين حديث دليل آورده بر موت خضر مثل مؤلف وغيره
چه كه احتمال است كه خضر در غير اين ارض معينه باشند
واگر تسليم كنيم كه الف لام براے استغراق است پس
قول وے صلى الله عليه وآله وسلم احد عام احتمال داشته
شده است چراكه بر روے زمين جن وانس نيز اند
ودر الفاظ عام خصوصيت نيز بيا شد به ادنى قرينه
ووقتيكه كلام محتمل وجوهات باشد ازوے استدلال
ساقط باشد گفته است اين را شيخ قطب الدين
قسطلاني ونووي گفته كه مراد اينست كه هر كسيكه باشد دران شب
بر روے زمين نه زنده خواهد ماند بعد وے زائد از صد سال
خواه عمر وے قليل باشد قبل ازين يا نه ودر وے نفي
زندگاني يكے بعد آن شب تا صد سال نيست ـ
ودر شرح شمائل از ملا عصام اسفرايني در شرح
قول ابو الطفيل ابن واثله كه آخر كسيكه مرد از صحابي
ديدم آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم ودر انحاليكه
نه باقي بود بر روے زمين كسے ببيند وے
سواے من ـ باين حديث دليل آورده
ميشود كه اشبح وبسرا وجعفر ونسطور رومي ودا باهديه
البصري كه مدعي صحابي بودن هستند كذاب اند
وبابا رتن هندي كه دعوي صحابي شدن
كرد بعد سنه ششصد وسي و ربيع

بن محمود الذی جاء بعده باطلان والذی
اشکل فیما اخبر به النبی صلی الله علیه وآله وسلم
وابو الطفیل وجود خضر علیه السلام فانه
اتفق کلمة اهل الصدق فی وجوده ولا یمکن
ان ینکر **والجواب** بان خضرا کان علی وجه
الماء حین اخبار النبی صلی الله علیه وآله
وسلم **لا ینفع** لان الخبر انه لا یبقی علی وجه
الارض من کان فی زمانه لا انه لا یبقی ممن علی
وجه الارض ولانه بهذا التاویل یفتح باب
صدق من یدعی الصحبة بان یقال لم یکن
حین اخبار النبی علیه السلام علی وجه
الارض وثمنی در مزیل الخفا عن الفاظ الشفا گفته که
هذا الحدیث عام فیمن یشاهد الناس ویخالطونه
لا فیمن لیس کذلک کالخضر بدلیل ان الدجال
خارج عن هذا الحدیث لما روی مسلم
من حدیث الجساسة الدال علی وجود
الدجال فی زمن النبی صلی الله علیه وآله
وسلم وعلی بقائه الی زمان ظهوره مع ان
مسلما روی عن ابن عمر رضی الله عنهما ان المراد
بقوله صلی الله علیه وآله وسلم علی راس
مائة سنة لا یبقی ممن هو علی ظهر الارض انخرام
ذلک القرن انتهی وامام محی الدین نواوی در
شرح صحیح مسلم گوید **باب** بیان معنی قوله صلی الله
علیه وآله وسلم علی راس مائة سنة
لا یبقی نفس منفوسة ممن هو موجود الآن
قوله صلی الله علیه وآله وسلم ارأیتکم
لیلتکم هذه فان علی راس مائة سنة منها لا یبقی

ابن محمود که آمد بعد وے باطل اند وآنکه اعتراض
کرده در خبر دادن آنحضرت صلی الله علیه وآله
وسلم وابو الطفیل در بابٔ وجود خضر علیه السلام پس تحقیق
انیست که متفق اند اقوال اہل صدق در وجود وے
علیه السلام وانکار آن ممکن نیست واین جواب که خضر
علیه السلام وقت خبر دادن آنحضرت صلی الله علیه وآله
وسلم بر روے آب بود نافع نیست چراکه خبر انیست که
نه باقی خواهد ماند بر روے زمین کسیکه بود در زمان وے
نه اینکه باقی نخواهد ماند هیچ کسے ازان کسانیکه بر روے
زمین باشند وازین تاویل کشاده خواهد شد باب
صدق کسیکه دعوی صحابیت میکند باینطور که گفت شود
که نبود خضر علیه السلام بر روی زمین وقت خبر دادن آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم
این حدیث عام است براے کسیکه بیند مردمان را
واوشان آمیزش دارند با او نه براے کسیکه چنین
نباشد مثل خضر علیه السلام بدلیل اینکه دجال ازین حدیث
خارج است چنانکه روایت کرد مسلم از حدیث جساسه
که دلالت کننده است بر وجود دجال در زمانه نبی صلی الله
علیه وآله وسلم و بر بقاے وے تا زمان ظهور خود حالانکه
مسلم روایت کرد از ابن عمر رضی الله عنهما که مراد از قول
نبوی صلی الله علیه وآله وسلم علی راس مائة سنة الی آخره
قطع شدن این قرن است۔

وامام محی الدین نواوی در شرح صحیح مسلم گوید
باب در بیان قول نبی صلی الله علیه وآله وسلم
علی راس مائة سنة لا یبقی الخ یعنی بابتداے صدی
این سال نه باقی خواهد ماند کسے ذی روح از کسیکه
این وقت موجود اند قول وے صلی الله علیه وآله وسلم
آیا دیدید شما درین شب که بابتداے صدی سال باقی

